

SUOMI, VENÄJÄ JA NEUVOSTOLIITTO LENIN-MUSEON
NÄYTTELYIDEN KUVAAMINA

Juho-Antti Kiiveri

Etnologian maisterintutkielma

Kevätlukukausi 2017

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Juho-Antti Kiiveri	
Työn nimi – Title Suomi, Venäjä ja Neuvostoliitto Lenin-museon näyttelyiden kuvaamina	
Oppiaine – Subject Etnologia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2017	Sivumäärä – Number of pages 86
Tiivistelmä – Abstract	
<p>Tutkielma käsittelee Lenin-museon vuosien 1972 ja 2016 näyttelyitä. Tarkastelen, kuinka näyttelyt kuvaavat museon muuttuneita suhteita Leniniin, kommunismiin, Neuvostoliittoon ja Venäjään. Käsitteelen myös näyttelyn tekstien ja fyysisten ominaisuuksien kehittymistä. Minusta on ajankohtaista tarkastella Suomen ja Venäjän suhteiden kehittymisen historiaa Venäjän ja länsimaiden suhteiden kiristytessä muun muassa Ukrainan kriisin vuoksi.</p> <p>Tutkielma toteutetaan vertaamalla vuoden 1972 näyttelyn luetteloa ja omia havaintojani vuoden 2016 näyttelystä. Analyysissäni hyödynnän kriittistä diskurssianalyysiä ja näyttelyanalyysiä. Vuoden 2016 näyttelyn dokumentoinnissa kerään aineistoni valokuvaamalla, videokuvaamalla ja äänittämällä.</p> <p>Tutkielman keskeisiin tutkimustuloksiin kuulu ensinnäkin havainto museon aseman muuttumisesta Suomi-Neuvostoliitto-Seuran virallisen tiedon esittäjästä historian kriittiseksi tulkitsijaksi. Näyttelyanalyysi paljastaa yksitoikkoisen näyttelyn kehittyneen monimuotoiseksi kokonaisuudeksi. Näyttelyn tekstit ovat kehittyneet yksipuolisesta Leninin ylistyksestä Neuvostoliiton historian monipuoliseksi tarkasteluksi.</p> <p>Tutkielman johtopäätöksiin kuuluu se, kuinka yhdistelemällä näyttelyn teksteissä informatiivisuutta ja viihteellisyyttä voidaan parantaa museovieraan uppoutumista näyttelyn narratiiviin. Toinen johtopäätös koskee sitä, kuinka erilaisia näyttelyrakennustekniikoita voidaan hyödyntää tunnelman luomisessa ja näyttelyn tekstien vaikutuksen tehostamisessa. Kolmas johtopäätös käsittää sitä, kuinka kriittisemmän näkökulman ottaminen ei estänyt Lenin-museota toteuttamasta tehtävänsä Suomen ja sen itänaapurin välisenä sillan rakentajana.</p>	
Asiasanat – key words Lenin-museo, kriittinen diskurssianalyysi, näyttelyanalyysi	
Säilytyspaikka – Jyväskylän yliopiston kirjasto, JYX-julkaisuarkisto	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

Tutkimuskohteena Lenin-museo.....	1
Lenin ja leninismi.....	4
Museonäyttely tutkimuskohteena	7
Teoreettinen ja konkreettinen kysymyksien asettelu	9
Menetelmät ja aineistot: Analyysin suunnittelu.....	10
Analyysimenetelmät.....	14
Museot, museo-objektit ja näyttelyt.....	14
Kriittinen diskurssianalyysi.....	17
Näyttelyanalyysi.....	21
Lenin-museon historia vuosina 1946 - 1971	21
Lenin-museon näyttely vuonna 1972.....	24
Analyysi 1970-luvun julkaisuista.....	30
Johdatus Lenin-museon vuoden 2016 näyttelyyn.....	33
Lenin-museon vuoden 2016 näyttelyn kuvaus.....	33
Näyttely etuovelta Suomen itsenäistymiseen saakka.....	33
Näyttely sisällissodasta YYA-aikaan saakka.....	39
Suuren salin olohuone	45
Loppuosa suuresta salista.....	47
Lenin-museon vuoden 2016 näyttelyn analyysi.....	54
Näyttely etuovelta Suomen itsenäistymiseen saakka.....	54
Näyttely sisällissodasta YYA-aikaan saakka.....	58
Suuri sali: vuodet 1953 –1982	62
Suuri sali: vuodet 1982 –2016	65
Mihinkään aikaan erityisesti kuulumattomat näyttelyn osiot	70
Näyttelyn rakentuminen.....	71
Näyttelyn tekstit	73
Loppupäätelmät.....	76
Lähteet.....	79
Kenttätöaineisto	79
Kirjallisuus	79
Liitteet	81
Liite 1. (Vastaus saatu 13.1.2017) (Vastaajat Mia Heinimaa, Linda Heinonen ja Kati Lehtinen)	81

TUTKIMUSKOHTEENA LENIN-MUSEO

Tutkielmani kohteena on Tampereen Lenin-museon vuonna 2016 uusiutunut perusnäyttely. Pro gradu-tutkielmassani keskityn analysoimaan Lenin-museon uudistunutta näyttelyä ja sitä, miten se kuvailee Suomen tämän hetkistä suhdetta Neuvostoliittoon, Venäjään, kommunismiin ja Neuvostoliiton ensimmäiseen johtajaan Vladimir Leniniin. Nykyisen näyttelyn lisäksi tarkastelen Lenin-museon ja Lenin-museoon liittyviä Suomi-Neuvostoliito-Seuran julkaisuja, jotka käsittelevät Neuvostoliiton aikaisia näyttelyitä ja niissä käytettyä kieltä ja diskursseja. Valitsin tämän tutkielmani aiheeksi, koska olen kiinnostunut näyttelyanalyysistä tutkimismetodinä. Lenin-museon uudistunut näyttely on tuore tutkimuskohde, minkä vuoksi valitsin kyseisen museon. Lenin-museo on myös ”kuriositeetti” Suomessa. Venäjän ja Suomen suhteen tarkasteleminen on minusta ajankohtaista Venäjän ja länsimaiden suhteiden kiristyessä muun muassa Ukrainan kriisin vuoksi. Tutkielmani ajankohtaisuutta korostaa myös se, että näyttely on ollut pitkän aikaan samanlainen, mutta sen uudistunut näyttely avattiin 17.6.2016. Lenin-museon uusi näyttely käsittelee Suomen ja Neuvostoliiton ja Venäjän yhteistä historiaa kriittisestä näkökulmasta.

Tampereen Lenin-museo on länsimaiden ainoa Lenin-museo. Se sijaitsee samassa Työväentalon salissa, jossa vuonna 1917 perustun Neuvostoliiton ensimmäinen johtaja Vladimir Lenin ja hänen seuraajansa Josif Stalin tapasivat vuonna 1905. Leninin rooli Suomen itsenäistymisen historiassa oli merkittävä, minkä vuoksi Suomessa on Lenin-museo. Vuodesta 2014 museo on toiminut osana Tampereen työväenmuseo Werstasta, joka on valtakunnallinen työelämän ja sosiaalhistorian erikoismuseo. (Lenin.fi – Museon Esittely.) Lenin-museon historia alkaa jo vuodesta 1944 jatkosodan päättymisen jälkeen, jolloin Suomi-Neuvostoliitto-Seura aloitti toimintansa ja sen Tampereen osasto alkoi mm. pääministeri J.K. Paasikiven tuella toimittamaan museohanketta. Museohanke alkoi saamaan varsinaista arvovaltaa vuonna 1945, kun Suomi-Neuvostoliitto-Seuran puheenjohtajana ja opetusministerinä toimineen Johan Helon johtama suomalainen kulttuurivaltuuskunta sai mahdollisuuden kertoa hankkeesta Josif Stalinille. Museon perustamisesta tuli silloin ulkopoliittisesti merkittävä hanke. Museo avattiin 20.1.1946 Leninin kuoleman muistopäiväksi (21.1). Museo oli poliittisesti merkittävä ja siellä on vierailut muun muassa Neuvostoliiton pääministeri Bulganin, ulkoministeri Gromyko, NKP:n keskuskomitean ensimmäinen sihteeri Nikita Hruštšov, NKP:n pääsihteeri Leonid Brezhnev, pääsihteeri Mihail Gorbatšov ja kosmonautti Juri Gagarin. Neuvostoliiton

hajotessa vuonna 1991 ja Moskovan keskusmuseon näyttelyn sulkeutuessa vuonna 1993 Tampereen Lenin-museo jäi maailman ainoaksi avoinna olleeksi Lenin-museoksi useiden vuosien ajaksi. (Lenin.fi – Miksi Tampereella on Lenin-Museo.)

Ensimmäinen Lenin-museo perustettiin 31.5.1924 Moskovaan muutama kuukausi Leninin kuoleman jälkeen Venäjän kommunistisen puolueen (bolševikit) XIII edustajakokouksen päätöksellä. Kyseinen museo toimi vuosina 1924–1931 V.I.Lenin instituutin osastona ja vuosina 1931–1935 Marx-Engels-Lenin instituutin osastona. Maan tärkein Lenin-museo oli Punaisen torin reunaan Moskovan kaupungin Duuman entiseen rakennukseen Vallankumouksen aukiolle vuonna 1936 avattu V. I. Leninin keskusmuseo. Venäjällä toimii edelleen joitakin Lenin-museoita esimerkiksi Samarassa ja Viipurissa. Leninin syntymäkaupungissa Uljanovskissa toimii edelleen Leninin kotimuseo ja asuntomuseo. V. I. Leninin mausoleumi, vaikka ei ole varsinaisesti museo, on myös edelleen toiminnassa. Lenin-museo Gorki-Leninskoje (mikä on Leninin viimeinen asuinpaikka) ja Moskovan rautateiden museoon kuuluva Leninin surujuna museo (juna joka kuljetti Leninin ruumiin Moskovaan) ovat yhä toiminnassa Valtion historian museon (GIM) alaisuudessa. Šušenskojessa sijaitseva Leninin Siperian karkotuksen muistomuseo jatkaa myös toimintaansa, samoin myös Siestarjoella sijaitseva Heinäsuovamuseo Šalaš. Pietarissa on myös 11 Leninille nimettyä asuntomuseota, joista useimmat on yhä toiminnassa. (Liite 1.)

Lenin museoita on ennen toiminut muun muassa Bakussa, Krasnojarskissa, Frunzessa, Tbilisissä ja Lvovissa. Venäjän ulkopuolella ei ole toiminnassa muita Lenin-museoita Tampereen Lenin-museon ja Prahassa toimivan yksityisen Kommunismien museon lisäksi. Ulkomailla on aiemmin ollut Lenin-museoita Taškentissa Uzbekistanissa, Kiovassa Ukrainassa, Prahassa ja Bratislavassa Tšekkoslovakiassa, Leiptzigissa entisessä DDR:ssä, Ulanbatorissa Mongoliassa, Pariisissa Ranskassa ja neljä museota Puolassa. Kaikissa neuvostotasavalloissa ei ollut Lenin-museota, mutta jokaisessa suuressa kaupungissa oli joko Leninin katu tai prospekti. Lenin-patsaita löytyi kaikkialla Neuvostoliitossa. (Liite 1.)

Lenin-museon verkkosivuston mukaan uusi näyttely kertoo ”Suomen idänsuhteiden historiasta ja Neuvostoliiton noususta ja tuhosta elämyksellisellä ja koskettavalla tavalla”. Verkkosivuston mukaan

”uusi Lenin-museo on elämys, joka itkettää ja naurattaa hyvän teatteriesityksen tavoin”. Näyttelyn esineistöön kuuluu muun muassa Leninin ja Stalinin näköisnuket, Stalinin kauden vankileiripienoismalli, Leninin pöytä, sotavangin reppu ja tuluskukkaro sekä aito desanttiradio. Uuden näyttelyn kriittisempi ote aiheeseen näkyy muun muassa siinä, että uusi näyttely ei verkkosivuston mukaan unohda toisinajattelijoiden kohtaloa ennen ja nyt. (Lenin.fi – Nykyiset Näyttelyt.) Se, että näyttelyn markkinoinnissa korostetaan juuri näitä aiheita, kertoo jotain museon muuttuneesta suhteesta Neuvostoliittoon ja Venäjään. Koska uudistuneen näyttelyn markkinointi kiinnittää huomiota näihin asioihin, se voi tarkoittaa sitä, että museon vanhoissa näyttelyissä ei tätä asiaa oltaisi voitu käsitellä.

Näyttelyn lisäksi tarkastelen Lenin-museoon liittyviä vanhoja julkaisuja. Käsitelen Lenin-museon julkaiseman ”Tampereen Lenin-museo 1946-1971”-julkaisun vuodelta 1971 ja Suomi-Neuvostoliitto-Seuran julkaiseman ”Lenin-museo: selostava luettelo”-julkaisu vuodelta 1972. Tarkastelen lisäksi niitä Lenin-museon ja Suomi-Neuvostoliitto-Seuran julkaisuja, joita olen löytänyt Jyväskylän yliopiston kirjastosta. Käytän näitä julkaisuja vertauskohteena museon nykyiselle näyttelylle ja tarkastelen, millä tavalla nämä kuvailevat Suomen suhdetta Neuvostoliittoon, Venäjään, kommunismiin ja Leniniin, sekä mitä eroja on näiden aineistojen väliltä löydettävissä.

Kiinnostukseni tutkimuskohteeseen kumpuaa halusta arvioida Lenin-museon uudistumista katsomalla menneitä näyttelyitä käsitteleviä julkaisuja ja vertaamalla niitä uudistuneen näyttelyn sisältöön. Lännen ja Venäjän välien kiristyessä haluan perehtyä siihen kehityssuuntaan, jonka museo on ottanut itselleen uudistuessaan. Haluan muun muassa tarkastella sitä, miten museon käyttämät diskurssit ovat ajan saatossa muuttuneet, sekä miten museo on kehittänyt näyttelyn rakentamistapaansa ja mitkä asiat olivat ennen, ovat edelleen ja ovat nykyään näyttelyn keskiössä. Tutkin sitä, millaisille teemoille näyttelyssä oli tilaa silloin ja nyt. Aion verrata 1972 Lenin-museon selostavaa luetteloa omiin havaintoihini uudistuneesta näyttelystä, jotka teen vuosina 2016–2017. Yritän etsiä tämän näkökulman kautta niitä tapoja, joilla museon suhde Venäjää ja Neuvostoliittoa kohtaan on muuttunut jälkimmäisen romahdettua.

LENIN JA LENINISMI

Jaakko Nummisen johtama työryhmä kuvailee Leninin ja Suomen suhdetta Suomen opetusministeriön julkaisemassa kolmiosaisessa ”Lenin ja Suomi”-teoksessa. Julkaisun aikana Numminen toimi Suomen opetusministeriön kansliapäällikkönä. Näiden teosten käyttämää kieltä ja itse teosten tarkoitusta on tarkasteltava kriittisesti, sillä ne on tehty Neuvostoliiton aikana (vuodet 1987, –89, ja –90) ja ne on tehty Suomen opetusministeriön toimesta. Ensimmäisen osan esipuheessa kuvaillaan tiivistetysti Suomen ja Leninin suhdetta toteamalla, että Suomi toimi turvapaikkana ja etappina Leninille ja muille Venäjän vallankumouksellisille, kun taas Leninin toiminta johti lopulta Suomen itsenäistymiseen (Numminen 1987: 9–11). Teoksen alussa on kuvaus Vladimir Leninin (oikealta nimeltään Vladimir Iljitš Uljanov) elämästä tiivistetysti ennen teoksen varsinaisia artikkeleja. Vladimir Iljitš Uljanovin (syntyi 22./ 10.4.1870–kuoli 21.1.1924) isä toimi Simbirskin kuvernementin kansakoulujen tarkastajana, minkä ansiosta hän oli saanut aatelisarvon. Vladimir Iljitš Uljanovin isä kuoli vuonna 1886 ja vuonna 1887 hänen vanhempi veljensä Aleksandr tuomittiin kuolemaan tämän osallistuttua tsaari Aleksanteri III murhaa suunnittelemaan salaliittoon. Vladimir Uljanov alkoi vuonna 1887 Kazanin yliopistossa opiskella lakia, mutta hänet karkotettiin yliopistosta hänen osallistuttuaan ylioppilaiden mielenosoitukseen. Hän sai opiskelunsa suoritettua vuonna 1891 Pietarissa, jonne hän muutti kaksi vuotta myöhemmin. Vuonna 1895 hän joutui tsaarin hallituksen vangitsemaksi hänen osallistuttuaan marxilaisten kerhojen toimintaan. Hänet karkotettiin kolmeksi vuodeksi Siperiaan, missä hän meni avioon Nadežda Konstantinovna Krupskajan kanssa ja missä hän myös kirjoitti ”Kapitalismin kehitys venäjällä. Sisämarkkinain muodostumisen prosessi suurteollisuutta varten”-teoksensa. Vladimir Uljanov vapautui vuonna 1900 ja lähti maanpakoon Länsi-Eurooppaan. Vuonna 1901 hän otti itsellensä salanimen Lenin. Hän eli maanpakolaisena vuoteen 1917, jolloin hän matkasi Suomen kautta Pietariin, joka toimi silloin Venäjän vallankumouksen keskuksena. Hän kävi Venäjällä vuosina 1905–07 Venäjän ensimmäisen vallankumouksen aikana. Vladimir Lenin toimi vuoteen 1924 Neuvosto-Venäjän kansankomissaarien neuvoston puheenjohtajana. (Numminen 1987: 17.)

”Lenin ja Suomi: Osa 2” teoksen lopussa on yhteenveto Leninin toiminnasta 1900– ja 1920–luvulla. 1900–luvun alussa V. I. Lenin viittasi kirjoituksissaan monesti Suomeen ja sen autonomiseen asemaan Venäjän keisarikunnassa. Hän myös osoitti laajaa tietämystä Suomesta ja suomalaisuudesta, mikä oli hänelle eduksi maanalaisen toiminnan organisoimisessa Suomessa 1902. Lenin aloitti salakuljettaa

vallankumouksellista kirjallisuutta ja lehdistöä Suomen kautta Venäjälle. Suomessa salakuljetusta johti Suomen maanalaisen opposition johtaja Konni Zilliacus, jonka tavoitteena oli yhdistää kaikki Venäjän valtakuntaa vastustavat puolueet yhdeksi rintamaksi, murtaa Venäjän yksinvaltius ja saattaa tilalle perustuslaillinen ja demokraattinen järjestelmä. Samalla hänen tarkoituksenaan oli turvata Suomen itsemääräämisoikeus ja muodostaa vapaa valtioliitto Venäjän kanssa. Zilliacus koitti vuonna 1905 toimittaa laivalastillisen aseita Pietariin vallankumousta varten, mikä päättyi haaksirikkoon. Samana vuonna Lenin palasi Venäjälle, kun tsaari salli vallankumouksellisten maanpakolaisten paluun. Lenin toimi vuosina 1905–1907 Suomessa, jolloin hän tutustui suomalaisiin sosiaalidemokraatteihin. 1907 Lenin joutui pakenemaan takaisin Länsi-Eurooppaan, missä hän viipyi vuoteen 1917 asti. Vuodesta 1913 Lenin alkoi pohdinnoissaan korostamaan kansallista itsemääräämisoikeutta ja siihen liittyvää oikeutta muodostaa oma valtio. Tämä oikeus kuuluisi hänen mukaansa kaikille kansoille. Leninin ajatuksiin kuului myös sosialistinen vallankumous, proletariaatin diktatuuri ja uuden vapaaehtoisuuteen pohjautuvan yleismaailmallisen federaation luominen. 1917 vuonna tapahtuneen helmikuun vallankumouksen jälkeen Lenin matkasi halki ensimmäisen maailmansodan takaisin Pietariin valmistelemaan uutta vallankumousta. Lenin joutui kuitenkin pakenemaan vielä viimeisen kerran Venäjältä Suomeen, mutta palasi takaisin myöhemmin samana vuonna valmistelemaan vallankumouksen toteutumista. Oleskellessaan Helsingissä Lenin kirjoitti ”Valtio ja vallankumous” -teoksensa. Vuoden viimeisenä päivänä kansankomissaarien neuvosto antoi Suomen itsenäisyyden tunnustavan dekreetin, minkä toimeenpaneva keskuskomitea hyväksyi 4.1.1918. Samana päivänä Ranska ja Ruotsi tunnustivat Suomen itsenäisyyden. Suomen työväen vallankumouksen (neutraalimmin sanottuna vuoden 1918 sisällissota) alkaessa 1918 Lenin lupasi lähettää asejunan Suomeen. Lenin totesi, että jos kansakuntien ja sosialismin etu olisivat ristiriidassa, sosialismin etu olisi tärkeämpi. Vuonna 1920 Venäjän sisällissota kääntyi bolševikkien voitoksi. Bolševikit olivat Venäjän sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen Leniniä tukeva enemmistö. Neuvostohallitus pyrki vakiinnuttamaan rauhan naapurimaittensa kanssa. Suomi ja Neuvosto-Venäjä solmivat 14.10.1920 Tarton rauhansopimuksen, mikä loi perustan maiden virallisille suhteille. 21.11.1920 Venäjän kommunistisen puolueen Moskovan kuvermenttikonferenssissa Lenin käsitteli Tarton rauhaa ja totesi, että Suomen porvaristolla ei ollut sellaisia imperialistisia tarkoituksia, joiden saavuttamiseksi taistelu Neuvosto-Venäjää vastaan olisi ollut välttämätöntä. (Numminen 1989: 289–291.)

Pennsylvanian yliopiston edesmenneen historian professorin Lewin Moshen vuonna 2006 julkaistu teos ”Neuvostoliiton vuosisata” käsittelee Neuvostoliiton historiaa monimuotoisesti käyttäen aikaisemmin suljettujen arkistojen sisältöä lähdeaineistonaan. Koen teoksen olevan neutraalimpi kuin ”Lenin ja Suomi” -teokset, mutta käytin silti niitä Suomen ja Leninin suhteen kuvaamiseen, sillä Moshen teos käsittelee Neuvostoliittoa enemmän kokonaisuutena. Moshen teoksessa leninismiä voidaan kuvailla joukkona yhteiskuntaa muuttavina strategioina, kun taas bolševismi kuvataan puolueorganisaationa, joka pyrki säilyttämään syntymässä olevan Neuvosto-Venäjän kansanlähteen luonteen. Samalla bolševismi taisteli despotismiin taantumista vastaan. Bolševismi oli myös eetos, jossa sallittiin puolueen jäsenille vapaus ilmaista mielipiteensä. Bolševikkien johtajana Lenin ei ollut teoksen mukaan despootti, vaan maltillinen poliittinen johtaja. Lenin uskoi myös bolševikkien tehtävän olevan poliittinen johtaminen, kun taas hallintotehtävät oli jätettävä ammattibyrokraateille. (Moshe 2006: 378–385.)

Lenin-museolle lähettämässäni haastattelussa kysyin tarkemmin bolševismista, bolševikki puolueesta ja sen taustoista. Museon vastauksen mukaan bolševikit olivat Venäjän sosiaalidemokraattinen työväenpuolue (VSDTP) edustajia, jotka tukivat V. I. Leninin linjaa. Bolševikkien (enemmistöläisten) vastavoimana puolueessa toimivat menševikit (vähemmistöläiset), jotka olivat maltillisempia sosialisteja. Bolševikkien taustana toiminut VSDTP perustettiin Minskissä vuonna 1898. Vuonna 1902 Lenin julkaisi teoksensa ”Mitä on tehtävä – polttavia kysymyksiä liikkeessämme”, jossa hän määritteli työväenpuolueen toimintatavat. Leninin mukaan puolueen tulisi edistää vallankumousta, toimia salaisesti ja valikoida jäsenensä. Leninin tavoitteena oli tehdä puolueesta kurinalainen ammattivallankumouksellisten joukko. Vuoden 1912 Prahan puoluekonferenssin jälkeen bolševikit alkoivat julkaista Pravda-lehteä sekä esiintyivät omana ryhmänään valtioneuvostossa. Vuonna 1918 seitsemännen edustajakokouksen jälkeen puolueet erosivat toisistaan ja bolševikit ottivat nimekseen Venäjän kommunistinen puolue. V. I. Lenin oli bolševikkien pääideologi, joka määritteli aatteen teoreettiset lähtökohdat teoksessaan ”Mitä on tehtävä”. Bolševismin käsite oli rinnastettavissa leninismin käsitteeseen. Venäjän vallankumouksen jälkeen bolševismi merkitsi länsimaissa etnistä ja ideologista toiseutta. (Liite 1.)

MUSEONÄYTTELY TUTKIMUSKOHTENA

Näyttelyanalyysiä käytetään etnologisessa tutkimuksessa erilaisin tavoin. Esimerkiksi Tampereen yliopiston dosentti ja sosiologi Anna Rastas käsitteli näyttelyanalyysissään toimijuuden merkitystä ja mahdollisuuksia näyttelyn luomisessa. Rastas analysoi Tampereen työväenmuseo Werstaan ”Afrikka Suomessa”-näyttelyn käsikirjoituksen kehittymistä ja sisältöä, sekä miten erilaiset projektissa mukana olleet etniset yhteisöt pääsivät vaikuttamaan sen rakentumiseen. Artikkelissaan hän keskittyi näyttelyn luomisprojektin toteutusvaiheiden kuvailemiseen ja analysointiin. (Rastas 2016.) Anna Rastaa näyttelyanalyysi on mielenkiintoinen kokonaisvaltaisuudessaan, mutta koska en ollut mukana luomassa Lenin-museon uutta näyttelyä, niin en voi sitä erityisemmin soveltaa omassa analyysissäni. Koen sen kuitenkin mainitsemisen arvoiseksi sen kokonaisvaltaisuuden vuoksi, sekä sen lukuisten soveltamismahdollisuuksien vuoksi.

Jyväskylän yliopiston etnologian tohtori Nika Potinkaran ”Etnisyyden rakentuminen kahden saamelaismuseon perusnäyttelyissä”- väitöskirjassa käytetty näyttelyanalyysimenetelmä on taas lähempänä omaa tutkielmaani, sillä siinä keskitytään pääasiassa valmiiseen näyttelyyn. Potinkara analysoi Suomen saamelaismuseo ja Ylä-Lapin luontokeskus Siidan sekä Ruotsin tunturi- ja saamelaismuseo Ájttén näyttelyjä. Hänen tutkimuksensa aiheena on saamelaisuus ja etnisuus. Potinkara omien sanojensa mukaan kyseenalaistaa etnisten luokittelujen arkisen itsestäänselvyyden ja tarkastelee, miten käsityksiä etnisistä ryhmistä ja niiden kulttuureista luodaan ja ylläpidetään. Väitöskirjassaan hän esittelee muun muassa, kuinka saamelaisia on historian kuluessa representoitu eri tavoilla. Hän kuvailee myös saamelaisuuden etnisyyden alkuperää, rajoja ja kategorisointia. Näyttelyanalyysissään hän käsittelee muun muassa saamelaiskulttuurin eri osa-alueiden esittämistä näyttelyssä, kuten saamelaisten kielet, puvut, käsityöt, poronhoito, joikuperinne ja erinäiset kulttuuripiirteet. Potinkara kertoo myös saamelaisten luontosuhteen ja etnisten suhteiden esittämisestä kummankin museon näyttelyissä. Potinkara ei käytä väitöskirjassa tutkimuksessaan pelkästään näyttelyanalyysiä, vaan hän käyttää myös media-aineistoa tausta-aineistonaan. Hän käyttää muun muassa Norjan, Ruotsin ja Suomen yleisradioyhtiöiden yhdessä tuottamia pohjoissaamenkielisiä Oääsat-uutisia. Vaikka pro gradu -tutkielmani ei tule olemaan yhtä laaja tai kattava kuin Potinkaran väitöskirja, uskon sen olevan tärkein näyttelyanalyysiin liittyvä lähde tutkielmalleni. (Potinkara 2015.)

Aalto yliopiston taiteen tohtori Outi Turpeinen tarkastelee väitöskirjassaan kulttuurihistoriallisen museoiden näyttelysuunnittelua. Vaikka Lenin-museo luokitellaan valtakunnalliseksi erikoismuseoksi, sen aihepiiri ja näyttelyt ovat minusta verrattavissa kulttuurihistoriallisiin museoihin. Lenin-museo käsittelee Suomen ja Neuvostoliiton sekä Venäjän suhteen historiaa, ja niiden kulttuuria. Turpeisen väitöskirja perehtyy moniin kulttuurihistoriallisten museoiden näyttelysuunnittelun lähtökohtiin. Näyttelyanalyysissäni tarkastelen, miten nämä lähtökohdat näkyvät valmiissa näyttelyssä. Ensimmäinen tärkeä lähtökohta kulttuurihistoriallisen museoiden näyttelysuunnittelulle on tarinoiden käyttäminen runkona. Turpeisen mukaan ”museopedagogiikka on rakennettu tarinoiden ympärille sekä menetelmille, joilla näitä tarinoita tuodaan esille”. Vaikka tutkielmani keskittyy pääasiassa analysoimaan näyttelyn diskursseja ja miten näyttelyn fyysinen rakentuminen korostaa niitä, on minun silti huomioitava tarinoiden rooli näyttelyn suuressa kokonaisuudessa ja miten diskurssit liittyvät tähän kokonaisuuteen. (Turpeinen 2005: 159.)

TEOREETTINEN JA KONKREETTINEN KYSYMYKSIEN ASETTELU

Tutkielmassani analysoin, miten Tampereen Lenin-museon näyttely kuvailee Suomen suhdetta Neuvostoliittoon, Venäjään, kommunismiin ja Leniniin. Tarkoitukseni on nähdä näyttely tähän aiheeseen liittyvien diskurssien kautta. Käsittelen diskurssien teoriaa ja käytäntöä tarkemmin myöhemmässä vaiheessa, mutta näyttelyn tekstien analysointi on kuitenkin tärkeä osa tutkielmaani. Tekstien lisäksi tutkin myös näyttelyn ja sen tilan rakentumista, sekä tilan rakentumiseen liittyviä merkityksiä. Pääasiallisesti tarkastelen näyttelyn rakentamia ja käyttämiä diskursseja, jotka viittaavat Suomen ja suomalaisten suhdetta Leniniin, leninismiin, Neuvostoliittoon, kommunismiin ja Venäjään. Tutkin myös, missä mahdollisissa teemoissa nämä diskurssit tulevat esiin, esimerkiksi urheilu, talous ja turvallisuuspolitiikka.

Lenin-museon näyttelytekstien analysoidessani etsin vastausta kysymykseeni ”miten Lenin-museon näyttely esittää Suomen suhdetta Neuvostoliittoon ja Venäjään”. Tähän kysymykseen liittyy useampi näkökulma. Ensinnäkin katson, millä tavoilla näyttelytekstien diskurssit rakentavat vastauksen kysymykseeni. Toisaalta katson myös, millä tavoin näyttelytilan rakentuminen ja siihen liittyvät elementit (väri, valaistus, muodot ja tilan käyttö) vastaavat kysymykseeni. Kolmanneksi kysyn ”kuinka museon vastaus pääkysymykseeni on kehittynyt ajan saatossa”. Tämän selvittämiseksi tulen käyttämään Lenin-museon ja Suomi-Neuvostoliito-Seuran vanhoja julkaisuja 70–, 80– ja 90-luvuilta. Se, miten julkaisut kuvaavat näyttelyiden tarkoitusta ja rakennetta, antaa minulle jonkinlaisen käsityksen Lenin-museon kehityksestä. Valitettavasti se ei kuitenkaan ole yhtä tarkka tapa havainnoida menneisyyden näyttelyitä, mutta niitä voitaisiin ehkä ajatella tietynlaisena arkistoaineistona.

Tutkielmassani nostan esiin kaksi kysymystä. Miten Suomen ja Neuvostoliiton ja Venäjän suhteen kuvailu on kehittynyt ajan kuluessa, ja kuinka Lenin-museo on kehittynyt museona ajan kuluessa. Se, millä tavoin Lenin-museo on kehittänyt näyttelyn rakentamistaitoaan vaikuttaa siihen, kuinka museo pystyy välittämään ajatuksiaan näyttelyn kautta. Näyttelyn ja vanhojen julkaisujen vertailu on näiden kysymysten kannalta tärkeää. Tämän kehityskulun tarkastelun kautta voin selvittää, onnistuiko Lenin-museo kehittämään näyttelynsä kriittiseen suuntaan, niin kuin näyttelyssä luvataan. On myös mielenkiintoista nähdä, missä kaikissa näyttelyn elementeissä tämä kehitys näkyy, vai näkyykö se vain kokonaisuudessa.

MENETELMÄT JA AINEISTOT: ANALYYSIN SUUNNITTELU

Käsittelen tutkielmani teorialuvussa diskurssianalyysin teoriaa tarkemmin. Tärkeitä huomioitavia asioita ovat tekstien funktiot, valta diskurssin ominaisuutena ja diskurssien tapa representoida ympäröivää maailmaa. Voimme kysyä näyttelyltä ”mikä on näyttelytekstien funktio”, ”miten ja millaisen todellisuuden näyttely rakentaa diskurssien avulla”, sekä ”miten valta näkyy näyttelyn diskursseissa”.

Tutkielmani analyysimenetelminä käytän yhdistellen diskurssianalyysiä ja näyttelyanalyysiä. Diskurssianalyysillä tai diskurssien tutkimisella tarkoitan kielenkäytön analysointia, niiden käyttökontekstia, sekä sen vaikutuksia ja seurauksia (Pynnönen 2013: 5). Ensiksi käsittelen diskurssianalyysin merkitystä näyttelyn analysoimisessa, jonka jälkeen tarkastelen, mitä muita näyttelyn elementtejä voin analysoida.

Diskurssilla voidaan viitata kahteen tapaan, joilla kielen käyttö järjestyy. Diskurssilla voidaan ensinnäkin viitata tilanteessa tapahtuvaan kielenkäyttöön. Kielenkäyttö on tilanteesta riippuvaa ja diskurssit ovat kiinnittyneet sosiaaliseen toimintaan ja sen vaihteluun. Diskursseilla voidaan viitata myös lausetta suurempiin kokonaisuuksiin, esimerkiksi siihen kuinka kieli ja kielenkäyttö järjestyvät. Diskurssit ovat sekä jaettuja että sosiaalisia, sillä ne syntyvät sosiaalisen vuorovaikutuksen seurauksena. Sosiaalinen vuorovaikutus tapahtuu sosiaalisten ja historiallisten kontekstien sisällä, minkä vuoksi näillä konteksteilla on vaikutusta diskursseihin. Kriittisessä diskurssianalyysissä diskurssin käsitteellä on kaksi eri merkitystä. Yksikkö-muodossa oleva diskurssi on kaikkea kielellistä ja semioottista toimintaa, jolla nähdään olevan erilaisia vuorovaikutuksellisia ja sosiaalisia ehtoja ja seurauksia. Monikko-muodossa olevat diskurssit ovat historiallisesti syntyneet ja kiteytyneet merkityksellistämisen tapa, jonka tietyn kieliyhteisön jäsenet tunnistavat. Diskurssit ovat tällöin tapoja merkityksellistää ja kuvata asioita, ilmiöitä ja tapahtumia tiettyä näkökulmaa ja tapaa hyödyntäen. (Pynnönen 2013: 6–7.) Tässä analyysissä käytän jälkimmäistä käsitettä. Museot ja niiden yleisöt luovat uusia diskursseja, kuten esimerkiksi Lenin-museo esittelee näyttelyssään Suomen ja Neuvostoliiton historiaa.

Lenin-museon näyttelyä analysoidessani vallan käsite on keskeisessä asemassa tarkastellessani Suomen ja Neuvostoliiton suhdetta. Valta on tärkeä osa diskursseja, joten diskurssien vallan käsitteleminen on tärkeä osa diskurssianalyysiä. Diskurssien valta voitaisiin määritellä sellaiseksi, joka liittyy kielenkäytössä rakennettavan sosiaalisen todellisuuden luomisprosessiin ja tieto- ja uskomusjärjestelmien muokkaamiseen. Sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa tuotetaan sosiaalista todellisuutta. Niillä diskursseilla, jotka kantavat tätä sosiaalista todellisuutta, on myös paljon valtaa. Eli toisin sanoen ne sosiaaliset vuorovaikutustilanteet, joissa synnytetään tällaisia diskursseja, ovat myös sellaisia joissa synnytetään valtaa. Valta määrittää sen, mitkä sosiaalisen todellisuuden tulkinnat saavat vahvemman aseman verrattuna toisiin tulkintoihin. Valtaan vaikuttavat toimijoiden positiot. Nämä positiot ja niistä syntyvä epäsymmetrisyyden tutkiminen on yksi diskurssianalyysin monista aiheista. Valtaa omaavilla henkilöillä on yleensä pääsy sosiaalista todellisuutta muuttaviin vuorovaikutustilanteisiin ja niistä syntyviin diskursseihin. (Pynnönen 2013: 16–17.)

Museon näyttely sisältää monia sen teemojen representaatioita. Representaation tutkiminen on osa diskurssianalyysiä. Diskurssien voima perustuu siihen, kuinka ne kuvaavat eli representoivat maailmaa. Tämä representoiminen tapahtuu nimeämällä ja hierarkkisoimalla ilmiöitä ja ihmisiä. Nimeäminen ja nimitysten valitseminen ilmiöön viitatessa rakentaa sosiaalista todellisuutta ja suhdetta nimittäjän ja ilmiön välille. Luokittelu, kategorisoiminen ja kuvaaminen kuuluvat myös nimeämiseen, ja samalla tavalla niitä käytetään sosiaalisen todellisuuden rakentamisessa. Representoiminen on lopulta toimintaa, johon representoijan asema ja valta vaikuttavat ja jolla on siis myös ehtoja ja seurauksia. (Pynnönen 2013: 17–18.)

Näyttely tekstejä analysoidessani minun on pystyttävä määrittämään niiden funktiot. Teksteillä voidaan ajatella olevan kolme funktiota. Nämä ovat ideationaalinen, interpersonaalinen ja tekstuaalinen funktio. Ideationaalisella funktiolla tarkoitetaan taas sitä, kuinka teksti rakentaa tieto- ja uskomusjärjestelmät. Interpersonaalilla funktiolla tarkoitetaan sitä, kuinka teksti rakentaa sosiaaliset suhteet ja identiteetit. Diskursseilla rakennetaan identiteettejä ja ideologioita. Diskursseilla myös pyritään legitimoimaan eli tekemään hyväksytyksi eri toimintatapoja ja ideologioita retoriikkaan ja argumentoinnin avulla. Diskurssit ovat myös osana instituutioiden muodostumisessa. Kaikki alkaa toiminnasta, jonka seurauksena syntyy tekstejä. Teksteistä syntyy taas diskursseja, mitkä vaikuttavat instituutioiden

muodostumiseen. Instituutiot taas määrittelevät ja rajoittavat toimintaan, mikä johtaa uusien tekstien ja diskurssien syntyyn. (Pynnönen 2013: 19–22.)

Nika Potinkara havaitsi tarkastellessaan Siidan ja Ájtten näyttelyitä, että dioraamat, installaatiot, kuvat ja lyhyet tekstit olivat keskeisessä asemassa. Hänen mukaansa kumpikaan museo ei pelkästään pyrkinyt välittämään tietoa, vaan myös luomaan tunnelmaa ja elämyksiä. Potinkara huomioi analyysissään joitakin näyttelyn rakentamisen elementtejä. Hän totesi, että Siidan päänäyttely ja osa Ájtten näyttelystä käytti ääntä, hämärää valaistusta ja värimaailmaa tunnelman luomiseen. Hän kuvailee Siidan päänäyttelyä sanomalla, että ”erilaisia luonnonääniä tulviva, sinisävyinen ja hämärä tila tarjoaa katsojalle mahdollisuuksia salaperäisyyden tai mystisyyden merkitysten luomiseen”. Potinkara myös käsittelee kronologian ja ajan merkitystä näyttelyjen narratiivin rakentamisessa. Ajan lisäksi hän myös pohtii persoonapronominien käyttöä näyttelyn teksteissä. Miten teksti muuttuu, kun puhutaan esimerkiksi me- tai hän-pronominia käyttäen näyttelyn kohteista. Potinkaran mukaan yksi ratkaiseva ero Siidan ja Ájtten näyttelyiden välillä on näyttelyiden tarkoituksissa. Siidan näyttely seuraa hänen mukaansa osittain modernistisen museon lähestymistapaa, jossa museovieraiden ”tehtävänsä on yksinkertaisesti omaksua tarjottu tieto, joka tässä mallissa nähdään todenmukaisena ja objektiivisena”. Ájtten museo taas eroaa Potinkaran mukaan Siidan näyttelystä siinä, että missä Siidan näyttelyn auktoriteetti nojaa tieteellisyyden varaan, niin ”Ájtten näyttelyiden kollektiivisubjekti nojaa sisäryhmän auktoriteettiin”. Se siis puhuu niin sanotusti ”meidän saamelaiden” suulla. (Potinkara 2015: 75–78.)

Aalto yliopiston taiteen tohtori Outi Turpeisen muun muassa museoesineiden ja niiden esillepanon merkityksiä tutkiva väitöskirja tuo esille erään tutkielmani kannalta mielenkiintoisen seikan. Hänen mukaansa ”näyttelyn toiminnallinen ja visuaalinen muoto lähtee aina liikkeelle näyttelysuunnittelijan ja näyttelyn kokijan omasta ajasta käsin”. Hänen mukaansa tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että museoiden näyttelyt kertovat hyvin oman aikansa ajattelumalleista ja tavoista luoda merkityksiä. Esimerkiksi museot, joiden näyttelyissä on vielä alkuperäinen esillepano (kuten Pietari Suuren Kunstkamerassa Pietarissa) kertovat hyvin omasta ajastaan. Tämän vuoksi Lenin-museon ja Suomi-Neuvostoliito-Seuran vanhoja julkaisuja voidaan pitää omaa aikaansa ajattelua ja merkityksiä edustavina dokumentteina. Turpeisen mukaan ”nykyajan näyttelysuunnittelijan haasteena onkin luoda

visuaalisesti mielenkiintoinen linkki oman ajan ja museoesineen ajan välille”. (Turpeinen 2005: 160–161.)

Samoin kuin Potinkara, myös Turpeinen pitää tunnelmaa tärkeänä osana näyttelyä. Turpeisen mukaan näyttelyiden tunnelma rakentuu sen yksityiskohdista. Valot, värit, tilanmuoto, materiaalit, äänet ja mahdollisesti hajut ovat hänen mukaansa tunnelmaan vaikuttavia yksityiskohtia. Turpeisen mukaan tunnelma vie huomion pois yksittäisistä museoesineistä ja sen sijaan korostaa ”näyttelysuunnittelun merkitystä olennaisena tekijänä kulttuurihistoriallisten esineiden merkitysten muotoutumiselle”.

Turpeisen mukaan tunnelman avulla katsoja voidaan virittää tiettyyn tilaan, mikä vaikuttaa tietynlaisten tulkintojen muotoutumiseen. Tunnelman avulla voidaan vaikuttaa katsojien tunteisiin ja jos tunnelma on vahva ja hyvin mietitty, sillä voidaan tuottaa katsojille elämyksiä. (Turpeinen 2005: 177–178.)

Omassa tutkielmassani tunnelman merkitys korostuu siinä, kun katsomme miten näyttely välittää viestiään museovieraille. Näyttelyrakentamisen tekniikan kehittyminen mahdollistavat sen, että 2016 vuoden näyttelyllä on tunnelman luonnissa etulyöntiasema 1970-luvun näyttelyyn verrattuna. Värien, valaistuksen, tilan ja tekstien käyttö ovat kehittyneet museo-alalla viimeisen 40 vuoden aikana.

Turpeinen käsittelee väitöskirjassaan värien, valaistuksen, tekstien, vitriinien ja tilan merkitystä osana näyttelyä. Värien tulkinta on Turpeisen mukaan moniselitteistä ja sidottuna sekä aikaan että kulttuuriin. Tämä tarkoittaa sitä, että väreillä on muuttuvia symbolisia merkityksiä. Värit ovat vuorovaikutuksessa ympäristönsä ja sen ominaisuuksien (kuten valaistuksen) kanssa. Värit ja valaistus kulkevat käsi kädessä. Turpeisen mukaan valonlähteet tuottavat omaa värisävyään ja esineiden kiiltävyys ja rakenne vaikuttavat siihen heijastuvan valon kanssa esineen väriin. Valaistuksella voidaan muokata värejä ja sitä kautta värien tuottamaa tunnelmaa ja symbolisia merkityksiä. Tekstit vaikuttavat myös tunnelmaan ja katsojien tulkintoihin. Tekstien sisällön lisäksi myös niiden ulkomuoto, kuten väri ja fontti, vaikuttavat katsojien mielikuviin. Turpeinen käsittelee vitriinien monia merkityksiä väitöskirjassaan. Turpeinen toteaa muun muassa, että ”perinteisesti vitriinin roolina on suojata esinettä, mutta se myös korottaa sisältämänsä esineen tärkeäksi”. Vitriinit ovat arkinen osa museonäyttelyä ja sen on samalla irrottamaton osa museo-objekteja. Vitriinit luovat sisällensä tilan, mutta ne ovat samalla osana museon tilaa. Turpeinen kuvailee tilan merkitystä sanomalla, että ”tilojen fyysinen kerrostuminen esineen ympärille luo oman merkityskehikkonsa, jossa esinettä pystyy tarkastelemaan rakennetusta

visuaalisesta näkökulmasta käsin”. Näyttelyn runkona olevat tarinat johdattavat katsojat tilan läpi. Tila mahdollistavat näyttelyn kokemisen, mutta se on samalla tekemistä rajaava kehys. (Turpeinen 2005: 179–193, 204–210.)

Analyysimenetelmät

Museot, museo-objektit ja näyttelyt

Kansainvälisen museoneuvosto ICOM:in mukaan "Museo on pysyvä, taloudellista hyötyä tavoittelematon, yhteiskuntaa ja sen kehitystä palveleva laitos, joka on avoinna yleisölle ja joka tutkimusta ja opetusta edistääkseen ja mielihyvää tuottaakseen hankkii, säilyttää, tutkii, käyttää tiedonvälitykseen ja pitää näytteillä aineellisia ja aineettomia todisteita ihmisestä ja hänen ympäristöstään” (Museoliitto 2016). Näyttelyt ovat museoiden keino levittää tietoaan yleisölleen. Näyttelyn analysointi on tapa tarkastella sitä, mitä tietoa museo yrittää välittää ja miten.

Museoiden näyttelyt eivät ole enää nykyään pelkästään tieteellisen tutkimuksen seurauksena syntyneitä sivutuotetta, joiden avulla tutkijoiden ajatukset ja havainnot käännetään ymmärrettäväksi ”tavallisille” ihmisille. Nykyaikana museoiden näyttelyihin tarvitaan erikoistuneita suunnittelijoita ja museokasvatuksen osaajia. Näyttelyn eri elementeillä on vaikutusta siihen, kuinka museovieraat tulevat tulkitsemaan näyttelyä ja sen aiheita. Kokemus alkaa jo itse museo-rakennuksesta. Museon sijainti (onko museo kaupungissa, maaseudulla jne.) ja rakennuksessa käytetty arkkitehtuuri luovat pohjan museovierailijan kokemukselle. Tilan käyttö näyttelyssä vaikuttaa museo-objektien tulkitsemiseen. Useampi esine suuressa tilassa saa esineet vaikuttamaan etäisiltä oman historiansa ja kulttuurinsa edustajilta. Yksi esine pienessä tilassa saa esineen näyttämään tutummalta ja helpommin lähestyttävältä. Jos esineet laittaa pitkään jonoon ja systemaattiseen järjestykseen on todennäköisempää, että vierailija kävelee niiden ohi. Jos esineet järjestää vähemmän systemaattisesti, vierailija kokee esineet ja niihin liittyvän kulttuurin helpommin lähestyttävämmäksi. Näyttelyn muotoilu ja suunnittelu voivat saada näyttelyn aiheen tuntumaan joko vieraalta tai tutulta. Jos museon sisätilan suunnittelulla ja näyttelyssä esitettävien esineiden ulkomuodon välillä on ristiriitaa, se voi saada toisen osapuolen näyttämään toista alempiarvoiselta. Kuten mainitsin aikaisemmin metodiluvussa, värit ja valaistus vaikuttavat yhdessä näyttelyn tunnelmaan. Värejä valittaessa on muistettava

kysyä kysymys, onko väri valittu neutraaliksi taustaksi vai onko värillä joku tietty symbolinen tai tunnelmallinen funktio. Valaistus tai sen puute vaikuttaa merkittävästi näyttelyyn. Esimerkiksi yksittäinen valo yhdelle esineelle voi saada esineen vaikuttamaan tärkeältä, kun taas pimeydellä voidaan luoda vaikutelma esineiden salaperäisyydestä ja ihmeellisyydestä. (Moser 2010.)

Näiden ulkoisten ominaisuuksien lisäksi näyttelyiden tuottamaan kokemukseen vaikuttaa myös muun muassa näyttelyn tekstit, sijoitteluun liittyvät päätökset, näyttelyn esillepanoon liittyvät päätökset ja näyttelyn tyyli. Tekstien käyttöä analysoidessa pitää muistaa kysyä tiettyjä kysymyksiä. Kuinka paljon tekstejä on käytetty näyttelyssä, kuka on kirjoittanut tekstit ja mitä lähteitä on käytetty? Mikä on tekstien ja otsikoiden tyyli (tieteellinen vai runollinen kirjoitustyyli) ja tarkoitus, sekä miltä tekstit näyttävät ulkoisesti. Miten tekstit johdattelevat ja ohjaavat vierailijoita näyttelyn läpi sekä fyysisesti että merkityksellisesti? (Moser 2010.)

Näyttelyn sijoitteluun liittyvillä päätöksillä vaikutetaan siihen, kuinka näyttelyn eri osa-alueet ja elementit ovat suhteessa toisiinsa. Tämä vaikuttaa siihen, kuinka vierailija tulkitsee alitajuisesti näyttelyn narratiivia. Tähän liittyy muun muassa seuraavat kysymykset: Miten näyttelyn esillepano on järjestetty näyttelyn tilan sisällä? Kuinka näyttelytilan pinnat on otettu käyttöön ja miten esineet ovat suhteessa toisiinsa tilan sisällä? Onko museo-objektit lähellä vai kaukana toisistaan ja onko niiden välillä oleva tyhjätila sattumanvaraista vai tarkoituksella järjestetty sekä onko estetiikalla mitään tekemistä näyttelyn järjestelyn kanssa? (Moser 2010.)

Näyttelyn esillepanoon liittyviä kysymyksiä ovat muun muassa: Kuinka monenlaisia esillepanonmalleja näyttelyssä käytetään? Miten valinnat liittyvä näytteillä oleviin museo-objekteihin ja museovieraisiin? Mitä erityisominaisuuksia esillepano sisältää? Kuinka eri esille panemisen tavat on suhteessa toisiinsa (esim. missä suhteessa kuvat ovat muuhun näyttelyyn)? Esillepanon lisäksi näyttelyn tyyli ansaitsee myös huomiota. Käytetäänkö näyttelyssä yhtä tiettyä tyyliä vai useamman tyylin sekoitusta. Miten näyttelyn tyyli on suhteessa näyttelyn aiheeseen ja miten tyyli vaikuttaa näyttelystä oppimiseen? (Moser 2010.)

Emory yliopiston antropologian laitoksen emeritaprofessori Corinne Kratz käsittelee artikkelissaan museoiden näyttelyä ja niiden ”arvon retoriikkaa” (rhetorics of value). Kratz tarkastelee, kuinka arvon retoriikkaan tuottaminen on suhteessa näyttelyihin ja niiden erinäisiin prosesseihin. Hän tarkastelee erityisesti valon ja tekstin suhdetta arvon retoriikan muodostumiseen. Kuten tutkielmassani on jo aiemmin mainittu, että valaistuksella on vaikutusta siihen, miten museovierailija suhtautuu näyttelyyn. Tekstien vaikutus näyttelyn ja sen arvon retoriikan kokemiseen on tekstin ja narratiivin kyvyssä ohjata museo-vieraan huomiota. Teksti voi samalla yhdistää teemoja ja ajatuksia toisiinsa näyttelyn sisällä. Teksti myös selittää tarkemmin näyttelyn aiheen taustoja. Kratz mainitsee artikkelin lopussa, että museoiden näyttelyt tekevät kaikkensa ylläpitääkseen illuusion siitä, että näyttely on juuri sellainen kuin sen oli tarkoitus olla, ilman riitoja tai kompromisseja. Tämä on otettava huomioon silloin, kun ei olla varmoja siitä, onko jokin näyttelyyn liittyvä yksityiskohta tehty tarkoituksella vai tahatomasti. Kratzin artikkeli on tärkeä näyttelyanalyysin kannalta, kun pitää pohtia mitä arvoja näyttely yrittää välittää ja miten nämä arvot rakennetaan näyttelyssä. (Kratz 2011.)

Museoiden näyttelyt koostuvat teemoista, päätöksistä ja näyttelyiden esineistä. Museo-objektit voidaan luokitella monella eri tavalla. Leicester yliopiston museo-opintojen emeritaprofessori Susan M. Pearce käsittelee esineiden keräämistä ja luokittelmista ”Museums, objects and collections: a cultural study”-teoksessaan. Ensimmäinen tapa jakaa esineet eri luokkiin on Michael Thompsonin roska-teorian (rubbish theory) mukaan, jossa esineet jaetaan roskiin (rubbish), ohimeneviin (transient) ja kestäviin esineisiin (durable). Roskat ovat esineitä vailla mitään arvoa. Ohimenevät esineet ovat kulutus tavaraa, jotka menettävät arvoaan sitä mukaan, mitä käytetympiä ne ovat. Kestäviin esineisiin liittyy sellaisia henkisiä, tieteellisiä tai psykologisia arvoja, jotka asettavat ne kulutustavaroiden yläpuolelle. (Pearce 1992: 34.)

Esineet voidaan jakaa kolmeen luokkaan keräilyn perusteella. Ensimmäinen esineiden keräilyluokka on muistoesineet, joita kutsutaan myös personaliaksi tai memorabiliaksi. Ne ovat olennainen osa menneisyyden kokemusta. Koska muistoesineet omaavat aineellisen muodon, ne kykenevät kestävänsä ja välittämään mukanaan menneisyyden kokemusta. Tämä tekee muistoesineiden antamista kokemuksista erilaisia verrattuna aineettomiin ja sitä kautta vain hetken kestäviin kokemisen muotoihin, kuten sanoihin, tekoihin ja näkyihin verrattuna. (Pearce 1992: 68–72.) Toinen esineiden

keräilyluokka on fetissi-esineet, joiden sisältö, järjestyminen ja säilöntä on riippuvaisia keräilijän resursseista sekä henkilökohtaisista ajatuksista. Näiden esineiden keräilijät voivat kokea kokoelmansa osana heidän omaa identiteettiä. (Pearce 1992: 78.) Kolmas esineiden keräily-luokka on systemaattisesti kerätyt esineet. Näille esinekokoelmille on tärkeitä luoda luokitteluja ja kerätä puuttuvia linkkejä. Systemaattisen keräämisen synty on lähtöisin biologian, kasvitieteen ja geologian piireissä harjoitetusta taksonomiasta. Systemaattiset kokoelmat ovat yleisesti tarkoitettu olemaan julkisesti esillä. Tähän kuuluu oletamus yleisön ja kokoelman välisestä vuorovaikutuksesta. Kokoelmalla on yleisölle jotain julkista sanomaa, josta yleisö joko oppii tai on eri mieltä. Tämä vuorovaikutussuhde, jossa systemaattinen kokoelma vetää katsojan kehukseensä, on tärkeä syy, miksi kuraattorit antavat suurimman osan näyttelytiloista systemaattisille kokoelmille. Systemaattisten kokoelmien näytteille laittaminen vaatii järjestettyjä tiloja, mikä sopii hyvin museoiden näyttelyiden luonteelle. (Pearce 1992: 84–87.)

Näyttelyissä esillä olevat museo-objektit ovat yleensä mitä roska-teorian mukaan kutsutaan kestäviksi esineiksi. Mutta mihin esineiden keräily-luokkaan kuuluu Lenin-museon näyttelyn esineet? Museoiden näyttelyissä on yleensä esillä systemaattisesti kerättyjä museo-objekteja, mutta voidaanko Lenin-museon kokoelmissa havaita tyypillisesti muisto- tai fetissiesineiksi luokiteltuja objekteja? Kun analysoin kyseistä näyttelyä, minun on hyvä pohtia esineiden keräilyluokkaa.

Kriittinen diskurssianalyysi

Kielen funktioiden ymmärtäminen on tärkeä osa diskurssianalyysia. Kielellä on kolme keskeistä funktiota. Ensinnäkin kieli on viestinnän väline, mikä antaa kielelle sen tekstuaalisen merkityksen ja funktion. Toiseksi kieli toimii maailman kuvaajana, mikä antaa kielelle sen ideationaalisen merkityksen ja representationaalisen funktion. Kolmanneksi kieli toimii sosiaalisten suhteiden ja identiteettien luojana, mikä antaa kielelle sen interpersoonallisen merkityksen ja vuorovaikutuksellisen funktion. (Pietikäinen 2009: 13.)

Diskurssianalyysin käyttö vaatii sen peruslähtökohtien ymmärtämistä. Kieli on samaan aikaan sekä lingvistinen, diskursiivinen että sosiaalinen järjestelmä. Kieli on aina vuorovaikutussuhteessa

sosiaalisen todellisuuden kanssa. Kieli pohjautuu sosiaaliseen todellisuuteen, jota kielenkäytöllä muokataan, mikä johtaa uudenlaisen kielenkäytön syntymiseen muokatusta sosiaalisesta todellisuudesta. Kielenkäyttö on aina sosiaalista ja funktionaalista toimintaa, joka on aina tilanteista ja jolla on aina reunaehdoja. Kielenkäytöllä on aina myös seurauksia. Koska kielenkäyttö on tilanteista ja sosiaalista, siinä syntyvät merkitykset rakentuvat tilannesidonnaisesti ja diskursiivisesti. Lopuksi diskurssitutkimuksessa kielenkäyttö (mikrotaso) yhdistetään kielenkäytön tilanteeseen ja sitä ympäröivään yhteiskuntaan (makrotasoon). (Pietikäinen 2009: 18.)

Kuinka voidaan määrittää diskurssin-käsite? Diskurssi on monimerkityksellinen käsite. Sitä voidaan kuvata puhetavaksi, tekstiaineistoksi, lausetta suuremmaksi kielenkäytön yksiköksi tai merkityssuhteiden järjestelmäksi. Diskurssi voi olla myös kielenkäyttöä kontekstissa, vakiintunut merkityksellistämisen tapa tai jopa ymmärrys todellisuudesta. (Pietikäinen 2009: 19.) Diskurssit ovat sekä sosiaalisia, että kielellisiä, kiteytyneitä merkityksellistämisen tapoja. Diskursseilla on erilaisia arvoja erilaisissa tilanteissa, minkä vuoksi niillä on olemassa oma diskurssijärjestys. Diskursseilla on myös valtaa tiedon rakentamisen, representoimisen ja identiteettien rakentamisen suhteen. (Pietikäinen 2009: 60.) Erilaisia diskursseja voidaan pitää eri tapoina kuvailla maailman eri osia. Diskurssien välisiä suhteita voidaan siis tavallaan pitää osana eri ihmisten välisiä suhteita. Diskurssien välisiin eroihin kuuluu muun muassa niiden yleisyys, levinneisyys, vakaus ja toistuvuus. (Fairclough 2004: 124.)

Diskurssitutkimuksessa genrellä tarkoitetaan kielellisen, sosiaalisen ja diskursiivisen toiminnan järjestyneitä muotoja. Genreissä yhdistyy sekä kielellinen että sosiaalinen toiminta. Genre on jokseenkin vakiintunut ja jonka genren käyttäjät tunnistavat. Ne ilmenevät kielellisesti tietyillä vakiintuneilla tavoilla. Eri genreillä on erilaiset tavoitteet ja tehtävät, joten ne ilmenevät erilaisilla tavoilla. Esimerkkejä genreistä on haastattelut, kolumnit, tutkimusraportit ja väitöskirjat. (Pietikäinen 2009: 70.) Genret eivät ole pelkästään sidottuja teksteihin, vaan ne ovat olemassa mukana kaikessa sosiaalisessa kanssakäymisessä. Esimerkiksi muutokset erilaisissa kanssakäymistavoissa ovat muutoksia kanssakäymisen genreissä. Genreillä on myös omat levinneisyytensä. Muutokset genrejen sisällä tapahtuu sen kautta, kuinka genre yhdistyy toisiin genreihin. Monet tekstit ja tapahtumat eivät todennäköisesti sisällä vain yhtä genreä, vaan niitä voi olla useampia. Eri tapahtumaketjut voivat

sisältää erilaisia, toisiinsa sidottuja genrejä, jotka voivat muodostaa genrejen ketjuja ja verkostoja. Tekstien analyysissä on muistettava analysoida, yksittäisiä genrejä, sekä niiden sekoituksia ja ketjuja. (Fairclough 2004: 66.)

Tekstityypit ovat lingvistinen tapa tarkastella ja ilmaista erilaisia kielellä rakennettuja toimintoja. Tekstityyppinä on viittä tyyppiä, jotka eroavat toisistaan lauseiden ja virkkeiden rakenteissa. Kuvailevan eli deskriptiivisen tekstityypin piirteisiin kuuluu muun muassa adjektiivit, olemista ja havaitsemista kuvaavat verbit sekä aktiivisen toimijan puute. Kertovan eli narratiivisen tekstityypin piirteisiin kuuluu muun muassa kuvaavia verbejä, usein mennyt aikamuoto ja usein myös aktiivisia toimijoita. Ohjailevan eli instruktiivisen tekstityypin piirteisiin kuuluu velvoittava, käskevä tai joskus jopa neuvova sävy. Argumentoivan tekstityypin piirteisiin kuuluu muun muassa vastakohtaisuudet osoittavat konjunktiot (mutta, vaikka, koska), sekä vastakohtien ilmaiseminen adjektiiveilla ja substantiiveilla. Erittelevä eli ekspositorinen tekstityypin piirteisiin kuuluu muun muassa se, että se voi olla määrittelevää ja pohdiskeluvaa, se usein abstrakteja käsitteitä ja siinä esiintyy ilmaisuja, jotka osoittavat eri aiheiden välisiä suhteita (esim. lisäksi, esimerkiksi). (Pietikäinen 2009: 77–78, 80.)

Diskurssianalyysin tapoja on erilaisia, joista nyt esittelen kolme Pietikäisen teoksessa esiintynyttä. Ensimmäinen tapa on lingvistinen diskurssianalyysi. Analyysin lähtökohtana ja fokuksena on kielenkäyttö. Tämän analyysin tausta-aineistona on lingvistiset teoriat ja aineistona on tekstit, puheet ja visuaaliset aineistot. Aineisto on kaikissa kolmessa diskurssianalyysitavassa sama. Analyysitapa hyödyntää myös lingvististä ja tekstuaalista analyysia ja sen lopputuloksena on lingvististen ominaisuuksien tulkinta. Toinen tapa on sosiaalinen diskurssianalyysi. Siinä lähtökohtana ja fokuksena on sosiaalinen konstruktio ja tausta-aineistona toimii sosiaaliset teoriat. Tässä sosiaalisessa analyysissä tarkastellaan muun muassa sisällön tyyliä, retoriikkaa ja sen lopputuloksena on tulkinta sosiaalisista, poliittisista ja institutionaalisista konstruktioista. Kolmas tapa on kriittinen diskurssianalyysi. Sen lähtökohtana on itse diskurssi ja fokuksena diskurssin reunaehdot ja seuraamukset. Sen tausta-aineistona toimii lingvistiset, sosiaaliset ja kriittiset teoriat. Kriittisen diskurssianalyysin metodeihin kuuluu lingvistiset, tekstuaaliset ja sosiaaliset analyysit. Lopputuloksena on tulkinta diskurssin roolista osana sosiaalista ilmiötä. (Pietikäinen 2000: 93.) Käytän tutkielmassani kriittistä diskurssianalyysia.

Kriittiseen diskurssianalyysiin tekeminen ei ole pelkästään tekstin analysointia. Teksteihin sisältyy monia kriittiseen diskurssianalyysiin kuuluvia tärkeitä elementtejä, kuten valta ja hallinto, sosiaalinen hybridisaatio (sosiaalisten rajojen hämärtyminen), hegemonia ja universaalisuus (kamppailu tehdä tietyistä diskursseista universaaleja), ideologiat ja vallan legitimointi (Fairclough 2004: 7). Teksteillä on sosiaalisia seurauksia. Ne voivat vaikuttaa lukijansa tietoon, uskomuksiin, asenteisiin, arvoihin ja ynnä muihin sellaisiin asioihin. Tekstien seurauksena voi jopa syttyä sotia tai syntyä uusia aatesuuntauksia ja tieteellisiä paradigmoja. Tekstien seuraukset eivät ole välttämättä pelkästään tekstin syytä, vaan siinä voi olla taustalla muita tekijöitä. Lukijoiden omat tulkinnat vaikuttavat tekstin seurauksiin. (Fairclough 2004: 7.)

Ideologian rooli kriittisessä diskurssianalyysissä on merkittävä. Ideologiset representaatiot voidaan havaita tekstissä hyödyntämällä sosiaalista analyysia tekstuaalisten analyysien rinnalla. Ideologisilla representaatioilla on teksteissä yleensä kestävämpi, vakaampi ja tunnistettavampi asema yksittäisiin teksteihin verrattuna. Tämän vuoksi niiden voidaan assosoida diskursseihin, genreihin asetuksina ja tekstityyleihin. (Fairclough 2004: 9.) Lenin-museon näyttelyissä on muistettava niiden taustalla olevan vasemmistolaisen ideologian.

Tekstit koostuvat kolmesta asiasta: Tekstin tuottamisesta, tekstistä itsestään ja sen vastaanotosta. Tekstin tuottajan aikomukset ja identiteetti vaikuttavat tekstin tuottamiseen. Identiteetti, arvot, sosiaalinen asema ynnä muut sellaiset asiat vaikuttavat tekstin tuottajan lisäksi tekstin lukijan tapaan vastaanottaa teksti. Tekstin merkityksen muodostumiseen ei vaikuta pelkästään se mikä on tekstissä selkeää, vaan myös se mitä tekstistä oletetaan. (Fairclough 2004: 10–11.) Tekstien analysoimisessa on myös muistettava kysyä, mitkä tekstin ulkopuoliset lähteet pääsivät osaksi tekstiä ja mitkä ovat jääneet sen ulkopuolelle (Fairclough 2004: 61). Näyttelyiden sisältöjä vertaillen voi nähdä esimerkiksi sen, mitä uusia asioita 2016 vuoden näyttely kertoo Leninistä, mitä vuoden 1972 näyttely ei kerro.

NÄYTTELYANALYYSI

Lenin-museon historia vuosina 1946 - 1971

Vertaan Lenin-museon nykyistä näyttelyä vuoden 1972 näyttelyyn. Valitsin kyseisen näyttelyn siksi, koska sain tutkittavaksi kyseisenä vuonna julkaistun ”Lenin-museo: selostava luettelo”-teoksen. Sitä edeltävänä vuonna 1971 julkaistiin myös ”Tampereen Lenin-museo 1946–1971”-teos, joka käsittelee museon ensimmäistä neljännesvuosisataa. Kummatkin julkaisut on kirjoittanut Lenin-museon museonhoitajana toiminut Arvi Laakso. Käsittelen ensin museon historiaa ja taustaa ja siirryn sen jälkeen näyttelyn käsittelyyn. Kuvailen luetteloita mahdollisimman tarkasti, jotta tutkielmani lukijat saisivat mahdollisimman tarkan kuvan näyttelystä, tai ainakin Arvi Laakson julkaisuissaan esittämästä versiosta.

”Tampereen Lenin-museo 1946–1971”-teoksen johdanto alkaa Leninin kuvaamisella. Häntä kuvataan henkilönä, joka omisti koko elämänsä vapauttaakseen maansa sortovallan alaisuudesta ja nostaakseen työläisten yhteiskunnallista asemaa vaikeista olosuhteista huolimatta. Leniniä kuvataan myös henkilönä, joka oli kiinnostunut Suomen itsenäisyydestä ja joka toimi myös paljon Suomessa ja suomalaisten kanssa. Leninin kerrotaan myös tsaarinaikana monesti vaatineen Suomen itsenäisyyttä, kunnes hän lopulta itse luovutti itsenäisyyden asiakirjan Suomen hallitusvaltuuskunnalle 31.12.1917. Tämän jälkeen Laakso ihmettelee, miksi Leniniä ei mainita ”maamme itsenäisyyden historiassa ainakin oman maamme itsenäisyysmiesten jälkeen”. Hän toteaa, että Leninistä ja tämän vaikutuksesta Suomen itsenäisyyden mahdollistamisessa on annettu täysin väärä kuva. Hän lopettaa johdantoluvun toteamalla, että vasta sotien jälkeen ja ”vapaampien olojen avauduttua maassamme” oli vihdoinkin mahdollista kohdistaa kiinnostus kohti Leninin työtä, elämää ja hänen osuuttaan Suomen itsenäistymisessä. Tämä johti lopulta ajatukseen Leniniä käsittelevän museon perustamisesta. (Laakso 1971: 3–4.)

Seuraavaksi Laakso käsittelee Lenin-museon syntyvaiheita, jotka ovat suurin piirtein samat kuin mitä käsittelin ”Tutkimus-kohteena Lenin-museo”-luvussa. Laakso ei tosin mainitse kyseisen salin olevan sama sali, jossa Lenin ja Stalin kohtasivat ensimmäistä kertaa, eikä mainitse Josif Stalinin osallisuutta hankkeeseen. Hän tosin kertoo museohankeen aikana käydyistä neuvotteluista Suomi-Neuvostoliitto-Seuran Tampereen osaston ja Tampereen työväenyhdistyksen kanssa, sekä muista neuvotteluihin

osallistuneista sekä kotimaisista että ulkomaisista tahoista. Laakso myös mainitsee Tampereen Lenin-museon olevan ensimmäinen laatuaan Neuvostoliiton ulkopuolella. (Laakso 1971: 4–5.)

”Museon kehitysvaiheita”-, ”Suomi-aineiston saanti vaikeata”- sekä ”Esinelahjoitukset”-luvut kertovat, kuinka museot kerryttivät esineistöään. Ensimmäinen Lenin-aineisto koostui pienikokoisista, mustavalkoisista valokuvista. Tampereen Lenin-museo sai esineistöä pääasiassa Leninin keskusmuseolta, kuten esimerkiksi vuonna 1955 muun muassa valokuvia, maalauksia ja patsaita sisältäneen lahjoituksen. Esineistön kertyessä museo uudisti tilojaan ja sali jaettiin kahteen osaan. Ensimmäinen sali käsitteli Leninin elämää ja työtä, kun taas toinen sali käsitteli Leninin Suomessa oloa ja toimintaa. Lenin-museo onnistui keräämään Suomesta Lenin-aineistoa ja lähettämään sitä Moskovan ja Leningradin Lenin-museoihin. Suomesta saatuun aineistoon kuului muun muassa valokuvia useista Leniniä auttaneista henkilöistä ja vuoden 1907 pakomatkan asunnoista. Museon myöhäisen perustamisajankohdan vuoksi Leniniin liittyvää aineistoa oli vaikea löytää, mutta museon onneksi Yleisradiolla oli ääninauhalla Leninin suomalaisten auttajien haastatteluja eri vuosilta. Leninin syntymän 100-vuotispäivänä keskusmuseo lahjoitti Tampereen Lenin-museolle ”Elävä Lenin” - elokuvan sekä neuvostotaiteilijain Lenin-piirustusten näyttelyn. Prahan Lenin-museo lahjoitti ”Lenin ja Tshekkoslovakia”-elokuvan sekä museota esittelevän kuvanäyttelyn. Muita Lenin-museon saamia lahjoituksia oli Komsomol-järjestön elokuvaprojektori ja stereofoninen magnetofoni, erään yksityisen lahjoittama levysoitin ja magnetofoni sekä myös ministeri Orlovin kautta saadut elokuvat ”Lenin lokakuussa” ja ”Lenin 1918”. 1947 Arthur ja Emilia Blomqvist lahjoittivat kaluston siitä huoneesta, missä Lenin asui viimeksi vuonna 1917 ennen Lokakuun vallankumousta. 1970 marraskuussa Lenin-museo sai lahjoituksena W. Smirnovin sohvan, jolla Lenin oli nukkunut. (Laakso 1971: 5–9.)

Lenin-museo pyrki tekemään itsestään tunnetun lähettämällä kirjeitä ja lehtisiä kouluihin, järjestöihin ja samankaltaisiin kohteisiin. Lenin-museo myös levitti ulkomainoksia ja julkaisi luetteloja. Varojen puute rajoitti kuitenkin mainontaa, minkä vuoksi esimerkiksi sanomalehtimainonta jäi vähäiseksi. Työväentalon Hämeenpuiston puoleisella seinällä oleva Lenin-museon kolmikielinen kivilaatta, pronssinen Lenin-reliefi ja pronssinen laatta tekivät museota tunnetuksi sen ulkopuolella. Lenin-museo yritti vuonna 1947 saada Tampereen kaupungilta tilan museon edustalta Lenin - Stalin patsasta varten, mutta varaamisanomus hylättiin kaupunginvaltuustossa. Lenin-museolla oli alusta alkaen runsas

kävijämäärä. Vuosina 1946–50 museossa oli käynyt 15237 kävijää, kun taas vuosina 1966–70 museossa oli käynyt arviolta yli 54000 kävijää. Museoiden kävijämäärät nousivat tasaisesti ja samassa suhteessa oli myös noussut ulkomaalaisten kävijöiden osuus. Museossa oli 1970 vuoteen mennessä käynyt paljon merkittäviä henkilöitä, kuten Urho Kekkonen, Leonid Brezhnev ja Nikita Hruštšov. Laakso kertoo Lenin-museon toimintaan kuuluneen varsinaisen museotoiminnan lisäksi myös opintokerho-, luento-, elokuva-, näyttely- ja juhlatoimintaa. Näiden lisäksi museohoitajat olivat käyneet luennoimassa eri tilaisuuksissa sekä esiintymässä eri medioissa. (Laakso 1971: 9–11.)

Lenin-museon toimintaa oli näistä 25 vuodesta noin 20 vuoden ajan heikentänyt varojen puute. Museon tiloilla oli alusta asti ollut korkea vuokra. Vuokran suuruus oli Laakson mukaan 300 000 vanhaa markkaa vuodessa ja vuoteen 1970 mennessä se oli nelinkertaistunut. Korkea vuokra johtui siitä, että tiloissa oli ennen toiminut tuloja tuottanut biljardisali. Näinä aikoina Lenin-museon vuokravelkojen syntyminen, häättöuhat ja museonhoitajan palkan jääminen rästiin saattoivat kestää kuukausia. Laakson mukaan Tampereen kaupunginvaltuuston porvariryhmä esti huomattavan avustuksen antamisen Lenin-museolle, koska he pitivät sitä poliittisena laitoksena. Tämän vuoksi he estivät avustamisen tai valittivat avustuspäätökset kumoon. Vuodesta 1963 Tampereen kaupunki alkoi antamaan 4000 markkaa avustusta vuosittain, kun museon todettiin olevan merkittävä nähtävyysskohde. Museon omien tulojen kasvu, valtionavun kasvu ja vuokran nousemisen pysähtyminen mahdollistivat museon selviytymismahdollisuudet veloistaan. Laakso lopulta toteaa sen, että rahat eivät sen sijaan riitä uudistumiseen. Laakso kuvaa Lenin-museon johtokunnan jäseniä ja museonhoitajia epäitsekäiksi henkilöiksi, jotka tekivät sitkeätä ja uhrautuvaa työtä palkkaa pyytämättä ja saamatta kymmenien vuosien ajan. Loppulauseessa Laakso kuvaa Lenin-museon työn tärkeyttä. Hänen mukaansa on varmaa, että Lenin-museolla on ollut oma osuutensa Suomen ja Neuvostoliiton kansojen ystävyiden muodostumisessa. Laakso pitää näitä suhteita malliesimerkkeinä muillekin maille. Hän mukaansa museon esittämistä ajatuksista on tullut lopulta koko kansan ajatuksia. Hän toteaa myös Lenin-museon onnistuneen välittämään oikeaa tietoa Leninin elämästä, työstä ja osuudesta Neuvostoliiton myönteisestä suhtautumisesta Suomea kohtaan. Laakson mukaan tietoisuus tästä on paras palkkio Lenin-museon kehittämiseen osallistuneille tahoille. Yksi esimerkki onnistumisesta oli se, että Leninin 100-vuotispäivän kunniaksi järjestettyjen tilaisuuksien järjestäjiksi ryhtyi erilaisia järjestöjä, jotka edustivat kaikkia poliittisia puolueita. (Laakso 1971: 12–14.)

Lenin-museon näyttely vuonna 1972

”Lenin-museo: selostava luettelo”-teos alkaa museon aukioloajoilla, kiertojärjestys-kartalla ja lyhyellä johdannolla. Johdannossa kuvaillaan lyhyesti Lenin elämää, hänen lämmintä suhdettaan Suomeen sekä Lenin-museon taustoja. Luettelo on jaettu kahteen osaan. Ensimmäinen osa käsittelee ensimmäistä salia, missä esiteltiin Leninin kotioloja ja opiskeluvuosia. Luettelon toinen osa käsittelee toista salia, jonka aiheena oli Lenin ja Suomi. (Laakso 1972: 2–5, 12.)

Ensimmäisen salin ensimmäisessä lasikossa oli valokuva Leninin syntymäkaupungista Simbirskistä ja Uljanovien perhekuva. Lasikossa oli myös Leninin koulusta saama kultamitali, pääsytodistus, sekä kunniakirja, jonka Lenin sai koulun parhaimpana oppilaana. Lasikossa oli myös suositus Kasanin yliopistoon, jonka kymnaasin rehtori Kerenski antoi Leninille. Toinen lasikko sisälsi valokuvan Uljanovskin (Simbirskin nimi 21.1.1924 lähtien) Leninin muistokeskuksesta, valokuva Kasanin yliopistosta ja valokuva Leninin asunnosta Samarassa. Lasikossa oli Pietarin yliopiston diplomi ja todistus oikeudesta harjoittaa asianajajan tehtäviä Samarassa. Lasikossa oli myös Marxin ”Pääoma” ja Marxin ja Engelsin ”Kommunistinen manifesti”. Kolmas lasikko esitteli Leninin siirtymisen Pietariin vuonna 1893, sekä myös ”Työn vapautusryhmän” ja ”Taisteluliiton työväenluokan vapauttamiseksi” perustamisen. Lasikko sisälsi myös Leninin vankisellin n:o 193, luonnos sosiaalidemokraattisen puolueen ohjelmaksi, kirjelmä tsaarin hallitukselle, kuvan Shusenskojesta, sekä siellä tai sen jälkeen kirjoittamiaan kirjoja ja kirjasia. Neljäs lasikko oli omistettu Iskra-lehdelle (Kipinä). Lasikossa oli myös Leninin teokset ”Mitä tehdä?” ja ”Askel eteenpäin, kaksi taaksepäin”, sekä kuva Leninistä puolueen II edustajakokouksessa vuonna 1903 Lontoossa. (Laakso 1972: 5–7.)

Lasikot viisi ja kuusi käsittelivät vuoden 1905 vallankumousta. Nämä sisälsivät muun muassa kuvat Pietarin verisunnuntaista 9.1.1905, Putilovin lakkoilevista työläisistä, Ivano-Vosnesenskin työläisten kokouksesta, Moskovan Presnjan barrikaaditaistelusta, panssarilaiva ”Potemkin”, sekä kuvia talonpojista valtaamassa kartanoiden maita. Lasikoissa oli myös puolueen II & III edustajakokouksien hyväksymiä asiakirjoja, sekä Leninin ”Sosiaalidemokratian kaksi taktiikkaa”-teos, ”Tehtävämme ja työväen edustajien neuvosto”-kirje, sekä bolševikkien sanomalehdissä ilmestyneitä kirjoituksia. Lasikot

seitsemän, kahdeksan ja yhdeksän käsittelivät vuosia 1907–1917, jolloin Lenin oli maanpaossa. Lasikoissa olleet valokuvat esittelivät Leninin asuntoja ja konferenssipaikkoja Pariisissa, Krakovassa, Prahassa ja Sveitsissä. Osa valokuvista esitteli Leniniä ja muita pakolaisia Tukholmassa, Siperiaan tuomituista IV duuman bolševikkiedustajista, Lenan kultakaivoksella vuonna 1912 pidettyä työläisten kokousta, Volynskin rykmenttiä ja tsaarinvallan tunnusten polttamista vuonna 1917 Pietarissa. Näissä lasikoissa oli myös Leninin ”Materialismi ja empiriokritisismi”, ”Imperialismi kapitalismin korkeimpana vaiheena” ja ”Sosialistinen vallankumous ja kansojen itsemääräämisoikeus”-teokset, sekä Leninin kirjeitä, kirjoituksia ja kaavio hänen yhteyksistään eri maiden internationalisteihin. Nämä lasikot sisälsivät myös Venäjän sosiaalidemokraattinen työväenpuolueen ”Manifesti kaikille Venäjän kansalaisille”. (Laakso 1972: 7–8.)

Kymmenes, yhdestoista ja kahdestoista lasikko sisälsi aineistoa vuoden 1917 Helmikuun - ja Lokakuun vallankumouksista. Lasikot sisälsivät kuvia Leninistä puhumassa panssariauton katolla Pietarin Suomen asemalla, vallankumoukselliset varuskunnat ja punakaartin osaston marssimassa Pietarissa, Lenin puhumassa Taurian palatsissa, kuva Venäjän sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen jäsenistä, punakaartin vartiosta tarkastamassa pääsylvia Smolnan portilla, Talvipalatsin valtaus, panssarilaiva ”Aurora”, Leninin viimeiset asunnot ja kokouspaikat Pietarissa, sekä Lenin julistamassa neuvostotasavallan perustamisen II yleisvenäläisessä neuvostojen edustajakokouksessa. Lasikoissa olleisiin asiakirjoihin kuulu myös saman edustajakokouksen päätös työläisten ja talonpoikien hallituksen muodostamisesta, asetus rauhasta ja maasta, julistus Venäjän kansan oikeuksista sekä Leninin vetoituksen ja julistuksen Venäjän väestölle. Lasikoissa olivat myös Leninin-teokset ”Valtio ja vallankumous”, ”Sininen vihko”, ”Uhkaava katastroofi ja kuinka sitä vastaan on taisteltava” sekä Leninin kirjeitä keskuskomitealle. Kolmastoista lasikko sisälsi aineistoa eri kapitalistimaiden hyökkäyksistä neuvostovaltaa vastaan. Lasikossa oleviin kuviin kuuluivat kuvat yleisen sotilasopetuksen osanottajien Harkovin paraatista vuodelta 1920, Lenin tarkastamassa joukkoja Punaisella torilla vuonna 1919, Lenin puhumassa Denikin joukkoja vastaan lähteville joukoille samana vuonna. Lasikon asiakirjoihin kuului asetus punaisen armeijan perustamisesta vuonna 1918, julistus työtätekevien ja riistettyjen kansojen oikeuksista vuodelta 1918, Venäjän kommunistisen puolueen (bolševikit) ohjelma vuodelta 1919 sekä Kremlissä sijaitsevan Leninin kirjaston kirjasia, jotka Suomen Kommunistinen puolue julkaisi suomenkielellä vuosina 1918 ja 1919. (Laakso 1972: 9–10.)

Neljästoista, viidestoista ja kuudestoista lasikko kertoivat Neuvosto-Venäjän ja kommunistisen liikkeen kehittymisestä. Lasikon kuviin kuuluu Lenin ja Krupskaja vuonna 1920 Kashinon kylän voimalaitoksen avajaisissa, Lenin vuonna 1921 Kominternin I kongressin puhemiehistössä ja kolmannessa vuorityöläisten II edustajakokouksen valtuutettujen kanssa, Lenin ja M. I. Uljanova menossa Bolshoi-teatterissa vuonna 1918 pidettyyn neuvostojen V yleisvenäläiseen edustajakokoukseen, Lenin puhumassa Punaisella torilla 1919, Lenin Venäjän kommunistisen puolueen VIII edustajain kanssa 1919, Lenin Kominternin II kongressissa erään valiokunnan istunnossa 1920, Lenin Kominternin III kongressissa 1921 tekemässä muistiinpanoja ja Lenin kansankomissaarien neuvoston istunnossa 1922. Ensimmäisen salin viimeisessä lasikossa oli kuvat Leninistä talkoissa Kremlin pihamaalla 1920, Lenin ja M. I. Kalinin vuonna 1920 työtätekevien kasakoiden I yleisvenäläisessä edustajakokouksessa, Lenin keskustelemassa Herbert Wellsin kanssa 1920, Lenin Krupskajan ja A. I. Jelizarovin kanssa, sekä Lenin kävelemässä yksin Leninski Gorkissa vuonna 1922. Lasikoissa oli Leninin teokset ”Neuvostotasavallan lähimmät tehtävät”, ”Suuri aloite”, ”Elintarvikeverosta”, ”Osuustoiminnasta”, ”Päiväkirjan sivuja”, ”Vallankumouksestamme”, ”Mieluimmin vähemmän, mutta parempaa”, ”Vasemmistolaisuus lastentautina kommunismissa” ja ”Nuorisoliiton tehtävät”. Näiden lasikoiden asiakirjoissa oli Venäjän sosialistisen federatiivisen Neuvostotasavallan perustuslaki vuodelta 1918 ja sen sähköistämissuunnitelma vuodelta 1920, Talonpoikia koskevien teesien alustelma, Talous ja politiikka proletariaatin diktatuurin kaudella, X edustajakokouksen päätöslauselma puolueen yhtenäisyydestä 1921, Leninin selostus Kominternin IV kongressille 1922, kirje ”Clarte-ryhmälle” 1922, Tieteellis-teknillisten töiden suunnitelmaluonnos 1918 sekä jäljennökset Leninin 1922 ja 1927 vuosien puoluejäsenkirjoista. Ensimmäisessä salissa oli myös Neuvostoliitonkartta, V. Tsigalin veistos ”V. I. Lenin (Uljanov) lukiolaisena” ja N. Andrejevin patsas ”Lenin puhemiehenä”. Ensimmäisessä salin perällä oli seuraavat maalaukset: P. Beleusovin ”Me tulemme kulkemaan toista tietä”, A. Moravovin ”Ensimmäinen lentolehtinen”, V. Kuznetsovin ”Vuoden 1917 helmikuun päivät” ja V. Serovin ”Edustajat Leninin luona”. Näiden lisäksi ensimmäisessä salissa oli myös seinävaate Leninistä, Leninin kirjasto magnetofoneineen ja levysoittimineen, Leninin suomalaisten auttajien haastatteluja nauhalla sekä elokuvakone. (Laakso 1972: 10–11.)

Lenin-museon toinen sali sijaitsi samassa tilassa, missä Venäjän sosiaalidemokraattinen työväenpuolue piti konferensseja vuosina 1905 ja 1906. Ensimmäinen ja toinen lasikko sisälsivät Leninin kirjeen K. H. Brantingille vuodelta 1901, kuva Oskar Enbergistä N. Paninin kanssa, suurennus Leninin Enbergille antamasta omistuskirjoituksella varustetusta valokuvasta, kuva Krupskajasta ja Engbergistä Moskovassa vuodelta 1937 sekä suomennos Leninin kirjeestä lääkäriille, jonka Lenin lähetti Engbergin ollessa sairaana Siperiassa. Lasikoissa oli Leninin kirjoituksia, kuten ”Suomen kansan vastalause” vuodelta 1901, ”Suomen viime tapahtumat” samalta vuodelta ja ”Ohjelmamme” vuodelta 1899. Muita asiakirjoja lasikoissa olivat Tampereen konferenssin päätöslauselmat agraarikysymyksestä ja puolustuskeskusten yhtymisestä, Tampereen työväen yhdistyksen johtokunnan päätös työväenopistosalin antamisesta Venäjän sosiaalidemokraattinen työväenpuolueen kokoustilaksi, Krupskajan lausunto Tampereen konferenssissa, Yrjö Sirolan (konferenssin järjestäjän) valokuva, Leninin päätöslauselmaluonnos kansallisuuskysymyksestä vuodelta 1913 ja sitä käsittelevät teesit vuodelta 1914. Näiden lasikoiden osaston ylimmässä osassa oli Leninin reliefi ja salin otsikko ”Lenin ja Suomi”. Lasikoissa ja niiden yläpuolella oli myös kuvia Leninin Suomessa oloon liittyvistä rakennuksista, kuten talosta Vironkatu 7 Helsingissä, talosta Liisankatu 19, Tampereen työväentalo, Tampereen työväenopiston ryhmä ja hotelli Bauer. Osastolla oli myös valokuvat Tampereen Konferenssilta itsenäisyyslupauksen saaneista henkilöistä, Tampereen kaupungin 1965 vuonna kiinnittämä muistolaatta työväentalon seinällä, sekä jäljennös vuoden 1905 suurlakon ”punaisesta julistuksesta”. (Laakso 1972: 12–14.)

Kolmannessa lasikossa esiteltiin Leninin oleskelupaikat Suomessa. Lasikon yläpuolella oli kuva Tampereen työväentalosta. Lasikossa oli kartta, johon oli merkitty Leninin matkat Suomessa vuosina 1905–1917 (luettelossa lukee virheellisesti vuosi 1971). Alaosassa olevilla kartoilla oli merkitty paikkoja Suomessa ja Karjalassa, missä Lenin oli joko oleskellut tai käynyt edellä mainittuna vuosina. Neljännessä lasikossa esiteltiin Kotkan ja Helsingin konferensseja vuosina 1907. Ylimmässä kuvassa on Kotkan työväentalo ja sen alla olevassa kuvassa on kyseisen rakennuksen seinässä oleva muistolaatta. Muita kuvia on Helsingin lastenkodinkatu 5 tehdasrakennus (Helsingin konferenssin pitopaikka), Helsingin asematalo, Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen ja Venäjän sosiaalidemokraattinen työväenpuolueen yhdysmies E. Haapalainen, 1906 Viaporin kapinaan osallistuneita sotalaivoja, sekä talo Vuorimiehenkatu 35, missä Lenin asui V. Hakkilan ja S. Alanteen

luona. Lasikon asiakirjoihin kuului Venäjän sosiaalidemokraattinen työväenpuolueen Pietarin komitean kirje valtuuskunnan lähettämistä Viaporin kapinallisten luokse, Leninin selostus VSDTPn yhdistävästä edustajakokouksesta Tukholmassa vuonna 1906, Leninin ”Matka Suomeen”-kirjoitelma vuodelta 1919 ja päätöslauselmaluonnos kansallisuus kysymykseen vuodelta 1913. (Laakso 1972: 12, 14–15.)

Viides ja seisemäs lasikko sisälsivät aineistoa Leninin pakomatkalta, joka kulki Turun ja Paraisten kautta Tukholmaan. Lasikon kuviin kuului muun muassa Littoisten asema, Oulunkylän täysihoitola, Kirjalan majatalo, Paraisten osuuskauppa, Leniniä Karjalassa palvellut Anna Kronberg, Lillmälön talo, Leninin käyttämä kirjoituspöytä ja vuode Lillmälössä, viimeinen pakopaikka Nauvossa, Leniniä auttaneet G. Söderholm ja J. Sjöholm, Lillmälön mökki sekä saarelle osoittava tienviitta. Lasikossa oli myös valokuvat Maxim Gorkista, Krupskajasta, Kuokkalan Vaasa-huvila, Oulunkylän asema ja kuvia Leninin Suomessa auttaneiden bolševikeista sekä turkulaisesta V. Borgista. Lasikoissa olevia asiakirjoja oli Leninin ”Sosiaalidemokratian agraariohjelma Venäjän ensimmäisessä vallankumouksessa vuosina 1905–1907”-teos ja ”Kirjeitä kaukaa”-teos, hänen kirjeensä M. Uljanovalle Seivästöltä vuodelta 1907 sekä Leninin ja Krupskajan kirje Uljanovalle Seivästöltä ja Leninin kortti Pariisista Uljanovalle vuodelta 1910. Lasikoissa oli myös kartta Paraisten pakomatkasta. Salin etuseinällä on A. Rylovin maalaus ”Lenin matkalla maanpakoon”. Kuudes lasikko sisälsi kartan Tampereen vuoden 1905 konferenssiin osallistuneiden bolševikki edustajien matkareiteistä. Lasikossa oli myös kuvat konferenssiin osallistuneiden maatalousvaliokunnan jäsenistä ja Tampereen rautatieasemasta. (Laakso 1972: 15–17.)

Lasikko kahdeksan käsittelee Leninin paluuta Suomeen vuonna 1917 ja sen ylimmässä osassa oli kuva suomalaisesta saaristomaisemasta. Salin etuseinällä on A. Lopuhovin maalaus ”Lenin suomalaisessa junassa Torniossa 1917”. Lasikon asiakirjoihin kuuluu Leninin Tornion tullissa täyttämä kaavio, hänen A. ja M. Uljanovalle lähettämä sähke, hänen kirjoituksiaan Suomesta Sotsial-demokrat-lehteen vuodelta 1910, kirjoituksia kansallisuuskysymykseen liittyvistä teeseistä, Pravda-lehdessä julkaistu ”Suomi ja Venäjä”-teos ja päätöslauselmaluonnos Suomen kysymyksestä. Muu lasikon aineistosta käsitteli Leninin viimeistä Suomessa oloa, jolloin hän pakeni Kerenskin hallitusta. Näihin kuului kuva Leninin Razlivin heinämajasta, Jalkalan talosta, Lenin naamioituneena työmies Ivanokoviksi ja Leninin

silloin käyttämä henkilötodistus, Leninin laatima ”Tehtäväluettelo tovereille”-teos ja Leninin kirje I. T. Smilgalle. Salin perällä oli Presidentti Podgornyin lahjoittama ”Lenin Razlivissa” puu-upotustaulu, kipsijäljennös M. Manizerin Uljanovskin Lenin-patsaasta ja W. Smirnovin sohvan, jolla Lenin oli nukkunut. (Laakso 1972: 17–19.)

Lasikot yhdeksän, kymmenen ja yksitoista sisälsivät aineistoa Leninin viimeiseltä Suomessa olosta vuonna 1917. Ylin kuva oli veturista n:o 293, jolla Lenin tuli salaa Suomeen. Sen vieressä oli kuva talosta Lahdessa, jossa Lenin asui valokuvaaja Kosken kanssa. Muita kuvia oli K. H. Viikin talo Malmilla, Kustaa Rovion talo Helsingissä, Suomen Metallityöväen liiton toimistossa vuonna 1970 paljastettu Leninin vierailun muistolaatta, A. Blomqvistin asuintalo ja J. Latukan asuintalo, Helsingin ja Pietarin vallankumousmielenosoitukset, sekä Leninin paluusta Pietariin Hugo Jalavan veturilla. Salin perällä oli kalusto Leninin huoneesta Blomqvistin asuintalosta. Lasikoissa oli myös kuvia Leninin lukuisista suomalaisista auttajista. Lasikoissa oli myös erinäisiä asiakirjoja, kuten Leninin antama haastattelu Työmies-lehden toimittaja Torniaiselle, Leninin kaksi kirjettä Tshitserinille, Kartta Leninin paluumatkasta maanpaosta sekä Leninin kootut teokset suomenkielisenä painoksena. Kahdestoista lasikon aineisto käsitteli Suomen itsenäisyyttä. Lasikko sisälsi kuvat Helsingistä, Leningradin Smolnasta (missä Lenin ojensi itsenäisyyden asiakirjan), sekä Presidentti Urho Kekkosen Smolnassa vuonna 1959 paljastama muistolaatta. Lasikossa oli myös Itsenäisyyden asiakirjan jäljennös ja yleisvenäläisen toimeenpanevan keskuskomitean vahvistus päätökselle, Leninin kirjeet Kuusiselle, Sirolalle, ynnä muille vuonna 1917, Sekä Leninin sähkökappaleet K. Mannerille (kaksi sähkökappale), K. H. Viikille ja sotilasasiain kansankomissaarille. (Laakso 1972: 19–23.)

Kolmastoista lasikko sisälsi kuvat Moskovan Kremlistä, Lenin kävelemässä Kremlissä murhayrityksestä toivuttuaan, johtamassa puhetta kansankomissaarien neuvoston istunnossa ja suurennos Leninin valokuvasta. Lasikon asiakirjoja oli Leninin kirje A. Joffelle ja A. S. Jenukidzelle, Suomen Kommunistisen puolueen perustavan kokouksen avoin kirje ja osanotto kirje murhayrityksen kohteeksi joutuneelle Leninille, SKP:n Leninin kuoltua julkaistu ”Leninin muisto”-teos, sekä päätöslauselmaluonnos sopimukseksi Suomen sosialistisen työväen tasavallan kanssa vuodelta 1918 ja Suomen työläisestä liittymisestä Kommunistiseen Internationaleen vuodelta 1919. Neljästoista, viidestoista ja kuudestoista lasikko kertoivat Leninin aatteiden toteutumisesta näyttelyn ”nykypäivinä”.

Lasikoiden ylimmässä osassa oli kuvat Leninin syntymän 100–vuotisjuhlilta Helsingistä ja Moskovasta, sekä Helsingin Maailmanrauhankongressista. Lasikoiden muita valokuvia oli Suomi-Neuvostoliitto-seuran valtuuskunta Lokakuun vallankumouksen 50–vuotis- ja Leninin 100–vuotisjuhlilla Moskovassa, Presidentti Kekkonen neuvottelemassa neuvostojohtajien kanssa, ministerit N. Patolitsev ja A. Karjalainen allekirjoittamassa tavaravaihtopöytäkirjaa, Suomen itsenäisyydenjuhla Moskovassa, Lenin-kirjallisuuden näyttelyn avajaiset Tampereen yliopistolla ja Tampereen raatihuoneen Lenin-symposiumista ja O. V. Kuusisen valokuva. Lasikoiden asiakirjoihin kuulu Vapaa Sana ja Sosiaalidemokraatti-lehden otsikot YVA-sopimuksen solmimisesta, Leninin kirje O. V. Kuusiselle, Jukka Rahjan lausunto Leninin merkityksestä, osa Suomen Kommunistisen puolueen VII edustajakokouksen päätöslauselmasta, osa Kommunististen ja työväenpuolueiden kansainvälisen neuvottelukokouksen tiedonanto, presidentti Paasikiven lausunto, ote sekä presidentti Kekkonen puheesta N. Podgornyn kunniaksi järjestetyiltä päivällisiltä. Toisessa salissa oli myös Leninin 100–vuotis juhlien aineistoa. Juhlavuoden aikana julkaistut teokset ”Lenin suomalaisten muistelmissa”, ”Lenin Suomen vaiheissa”, ”Lenin”, ”Lenin, valokuvia”, Leninin teokset ”Marxilaisuudesta” ja ”Ideologinen työ”, sekä venäjänkieliset teokset ”Leninin syntymän 100 vuotisjuhlaistunnossa Moskovassa esitetyt tervehdykset” ja kyseisen juhlaistunnon pöytäkirja olivat esillä näyttelyssä. Leninin juhlapäivän postimerkit olivat myös esillä ja niin oli myös Suomen Kansan Demokraattisen Liiton ja Työväen ja Pienviljelijäin Sosiaalidemokraattisen Liiton tervehdykset Leninin 100–vuotisjuhlaistuntoon. Toisen salin parvekkeen oven luona oli N. Andrejevin ”Lenin puhumassa” ja ”Lenin kirjoittamassa” patsaat. Luettelon lopuksi Laakso kertoo kaikissa osastoissa olevan valokuvia Leninistä eri aikakausilta ja aikakausiin liittyviä tunnuslauseita. (Laakso 1972: 23–24.)

Analyysi 1970-luvun julkaisuista

Analysoimalla Lenin-museon museonhoitajana toimineen Arvi Laakson ”Tampereen Lenin-museo 1946–1971”-teosta, voin päätellä seuraavaa. Arvi Laakso esittää tekstissä Lenin-museon museonhoitajat ja johtokunnan jäsenet (epäsuorasti itsensä mukaan lukien) museolle omistautuneina, uhrautuvaisina, epäitsekkinä ja kaikkensa antavina henkilöinä. Varojen puute ja esineistön kerryttämisen vaikeus esitetään tekstissä koettelemuksina, joita vastaan Lenin-museo ja sen henkilökunta taistelivat kaikin voimin. Teosta lukiessa tulee mieleen Leniniin ja bolševikkien kamppailu tsaarin sortovaltaa vastaan Venäjällä. En voi olla varma, onko teos kirjoitettu tarkoituksella sellaiseksi. Voin kuitenkin löytää luettelossa esittelystä museon toiminnasta ja henkilökunnasta joitakin Pekka Liljan väitöskirjassa esitettyjä neuvostokirjallisuudessa esiintyvän positiivisen sankarin

ominaisuuksia, kuten elämän omistaminen kommunismin rakentamiselle ja sosialistisen realismin ihanteiden edustaminen (Lilja 1980: 5–8). Esimerkiksi työn ihannoiminen näkyy museonhoitajan tekemästä työstä, vaikka hänen palkkansa jäi monesti maksamatta.

Leniniä kuvaillaan teoksessa kuin myyttisen epiikan sankaria. Kumpikin julkaisu esittää Leninin Suomen ystävänä, joka teki kaikkensa antaakseen Suomelle itsenäisyyden. Leninistä puhuttaessa korostetaan tiettyjä asioita, kuten se, että hän oli koulunsa paras oppilas. Häntä ei kyseenalaisteta missään asiassa eikä hänellä kerrota olleen mitään heikkouksia tai vikoja. Hänen elämässään oli toki vastoinkäymisiä, jotka hän lopulta voitti. Leninin osuutta Suomen itsenäisyyden saavuttamisessa korostetaan kummassakin julkaisussa. Kuten edellisessä luvussa mainitsin, oli Laakson mukaan Leninistä ja hänen vaikutuksestaan Suomen itsenäisyyden mahdollistamisessa annettu täysin väärä kuva. Hänen tekstistään päätellen voisin olettaa, että tästä väärästä kuvasta on poistettu Leninin toiminta Suomen itsenäisyyden vuoksi kokonaan ja sen sijaan korostettu ”oman maamme itsenäisyysmiesten” tekoja. Näin Laakso kiistää teoksessa yhden historian tulkinnan ja ottaa kyseisen tulkinnan sisältämän vallan Lenin-museon omalle historian tulkinnalle.

Kysyn tutkielmassani, kuinka Lenin-museon näyttelyt kuvailevat Suomen suhdetta Neuvostoliittoon, Venäjään, kommunismiin ja Leniniin. Tarkastelemalla kumpaakin julkaisua on selvää, että Lenin-museon 1970-luvun näyttely keskittyy asiaan pelkästään Leninin aikana ja hänen kauttaan. Tätä tarkastellessa on muistettava valta sekä käsitteenä, että ilmiönä. Valta esiintyy museon asemassa, joka näkyy näyttelyn muodostamisissa ja esittämissä diskursseissa, joilla muodostettiin sen ajan virallinen totuus. Lenin kuvaillaan julkaisuissa Suomen ystävänä, joka mahdollisti Suomen itsenäisyyden. Hän on näyttelyn päähenkilö ja hänen elämänsä liittyvät henkilöt ovat näyttelyn narratiivin sivuhahmoja. Leniniä, hänen puoluettaan ja hänen auttajiaan kuvataan vain positiivisessa valossa. Tämä on historiallisessa valossa ymmärrettävää, kun otetaan huomioon Suomen ja Neuvostoliiton välit kyseisenä aikana. Suomettumisen ja siihen liittyvä valtion harjoittama itsesensuuri olisi yksi syy negatiivisten kommenttien poistamiseen. Toisaalta emme voi olla varmoja, näkivätkö Lenin-museo ja Suomi-Neuvostoliitto-Seuran jäsenet Leninin ja Neuvostoliiton yksinomaan positiivisessa valossa. Emme myöskään voi olla varmoja, oliko näyttelyssä nähtävä Leninin kuvailu pelkästään positiivisessa valossa itsesensuurin, ihailun vai kummankin tulosta. Aiheeseen liittyvistä diskursseista tärkeimmät

näyttäisi olevan ”Lenin on Suomen ystävä”, ”Lenin mahdollisti Suomen itsenäisyyden” sekä Lenin-museota edeltävä näkemys Suomen itsenäisyydestä on ”täysin väärä”.

Näyttelyn analyysi pelkästään luettelon avulla ei voi tuottaa täydellistä tulosta, mutta se kertoo silti paljon näyttelyn rakenteesta. Julkaisussa oleva kartta näyttelyn kiertojärjestyksestä ja muutama valokuva museon saleista kertovat joitakin seikkoja näyttelystä. Museo on jaettu kahteen suureen tilaan, joiden seinillä on lasikkorivit. Nämä kaksi suurta tilaa ovat voineet saada näyttelyn aiheen vaikuttamaan kaukaiselta ja etäiseltä. Jonossa olevat lasikot, jotka luettelon mukaan menivät kronologisessa järjestyksessä kummankin salin teeman sisällä, saattoivat saada museovieraat menemään herkemmin lasikkojen ohi, ihan kuin he olisivat kiiruhtaneet suoraan näyttelyn tarinan loppuun.

Näyttelyssä esillä olleet museo-objektit olivat suurimmaksi osaksi valokuvia, asiakirjoja ja Leninin teoksia ja kirjoituksia. Muun tyyppisiä museo-objekteja, kuten veistoksia ja tauluja, oli harvoja. Näyttelyn esineitä voisi pitää muistoesineinä, koska ne liittyvät vahvasti Leninin elämään ja tekoihin. Toisaalta niitä voisi pitää tavallaan myös systemaattisesti kerättyinä esineinä. Ne ovat osia Leninin elämästä, joita näyttely esittää systemaattisesti ajan ja teeman mukaan. Toisin kuin luonnontieteissä, niistä ei synny kokonaisuutena luetteloa minkään asian luonnollisesta järjestyksestä ja luokituksista, vaan yksi kuva ja näkökulma Leninin elämästä, teoista ja niiden vaikutuksista.

Näyttelyluettelo luo mielikuvan näyttelystä, jossa kuljettiin läpi Leninin elämän kummankin salin teeman kautta. Salien suuruus, esineiden paljous sekä systemaattisesti rakennettu näyttely saattoivat luoda tilan, jonne mentiin katsomaan Leninin elämää kuin elokuvaesitystä. Koneen sijasta filmiä pyörittivät katsojan omat jalat. Museovieras katsoi valokuvia, asiakirjoja ja aikakauteen liittyviä mottoja kiiruhtaessaan kohti näyttelyn loppua. Suuri määrä kuvia ja asiakirjoja isossa salissa saattoivat tuntua etäisiltä ja museovierailla ei ollut välttämättä intoa ja/tai halua syventyä jokaiseen kuvaan tai asiakirjaan. Museovieraat eivät välttämättä edes ajatelleet tarkemmin tai kyseenalaistaneet näyttelyä sen vierittyä ohi etäisesti.

Johdatus Lenin-museon vuoden 2016 näyttelyyn

Tässä luvussa kuvailen vuoden 2016 näyttelyä mahdollisimman tarkasti ja huolellisesti. Teen näin siksi, koska näyttelyt ovat audiovisuaalisia kokonaisuuksia, joiden kokemista ei voi täysin välittää pelkän tekstin avulla. Tarkasti kuvaamalla voin antaa tutkielmani lukijoille edes jonkinlaisen kuvan näyttelyn rakenteesta ja sisällöstä. Jaan näyttelyn sekä kuvaus- että analyysiluvussa pienempiin osioihin teemojen mukaan ja esittelen havaintojani samalla. Tieto tulee näyttelyn teksteistä, paitsi omat havaintoni. Vierailin museossa kolmesti yksin havainnoimassa dokumentoimassa museota sekä kaksi kertaa kuvaajani kanssa vuoden 2016 loppupuolella ja lähetin kuvaajan kuvamaan museota vielä kerran vuoden 2017 keväällä. Vuoden 2016 dokumentoin 398 valokuvaa, 1 tunnin, 2 minuutin ja 4 sekunnin verran äänitettä, sekä 13 minuutin ja 22 sekunnin verran videomateriaalia. Keväällä 2017 sain 74 valokuvaa lisää. Nyt jatkan vuoden 2016 näyttelyyn. Sen taustoista on mainittava, että museo liittyi vuonna 2014 osaksi työväenmuseo Werstasta, johon liittyminen näyttelyn tekstien mukaan mahdollisti Lenin-museon remontin. Samoin kuin 1970-luvun näyttelyssä, myös 2016 vuoden näyttelyn esineistön voisi luokitella joko muistoesineiksi eli personaliana/memorabiliana tai systemaattisesti kerätyiksi esineiksi.

Lenin-museon vuoden 2016 näyttelyn kuvaus

Näyttely etuovelta Suomen itsenäistymiseen saakka

Ensimmäinen asia, joka näkyy katsottaessa Lenin-museon ovesta sisään, on Leninin patsas. Astuesssa museoon sisään, museovieras huomaa ympärillään museokaupan tuotteita. Vasemmalla puolella on museon lipunmyyntitiski ja oikealla puolella ovat naulakot ja lokerikot. Vasen puoli on avoimempi ja houkuttelevampi, mikä saa sen vaikuttamaan näyttelyn alulta, mitä se ei ole. Lipun ostamisen jälkeen museovirkailija ohjaa museovieraan naulakoiden luo, jonka ohi päästää näyttelyn alkuun. Naulakoiden luona olevissa lokerikoissa on kuvia Lenin-museossa vierailleista henkilöistä (jopa ennen museon perustamista) ja humoristisia kuvauksia heistä. Esimerkiksi Urho Kekkonen ”brought his friends here” (toi ystävänsä tänne), Tarja Halonen ”spend her pennies at the museum shop” (käytti penninsä museokaupassa), Vladimir Uljanov ”gave a speech here” (piti puheen täällä), Josif Džugašvili ”sneaked in with his pistol” (hiipi sisään pistoolinsa kanssa) sekä Aleida Guevara ”remembered her father” (muisteli isäänsä). Lenin-museon tekstikyltit ovat kaikki suomeksi, englanniksi ja venäjäksi.

Varsinaiseen näyttelyyn astuttaessa huomio keskittyy oikealla puolella olevaan tervetuliaisvideoon. Videon edessä on penkki ja penkin vasemmalla puolella on lasiteos. Videossa Vladimir Leniniä esittävä kertoja kertoo omaa elämän tarinaansa ja Lenin-museon tarinaa. Videolla näkyy aiheeseen liittyviä filmipätkiä ja mustavalkopiirustuksia. Videolla on kolme ruutua. Pääruudussa näkyy kokonaisuus ja englanninkielen tekstitys, kun taas kahdella sivuruudulla joko tarkennetaan tiettyihin kohtiin piirustusta tai näytetty toisia filminpätkiä. Video alkaa siitä, kun Lenin muistelee häitään Šušenskojen kylässä hänen ollessaan karkotettuna Siperiassa. Tämän jälkeen Lenin kertoo vuoden 1905 verisunnuntaista, siitä seuranneesta levottomuuksista, sekä hänen matkastaan Tampereelle salaiseen puoluekokoukseen. Siellä Lenin kohtasi ensimmäistä kertaa Josif Džugašvilin, tulevan Stalinin. Lenin kertoo Tampereella olostaan ja kuinka hän siellä ratkoi puolueen talousongelmia Stalinin kanssa. Lenin toteaa Stalinista ”taisipa hän puhua jotain pankkiryöstöistäkin”. Lenin kertoo harjoitelleen tovereidensa kanssa ampumista Pyynikin harjulla sekä siitä, kuinka hän söi verimakkaraa Laukontorilla. Seuraavaksi Lenin kertoo matkoistaan ympäri Eurooppa, sekä suomalaisista auttajistaan poliisimestari Kustaa Roviosta ja Blomqvistien pariskunnasta. Tämän jälkeen Lenin lähti Pietariin noustakseen vuoden 1917 Lokakuun vallankumouksen johtoon. Onnistuneen vallankumouksen jälkeen Lenin antoi Svinhufvudille, Enckellille ja Idmanille itsenäisyyden tunnustusasiakirjan. Lenin toteaa hänen aikansa tulleen täyteen, jonka jälkeen Stalin nousi johtoon. Tämän jälkeen hän kuvailee Suomen ja Neuvostoliiton suhteita talvisodan aikaan ja jälkeen, Suomi-Neuvostoliitto-Seuran ja Lenin-museon syntyä, sekä Neuvostoliiton ja samalla hänen maailmansa romahtamista. Lenin kuvailee museotaan erityislaatuisiksi paikaksi ja oikeaksi ”Suomen ja Neuvostoliiton ystävyyspyhätköksi”, jossa vieraili sekä suurmiehiä, kulttuurivaikuttajia että hänen maamiehiä. Lenin kertoo Moskovan keskusmuseon sulkemisesta ja Tampereen Lenin-museon 70-vuotisjuhlasta ja uudistumisesta. Lopuksi hän toivottaa vieraat tervetulleiksi Lenin-museoon.

Filmiä vastapäisellä olevalla seinällä on valokuvia Lenin museon historiasta. Mustavalkoisia valokuvia kehystää filmin reikäreuna. Kuvissa esitetään sekä merkkivieraille että tavallisille museovieraille tehtyjä tapahtumia. Kuvissa esitettiin, kuinka Lenin-museoon on tutustunut muun muassa kuvataiteilija Aleksanteri Ahola Valo, Che Guevaran vanhin poika Camilo Guevara, Neuvostoliiton korkeimman neuvoston puheenjohtaja Nikolai Podgorny, Leningrad Cowboys sekä eduskunnan puheenjohtajan Johannes Virolaisen kanssa tulleet Neuvostoliiton ensimmäisen sihteerin Nikita Hruštšov, pääministeri

Nikolai Bulgan ja ulkoministeri Andrei Gromyko. Museossa järjestetyistä Yuri's Night tapahtumasta ja Museoiden Yö-tapahtumaan järjestetystä neuvostodiskosta on myös kuvat. Valokuvissa esitetään myös tavanomaisempia asioita, kuten nuorisoa tutustumassa museoon 1970-luvulla ja Lenin-museon vaihtuvissa erikoisnäyttelyissä esiteltävää neuvostotaidetta. Filmin vasemmalla puolella oleva lasiteos ”Enteitä” on mielenkiintoinen. Teoksen tekoon ovat osallistuneet lasitaitelija Marja Hepo-Aho, lasinpuhaltajamestari Kari Alakoski sekä Seppä Antti Kuikka. Filmin puolelta sitä katsoessa se on hämmentävän näköinen, mutta sen toisella puolella on selitys teokselle. Teoksessa olevat suuret linssit sisältävät punavalkoisia valokuvia, joiden kautta katsotaan autonomian ajasta tulevaisuuteen. Kuvissa on historiallisia henkilöitä, postimerkkejä, suomalaisia rahoja, rakennuksia ja sanomalehtiä, kuten Hufvudstadbladet ja Päivälehti. Lasilinssit ovat kiinni teoksen rauta kehyksissä, joita koristavat kullanväriset raudasta tehdyt koivunlehdet.

Lenin-museon valokuvien oikealla puolella olevalla tekstikyltti kertoo kolmikielisten (suomen, ruotsin ja venäjän kielisten) katukilpien olleen käytössä Suomessa 1900-luvun alusta. Tällainen kolmikielinen katukilpi oli tekstistä yläoikealla. Tekstin oikealla puolella alkaa pyöreähkö, kaartuva kulmaus, jossa oli tekstikylttejä, monitoreja ja vitriinejä. Kolmikielisen katukilven alapuolella olevassa monitorissa pyörivässä videossa esitellään Venäjän keisarikunnan kansalaisten elämää 1800- ja 1900-luvun vaiheessa. Videossa esitellään muun muassa Suomen suurruhtinaskunnan rajaseudun yhteydestä erämaa Venäjään, Azerbaidzhanin Bakun öljyn tuotantokeskusta 1800-luvun puolivälissä, Venäjän keisarikunnan kaivosmiesten hengenvaarallisista oloja, Suomen teollistumisen alkaminen 1800-luvun puolivälissä, suurten nälkävuosien hätäaputyönä rakennetusta Riihimäki-Pietari-junarata sekä Tampereen merkitystä teollisuuskaupunkina. Videossa on aikakauteen ja teemaan liittyviä valokuvia tekstien jälkeen, sekä kuviin liittyvää ääniraitaa. Monitorin vieressä olevassa vitriinissä on joitakin aikakauteen liittyviä esineitä ja monitorin alla on niihin liittyvä tekstikyltti. Vitriinissä on suomenkielinen aapinen vuodelta 1866, Tampereen Finlaysonin puuvillatehtaan vartijan kello, venäläisen talonpojan kääntöauraan kuuluva rautasiipi sekä eteläsuomalaisen torpparin omistama puuvartinen sirppi. Vitriinin oikealla puolella on kehystettynä suurlakon aikana Tampereella luettu punainen julistus ja sen alapuolella olevassa vitriinissä on työväenkaartilaiselle kuulunut kokardi ja Suomessa järjestetyissä äänioikeusmielenosoituksissa ja torpparien joukkokokouksissa käytettyjä rintamerkkejä. Lasikon oikealla puolella on monitori, jossa tulee videota. Monitoriin on kiinnitetty kuuloke, jonka avulla voi kuunnella suurlakkokansan vaatimuksia. Monitorin videossa kerrotaan muun

muassa panssarilaiva Potjomkinin kapinasta ja sen liittymisestä vallankumouksellisten puolelle. Monitorista oikealle puolelle on tekstikylttejä ja kaksi vitriiniä. Tekstikyltit kertoivat muun muassa suomalaisen työväestön vuoden 1905 suurlakon aikana kantamista punalippuista, mielenosoitukset leviämistään Venäjältä Suomeen Pietarin verisunnuntain vuoksi, työväenyhdistysten luku- ja jäsenmäärien moninkertaistumisesta Suurlakon jälkeen, työväen lehtien ja aatteellisen kirjallisuuden leviämistä kansan keskuudessa, työväenyhdistyksessä olevien suomalaisten musiikki, teatteri ja urheiluharrastuksista, sekä työväenyhdistyksen iltamista. Ensimmäisessä vitriinissä on muun muassa työväen kirjallisuutta, lehtiä, nuotit erääseen lauluun ja muutamia muita esineitä. Näiden vitriinien yläpuolella on kaksi punalippua ja musta kyltti, johon on valkoisilla kirjaimilla kirjoitettu ”kansan tahto on korkein laki”. Kirjoja sisältäneen vitriinin oikealla puolella on tekstikyltti, jossa kerrotaan Bolševikkien suorittamista pankkiryöstöistä. Tekstikyltissä on kuvia pankkiryöstäjistä Jan Tshokkesta, Josif Stalinista, Mihail Kadomtsevistä, Leonid Krasinsta ja Simon Ter-Petrosjanista, heidän taustoistaan ja rooleistaan. Tekstikyltissä on myös valokuva äidiksi naamioituneesta Venäjän keisarikunnan salaisen poliisin jäsenestä. Tekstikyltin alapuolella on vitriini, joka sisältää kahleet. Vitriinissä on tekstikyltti, jossa kerrotaan kahleiden kuuluneen Jan Tshokkelle, sekä valokuva hänestä. Tästä oikealle puolelle on vielä kehyksissä työväentalon järjestyssäännöt huvi- ja iltamatilaisuuksia varten.

Sen lasikon, joka sisälsi muun muassa aapisen ja sirpin, vastakkaisella puolella olevalla seinällä on tekstikyltti. Sen ylimmässä osassa on kuvattuna taitelija Akseli Gallen-Kallelan suunnittelema surumerkki, joka julkaistiin vuonna 1900 protestina Suomen omien postimerkkien lakkauttamisesta. Tämän alapuolella on kuva suuresta lähetystöstä, joka toimitti vuonna 1899 Nikolai II:lle helmikuun manifestia vastaan kerätyn puolen miljoonan ihmisen kansalaisadressin. Tekstikyltin alapuolella olevassa vitriinissä on pöytäkoriste, jossa on Lennart Hohenthalian ja Eugen Schaumanin kuvat, sekä Arabia posliini- ja fajanssitehtaan tekemä Suomen suuriruhtinaskunnan vaakunan. Tämän tekstikyltin vasemmalla puolella on toinen tekstikyltti. Sen otsikkona on ”Mestari ja oppipoika”, ja se kertoo bolševikkipuolueen kokoontumisesta Tampereen työväentalossa vuonna 1905. Siinä kerrotaan myös tarkemmin suomalaisten ja bolševikkipuolueen yhteistyöstä, sekä vuoden 1905 levottomuuksien taustoista, leviämistä ja vaikutuksista. Tämän vasemmalla puolella on Albert Edelfeltin maalaus Nikolai II. Maalauksessa on tosin erikoinen yksityiskohta. Siinä näkyy mustavalkoinen valokuva, jossa

on todennäköisesti vallankumouksellisia. Maalauksen vasemmalla puolella on kosketusnäyttöinen tietokoneen monitori, joka esittää ”Leninin aikaa”. Näitä monitoreja on näyttelyssä neljä, mutta kerron niistä tarkemmin myöhemmin. Monitorin vasemmalla puolella on lasivitrinejä ja kaksi teksti kylttiä, joiden otsikkona on ”vallankumouksen roihut”. Se kertoo, kuinka ensimmäisen maailmansodan tuhotessa Venäjän ja Saksan vanhat keisarikunnat, se myös mahdollisti itä-Euroopan kansoille pääsyn itsenäisyyteen ja sytytti samalla vallankumouksen roihun. Tekstikyltti kuvailee vuoden 1917 helmikuun tapahtumista (Nikolai II luopui kruunustaan Venäjän väliaikaiselle hallitukselle) Lokakuun vallankumoukseen. Lenin solmi rauhan Saksan kanssa ja antoi Suomelle Stalinin ja muiden kansankomissaarien kanssa sen itsenäisyyden. Teksti ennakoiki lopuksi vielä Suomessa vuonna 1918 tapahtunutta punaisten ja valkoisten välistä sisällissotaa. Tekstikylttien välissä on vallankumousjuliste ja monitori, jossa pyörii eri aiheeseen liittyviä taideteoksia. Vitriineissä on muun muassa pienoismalli Leninin heinämajasta Raasulissa karjalankannaksella, pienoismalli Hk1-sarjan höyryveturista numero 293, jolla Lenin matkusti Suomesta Venäjälle huhtikuussa 1917, Venäjän väliaikaisen hallituksen kesällä 1917 painaman setelisarjan rahoja, reliefi panssarilaiva Aurorasta, Venäjän väliaikaisen hallituksen johtohahmon Aleksandr Kerenskin kunniaksi lyöty jetoni, veistos Leninistä ja tämän suomalaisesta turvamiehestä Eino Rahjasta, neuvostojen vallan sekä rauhan ja maa-asetusten kunniaksi lyötyjä muistomitaleja, sekä rintaneula, jota käyttäneet rautatieläiset kuljettivat Suomessa käynyttä Aleksandr Kerenskiä Riihimäeltä Helsinkiin vuoden 1917 maaliskuussa.

Nurkassa käännetyssä vasemmalle päädymme seinälle, jolla on maalaus Leninistä, kirjoituspöytä ja tekstikyltti, jonka otsikkona on ”Suomen itsenäisyyden askeleet”. Maalaus on taitelija Vladimir Serovin ”V. I. Lenin julistaa neuvostovallan” (1947). Leninin lisäksi kuvassa on myös Josif Stalin, Feliks Dzerzinski ja Jakov Sverdlov. Stalinin kuoleman jälkeen tehdyissä muunnelmissa nämä oli korvattu kolmella työläishahmolla. Maalauksen alapuolella on Blomqvistien pöytä, jonka ääressä Lenin viimeisteli teostaan ”Valtio ja vallankumous”. Näiden vasemmalla puolella on ”Suomen itsenäisyyden askeleet”-tekstikyltti. Tekstikyltin yläosalla alkaa hevosenkengän muotoinen aikajana vuodesta 1917. Se laskeutuu maalauksen pohjaan vuoteen 1918 ja lähtee nousemaan ylävasemmalle vuoteen 1919. Aikajana alkaa 15.3.1917, kun Nikolai II luopuu kruunustaan. Aikajana loppuu 25.7.1919, kun K. J. Sthåhlberg valitaan Suomen ensimmäiseksi presidentiksi.

Keskellä käytävää on lasikko-pilari. Kaksi pilarin seinää on lasia, josta näkee lasikon sisälle ja loput kaksi ovat sanomalehtien ja asiakirjojen kuvien ja sotakuvan peitossa. Niissä lukee muun muassa ”maailman sota”, ”sota”, ”julistuskirja Suomen kansalle”, sekä ”suuria valtataisteluja Venäjällä”. Lasikon sisällä on metallisia riipusristejä, matkaimoneita, palkintomerkkejä, urhollisuusmitaleja, sekä Punaisen Ristin merkkejä ja postikortteja. Muita lasikon esineitä on Saksan ja itävalta-Unkarin armeijoiden sotilaiden vyönsolkia, saksalaisia rautaristejä, Venäjän keisarillisen armeijan sotilaspukujen vyönsolkia, nappeja ja kokardeja, venäläissotilaan lapio, pistin, patruunalaukku, kenttäpullo sekä ammuksista valmistettu muki ja lusikka.

Mainitsin aikaisemmin ”Leninin aika”- monitorin. Tämän tapaisia monitoreja on näyttelyssä neljä. Jokainen näistä monitoreista käsittelee eri aiheita, mutta jokaisesta pystyy katsomaan aikajanan ja henkilögallerian. Henkilögalleriassa esitellään 60 henkilöä, jotka liittyvät monitorien sisältöön ja näyttelyyn. Esiteltäviä henkilöitä on muun muassa Karl Marx, Vladimir Putin, Risto Ryti, Adolf Hitler, Ronald Reagan ja Rahjan veljekset. Aikajana käsittelee itseasiassa kolme aikajanaa. Näitä on Suomen, Neuvostoliiton (ja samalla Venäjän), sekä maailman aikajana. Aikaisin ajankohta aikajanassa on vuosi 1809, jolloin Aleksanteri I tuli Suomen suuriruhtinaaksi ja Venäjän ja Ruotsin välinen sota päättyy. Aikajana päättyy vuoteen 2016, jolloin uusi ja erilainen Lenin-museo avataan. Rinnakkain kulkevia aikajanoja on helppo seurata ja siitä on myös helppoa verrata Suomen ja Neuvostoliiton/Venäjän tapahtumia maailman tapahtumiin.

”Leninin aika 1870–1924” monitorin etusivulla on neljä alaotsikkoa ”Leninin elämä”, ”Keisarikunnan viimeiset vuodet”, ”Kuoleman jälkeinen elämä”, ja ”Vapauden huuma”. ”Leninin elämä” osion omat alaotsikot ovat ”Poika Volgan varrella”, ”Nuori Kapinallinen”, ”Uljanovista tulee Lenin”, ”Lenin ja tamperelaiset toverit”, ”Elämää maanpaossa”, ”Paluu Petrogradiin”, ”Pakomatka Suomeen”, ”Kansankomissaari Lenin”, ”Murhayritys”, ”Terveys heikkenee”, sekä ”Testamentti ja Kuolema”. Seuraava osio ”Kuoleman jälkeinen elämä” sisältää alaotsikot ”Hyvästit Leninille”, ”Viimeinen Leposija”, ”Vallankumouksen Pyhimys”, Leninin kynästä” ja ”Leninin ja Marxin oppi”. Tämän jälkeen tulee ”Keisarikunnan viimeiset vuodet” osio sisältää alaotsikot ”Venäjän kainalossa”, ”Viimeinen keisari”, ”Keisarikunnassa kuohuu”, ”Kumoukselliset Suomessa”, ”Suomalaisia Pietarissa, venäläisiä Suomessa”, ”Venäjä suursodassa”, sekä ”Suomalaiset ja suursota”. Viimeinen osio ”Vallan huuma”

käsittää alaotsikot ”Kamppailu vallasta”, ”Anarkian aika”, ”Suuri lokakuu”, ”Uusi uljas yhteiskunta”, ”Nuorallatanssija”, Vallankumouksen taide”, ”Jäädä vai irtautua”, sekä viimeiseksi ”Itsenäistyvä Suomi”. Nämä monitorit kertovat historian tapahtumia hyvin yksityiskohtaisesti. Käsittelen myöhemmin näitä aiheita tarkemmin.

Näyttely sisällissodasta YYA-aikaan saakka

Seuraavaksi kuljemme oviaukosta läpi näyttelyn seuraavaan osioon. Oviaukon yllä on punainen laivalyhty, kuva palavasta Helsingin työväentalosta 13.4.1918 sekä tekstikyltit, jotka kertovat Suomen sisällissodan syttymisestä 27.1.1918. Oviaukosta katsottuna vasemmalle ja seinällä on kuva kahdesta miehestä ja yhdestä naisesta lapsen kanssa. Kuvassa olevat tekstit kertovat Venäjän, Ukrainan, Valko-Venäjän ja Transkaukasian yhdistymisestä Neuvostoliitoksi vuonna 1922. Kuvassa on myös niiden vaakunat. Kuvassa on tekstiä, jossa kerrotaan kuinka vallankumouksen myötä Venäjällä alettiin antamaan lapsille Leninin innoittamia nimiä kuten Arlen, Vilen ja Vinun. Kuvan alapuolella on lasikko, tekstikyltti ja valokuva. Tekstikyltti ja valokuva kuvasivat Neuvosto-Venäjän salainen poliisin Tsekan perustamista vuoden 1917 joulukuussa. Lasikossa on Tsekan uniformu. Tästä lasikosta vasemmalle on piirroskuva Leninistä ja sen yläpuolella on monitori, jossa pyörii filmimateriaalia hänestä.

Univormulasikkoseinän muissa lasikoissa on muun muassa veistos ratsastajasta ja hevosesta, asiakirjoja, henkilöä esittävä veistos, juomalasi, lasipullo ja lasinen juomakannu, silitysrauta ja valkoinen paita, kankaita (jotka ovat mahdollisesti joko lippuja, viirejä tai banderolleja) sekä jokin kone (mahdollisesti paino- tai monistuskone). Joissakin lasikoissa oli sisällä tekstikylttejä. Lasikossa, jossa on mitali ja valokuva Luts-kolhoosin kevätkylvöistä, on myös tekstikyltti, joka kertoo Neuvostoliiton talonpoikien pakottamisesta liittymään kollektiivi- ja valtiontiloihin. Lasikoissa esitetään seuraavia objekteja: Monitori, jossa pyörii kuvia julisteista. Kuva sotilaista pöydän ääressä ja hihamerkkejä. Tämän lasikon tekstissä kerrotaan, kuinka osa suomalaisista valkoisista halusi jatkaa taistelua heimokansojen pelastamiseksi bolševikkien alaisuudesta. Tämän yläpuolella on kuva Helsingin Tähtitorninmäen näkymästä Katajanokalle ja Uspenskin katedraalille. Veistos työmiehestä sekä kaksi julistetta, joissa on työmiesten kuvia. Kuva sotilasta ja tekstikyltti joka kertoo, kuinka britit värväsivät Muurmannin legioonaan suomalaisia punaisia. Brittien tavoitteena oli estää sotatarvikkeiden joutuminen Saksan ja Venäjän käsiin. Valokuva, jossa oli joukko ihmisiä ja siinä lukee ”Tammisaaren

täysihoitoloma”. Sama lasikko sisältää myös laivan pullon sisällä ja jotain mikä näyttää kuivalta leivältä. Sen oikealla puolella on lasikko, jonka sisällä on liina, jonka kuvassa on vallankumouksellisia symboleja. Seinästä käännyttäessä oikealle on lasikko, jonka sisällä on villapaita. Lasikon yläpuolella on piirustus kehyksissä. Piirustuksen ja villapaidan lasikon tekstikyltit kertovat toimistotyöntekijä Kaisa Junttilasta, joka tuomittiin valtiopetoksen suunnittelusta Hämeenlinnan keskus- ja lääninvankilaan. Junttila kuvasi piirroksiinsa poliittisten naisvankien arkea. Tekstikylttien mukaan villapaita, sokeripussi ja takinrinnuksen sisäpuolelle kiinnitetty vappumerkki kuuluivat niille poliittisille naisvangeille, jotka istuivat tuomiotaan kyseisessä vankilassa. Villapaitalasin oikealla puolella seinällä on sellin ovi. Sellin kalteri-ikkunan takana on monitori, jossa pyörii kuvia poliittisista vangeista sekä tietoa heistä.

Vankiselliovesta oikealle on tietokyltti, jonka otsikkona on ”Punaiset ja valkoiset”. Tekstissä kerrotaan, kuinka bolševikit voittivat sisällissodan Venäjällä ja valkoiset voittivat sisällissodan Suomessa. Tekstissä edetään vuoden 1920 Tarton rauhaan, missä sovittiin valkoisen Suomen ja punaisen Neuvostoliiton välisestä rajasta. Teksti kuvailee maiden välisen suhteen olevan ilman kaupankäyntiä tai ystävyyttä. Se kuvailee Neuvostovenäjän/Neuvostoliiton taloutta ja ideologista toimintaa Leninin aikana. Sen mukaan mielivalta ja terrori johtivat lopulta kansan vaatimaan ”sosialismia ilman kommunismia”. Maa siirtyi sekatalouteen, kunnes Leninin kuoltua Josif Stalin käynnisti ensimmäisen viisivuotissuunnitelman (1928-1932). Puolue panosti raskaaseen teollisuuteen, maatilat otettiin yhteiskunnan haltuun ja talonpoikia pakkosiirrettiin ympäri maata. Vankityövoimalla saatiin aikana mahtavat rakennustyömaat. Kansa joutui joko kärsimään puutteesta, nälästä ja vainosta, sillä pakkotyön ja teloituksen pelko piti sen hiljaisena. Suomi toipui sisällissodastaan Neuvostoliittoa nopeammin ja demokratia pääsi vankistumaan maassa. Kommunistinen toiminta kuitenkin kiellettiin Suomessa, ammattiliitot pidettiin ahtaalla ja toisinajattelijoita vangittiin. Äärioikeisto lietsoi tekstin mukaan ”ryssävihaa” ja kommunisminvastaisia heimosotia. Suomesta pakeni rajan yli satoja vasemmistolaisia, jotka kohtasivat 1930-luvun Neuvostoliitossa loppunsa vakoilusta tai vääräoppisuudesta syytettynä.

Tietokyltin oikealla puolella on suuri lasikko. Sen sisällä on muun muassa valkoisesta lakanakankaasta ommeltu lumipuku, Suomi konepistooli, Josif Stalinia esittävä veistos, kuvanveistäjä Kalervo Kankaan Mikkelin Mannerheimin patsaan pienoismalli, Neuvostoliitossa sotavankina olleen sotilaan reppu,

tulukset ja karanteenikortti, kaatuneen venäläissotilaan venäjä-suomi -sanakirja ja radio. Muita talvi- ja jatkosodan aikaisia esineitä on muun muassa rintamalla olleen suomalaisen pojalleen lahjaksi tuoma leikkiauto, sota-ajan kenkäpari, tamperelaisen Kumiteollisuus Osakeyhtiö valmistama väestönaamari, desantti Eino Laakson yhdysvaltalaisvalmisteinen radio, valtion ostokortteja, suomalaisten poliittisten vankien kommunistijohtaja Otto Wille Kuusiselle lahjaksi valmistivat piippu, kenttäpullosta taottu muki, tuohinen saippuakotelo, toisen luokan vapaudenmitali luovutuskirjoineen, Leningradin puolustajalle myönnetty kunniamerkki ja luovutuskirja, poliittiselle vangille kuulunut peili sekä Yevgeny Vuchetichin teos ”Miekat auroiksi taotaan”. Mielenkiintoinen seikka liittyy siihen, että aikaisemmin mainittu desantti Eino Laakso on Lenin-museon museohoitaja Arvi Laakson veli, joka taas teki aikaisemmin tutkielmassa käsitellyn selostavan luettelon ja julkaisun museon ensimmäisestä 25-vuodesta. Lasikossa on myös valokuvia seuraavista aiheista: Potilaita ja hoitajia sotasairaalassa jatkosodan vuosina, Tampereen Lokomon tehtaan työväkeä työntouhussa vuonna 1941, tamperelaisen Osuusliikkeen Voiman ruokakaupan edessä oleva suuri jono, Tampereen sosiaalidemokraattisen naisyhdistyksen jäsenet osallistumassa varustetalkoisiin talvisodan vuosina, helsinkiläisiä kiiruhtamassa Esplanadin pommisuojaan vuonna 1939, ilmahyökkäyksen tuhoja Helsingissä 1941, Leningradin Suomen aseman edessä kohoavan Lenin-veistoksen suojaaminen ilmapommituksen varalta, leningradilaiset hakemassa vettä Nevasta piirityksen aikaan, leningradilaiset yrittämässä toisen maailmansodan alettua päästä pois kaupungista, sekä kuva yrityksistä hoivata heikkokuntoisia leningradilaislapsia ruoka- ja lääkepulasta huolimatta.

Palaamme takaisin punaisen laivaliikkeen alapuolella olevalle oviaukolle ja käännyimme siitä oikealle. Seinällä on kehystetty muistolaatta, jossa on piikkilankaa ja jossa lukee ”Leningrad/Levassova 1937–1945. Joukkohaudassa noin 47000 Stalinin tappamaa kansanvihollista, näistä suomalaisia noin 13000. 9.8.2008”. Sen alapuolella on monitori, jossa pyörii filmimateriaalia Josif Stalinista. Siinä kerrottiin muun muassa siitä, kuinka henkilökultti lujitti Stalinin suosiota, sekä miten Stalinin aloitteesta alettiin maaseudun pakkokollektivisointi ja valtion teollistaminen. Monitorin videossa näytettävä filmimateriaalissa on hymyilevä Stalin tapaamassa ihmisiä, hurraavia kansanjoukkoja sekä muun muassa kohta Stalinin tapaamisesta Mao Zedongin kanssa.

Monitorista vasemmalle on lasikko, mikä sisältää vankileirin pienoismallin. Pienoismallin yhteydessä oleva tekstikyltti, joka kertoo pakkotyö- ja vangitsemisen asemasta Venäjällä. Ne olivat tekstin mukaan tavanomaisia jo 1800-luvulla. Bolševikit alkoivat perustaa omia vankileirejään sisällissodan aikana. Vankityöleirijärjestelmä vakiintui Venäjällä 1930-luvulla. Pakkotyöleirit olivat tarpeellisia Neuvostoliiton työllistämiseksi ja vankeja päätyi työskentelemään niin rakennuksilla, kaivoksilla, tehtaissa kuin maataloudessakin. Monet vangit nähtyivät nälkään, raskaaseen työhön ja väkivaltaan. Stalinin kuoltua vuonna 1953 vankeja oli noin 2.5 miljoonaa, minkä jälkeen suurin osa leireistä päätettiin sulkea. Vankileirin pienoismallista voi erottaa esimerkiksi parakit, ruokalan, portin, tyrmän, työkohteet. Taustalla on valokuvat vankileiristä Neuvostoliitossa vuosina 1923 ja 1961. Lasikon vasemmalla puolella olevalla seinällä on tilastoja Neuvostoliiton taloudellisesta kasvusta, joka tekstikyltin mukaan oli vankileirien pakkotyön kääntöpuoli.

Käännöstyössä nurkasta vasemmalle saavumme seuraavalle seinälle, jossa on valokuvia ja tekstikylttejä YYA-ajalta, kaksi lasikkoa sekä toinen neljästä monitorista. Monitorin sisällön pääotsikkona on ”Stalinin aika 1878–1953” ja sen etusivulla olevat alaotsikot ovat ”Stalinin elämä”, ”Raudasta ruskea maa”, ”Sodasta toipuvat kansat”, ”Verestä versovat valtiot” sekä ”Toinen maailmansota”. ”Stalinin elämä” osion alaotsikot ovat ”Poika Gruusiasta”, ”Kuoropojasta kapinalliseksi”, ”Vallananastajat”, ”Stalinismin suurus”, ”Diktaattorin kuolema”, ”Aviomies ja isä” sekä ”Stalinin monet nimet”. Seuraavaksi tulleen ”Verestä versovat valtiot” osion alaotsikot ovat ”Venäjän sisällissota”, ”Hiekkakuoppain laidalla”, ”Tiet eroavat”, ”Bolševikit voittavat”, ”Neuvostojärjestelmän periaatteet”, ”Modernismista Klassismiin”, ”Internationalismin vaara” ja ”Valkoisten hauras tasavalta”. Tämän jälkeen tulee ”Raudasta ruskea maa” osio, sisältyy ”Suunnitelmatalouden voima”, ”Kammottava Gulag”, ”Itärajan varjot”, ”Puhdistukset” sekä ”Maailmansota lähestyy” alaotsikot. ”Toinen maailmansota” osio sisältää alaotsikot ”Suuri puna-armeija”, ”Neuvotteluja ja nukkehallitus”, ”Talvisodan ihme”, ”Uudet aseveljet”, ”Kovaa elämää kotirintamalla” sekä ”Voittajan oikeutta”. Viimeinen osio on ”Sodasta toipuvat kansat” sisältää alaotsikot ”Supervallan synty”, ”Raskas rauha”, ”Tuhottu maa”, ”Ystävyys sinetti”, ”Vaaran vuodet” ja ”Stalinin jättämä jälki”. Käsittelen myöhemmässä vaiheessa näitä aiheita tarkemmin.

Seinän yläosassa olevassa suuressa tekstikyltissä lukee seuraavasti. ”Siinä tapauksessa, että Suomi tai Neuvostoliitto Suomen alueiden kautta joutuvat aseellisen hyökkäyksen kohteeksi Saksan tai muun sen kansanliitosta olevan valtion taholta, Suomi uskollisena velvollisuuksilleen itsenäisenä valtiona tulee taistelemaan hyökkäyksen torjumiseksi. Suomi kohdistaa tällöin kaikki käytettävissä olevat voimat puolustamaan alueensa koskemattomuutta maalla, merellä ja ilmassa ja tekee sen Suomen rajojen sisäpuolella tämän sopimuksen määrittelemien velvollisuuksien mukaisesti tarpeen vaatiessa Neuvostoliiton avustamana tai yhtenä sen kanssa. Yllä mainitussa tapauksessa Neuvostoliitto antaa Suomelle tarpeen vaatimaa apua, jonka antamisesta sopimus osapuolet sopivat keskenään. Sopimus ystävydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta Suomen Tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välillä. Allekirjoitettu Moskovassa 6. päivänä huhtikuuta 1948”. Tämä teksti on YYA-sopimuksesta.

Samalla seinällä olevat tekstikyltit ja valokuvat kertovat ja kuvaavat seuraavaksi luettelemiani aiheita. Neuvostoliitto miehitti Baltian maat 1940-luvun alussa, minkä seurauksena Latvian sosialistiseen neuvostotasavaltaan perustettiin korkein neuvosto, jonka jäsenet valittiin vaaleilla. Neuvostoliitto rahoitti jälleenrakentamisurakan sotakorvauksilla, johon liittyi kuva leningradilaisista rakentamassa vuonna 1950 avattua Kirovin stadionia. Sotien jälkeen raaka-aineita käytettiin säästeliäästi Neuvostoliitossa, ja esimerkiksi kaivinkoneiden kauhoja valmistettiin sulatetusta jäännösraudasta. Neuvostoliiton ahkerimmat työläiset saivat palkinnoksi Työn sankarin arvonimen. Tähän liittyvässä kuvassa kumitehtaan ansioituneimmat työntekijät poseerasivat. Suomi evakuoivat Neuvostoliitolle luovutetuilta alueilta noin 420 000 henkeä ja tähän liittyvässä valokuvassa on siirtoväkeä evakkomatalla kesäkuussa 1944. Suomen ja Neuvostoliiton välinen aselepo astui voimaan 4. syyskuuta 1944. Siihen liittyvän kuvan kuvatekstissä kerrotaan tiedon aselevosta saavuttaneen rintamamiehet. Suomi vuokrasi Porkkalan alueen Neuvostoliitolle syksyllä 1944 ja tekstikylttiin liittyvässä kuvassa poliisit peittivät Porkkalan läpi kulkevan junan ikkunat. Liittoutuneiden valvontakomissio saapui Helsinkiin vuoden 1944 syksyllä valvomaan Moskovan välirauhansopimuksen toimeenpanoa. Neuvostoliiton korkein neuvosto perustettiin vuonna 1936, jolloin Neuvostoliitossa otettiin käyttöön yleinen äänioikeus. Kommunistinen puolue määriteltiin osaksi valtiorakennetta, jonka seurauksena pääsihteerin valtaoikeudet kasvoivat. Suomi sitoutui maksamaan Neuvostoliitolle sotakorvauksia 300 miljoonan dollarin arvosta. Kyseisen

sotakorvaussopimuksen allekirjoitti liittoutuneiden valvontakomission puheenjohtaja Andrei Ždanov joulukuussa 1944. Suomen tasavallan seitsemäs presidentti Juho Kusti Paasikivi astui virkaansa maaliskuussa 1946. Hänen poliittinen linjansa korosti Suomen asemaa puolueettomana maana idän ja lännen välissä. Valtion Metallitehtaat (VMT) toimitti sotakorvaustuotteita Neuvostoliittoon ja siihen liittyvässä kuvassa Tampereen tehtaan työntekijät kokoontuivat trukkien ympärille vuonna 1947.

Seinällä oli kaksi lasikkoa, joiden sisältö liittyy osaan tekstikylteistä ja kuvista. Ensimmäisessä lasikossa on kaksi juhlamitalia. Tämänkaltaisia mitaleja lyötiin eri vuosikymmeninä Suomen ja Neuvostoliiton välisen YYA-sopimuksen kunniaksi. Suomi ja Neuvostoliitto solmivat kyseisen sopimuksen ystävyydestä, yhteistyöstä ja keskinäisestä avunannosta vuonna 1948. Sen ensimmäistä vuosipäivää juhlittiin kansalaiskokouksessa Helsingissä. Toisessa lasikossa on Oy Strömberg Ab:n HZUR -sähkömoottori, joita valmistettiin vuosina 1935–1966. Kyseinen yhtiö valmisti sotakorvaukseksi Neuvostoliitolle yli 25 000 sähkömoottoria ja lisäksi tuhansia muita koneita alihankintoina tehtaisiin ja laivoihin.

Näiden lasikoiden, valokuvien ja tekstikylttien vasemmalla puolella on iso tekstikyltti, jonka otsikkona on ”Suomi sodassa”. Se kertoo, kuinka toisessa maailmansodassa Saksa ja Neuvostoliitto hakivat hyvitystä edellisen ensimmäisen maailmansodan menetyksille. Stalin ja Hitler sopivat keskenään Itä-Euroopan jakamisesta, mikä johti puna-armeijan hyökkäykseen Suomeen 30.11.1939. Suomalaisen puolustus johti rauhaan keväällä 1940, vaikka Suomi hävisi talvisodan. Suomen voitto osoitti puna-armeijan mainettaan haavoittuvammaksi. Kesällä 1941 suomalaiset hyökkäsivät saksalaisten kanssa Neuvostoliittoon. Suomi hävisi tälläkin kertaa ja se joutui solmimaan erillisrauhan vuonna 1944. Suomi oli lopulta ainoa Saksan liittolaismaa, jota ei vallattu, mutta joka silti menetti alueitaan ja joutui maksamaan sotakorvauksia. Helsinkiin tuli liittoutuneiden valvontakomissio, joka toteutti seuraavat rauhanehdot. Poliittiset vangit vapautettiin ja kommunistit nousivat vaalivoittoon. Suomeen tuli puna-armeijan sotilastukikohta ja Lenin-museo perustettiin. Suomen ja Neuvostoliiton välille solmittiin sopimus ystävyydestä, yhteistyöstä ja avunannosta (YYA). YYA-linjan perustaksi tulivat hyvät ja toimivat naapurisuhteet ja välttämättömyydestä tehtiin hyve. Näin Suomi vältti Itä-Euroopan maiden kohtalon, eikä päätynyt Neuvostoliiton satelliittivaltioksi. Lopuksi menemme näyttelyn seuraavan osan oviaukolle. Siellä on kehystettynä syyttömäksi tuomitun ja teloitetun suomalaisen rehabilitointi-

asiakirja. Sen tekstikyltissä lukee, kuinka poliittisten vankien kunnianpalautus alkoi hitaasti Neuvostoliiton johdon vaihduttua vuonna 1953.

Suuren salin olohuone

Saavumme näyttelyn seuraavaan osuuteen, joka esittää olohuonetta Viron sosialistisessa neuvostotasavallassa 60-luvulla. Siirryttäessä kehystetystä rehabilitointi-asiakirjasta vasemmalle saavumme ”Suojasään vuodet”-tekstikyltin luokse. Siinä kerrotaan kuinka Stalinin kuoltua ja vainojen päätyttyä Neuvostoliiton johtoon nousi Nikita Hruštšov. Hän vaati sosialistista laillisuutta yhteiskuntaan, mutta ei lopulta sallinut muutoksia kommunistipuolueen yksinvaltaan, tuotantovälineiden omistukseen ja sosialistiseen Itä-Eurooppaan. Hruštšovin uudistusten myötä miljoonat Neuvostoliiton kansalaiset saivat ensimmäisen kerran elämässään oman asunnon ja kodinkoneita käyttöönsä. Taiteilijat saivat myös alkaa ilmaista itseään vapaammin ja maan rajat avautuivat turismille. Sputnik ja Juri Gagarinin avaruuslento toivat Neuvostoliiton mainetta. Suomen ja Neuvostoliiton suhteet alkoivat hiljalleen parantua, varsinkin Urho Kekkosen noustua presidentiksi vuonna 1956. Neuvostoliitto luopui esimerkiksi Suomen sotilastukikohdastaan. Suomi muuttui maatalousvaltaisesta valtiosta teollisuusvaltioksi ja alkoi sitten kehittyä pohjoismaiseksi hyvinvointivaltioksi. Suomi sai liittyä Euroopan vapaakauppaliiton Eftan ulkojäseneksi ja se esitti Pohjolan ydinaseettoman vyöhykkeen perustamista. Suomi myös vuokrasi Neuvostoliitolta Saimaan kanavan ja idänkauppa laajentuessa Suomesta tuli sen suurin läntinen kauppakumppani.

Keskellä museon luomaa olohuonetta on pyöreä pöytä, jonka ympärillä on kuusi tuolia. Pöydällä on vieraskirja ja kori, jossa on vihkosia. Pöydän yläpuolella on langoista roikkuvia mustavalkoisia tienviittoja, joihin kirjoitettu muun muassa ”Tampere – Kiova (1954)” ja ”Hämeenlinna – Kalinin (1955)”. ”Suojasään vuodet” – tietokyltin vieressä vasemmalla on kirjahylly. Kirjahyllyssä on erilaisia tavaroita ja sen kaapeissa ja ympärillä on tekstikylttejä. Kirjahyllyssä on muun muassa perinteistä venäläistä hohlomakoista maalausta edustavia puuastioita, Moskovan Kremlin uuden vuoden kuusijuhlalta peräisin oleva lahjarasia, Moskovan Krasny Oktyabr tehtaan tuotteiden pakkauksia, koriste samovaari, kannu, kupit ja sokerikko, Jupiter-peilikamera ja Smena-järjestelmäkamera, Majak-pöytäkello, Leningradilaisessa Lomonosovin-posliinitehtaassa valmistettu talonpoikaisnaista esittävä maljakko, Sputnik-pienoismalli, Matryoshka-puunukke, Ivan Šiškinin ”Aamu mäntymetsässä” –

maalauksella koristeltu puurasia, sekä maljakko, johon on kuvattu kuvanveistäjä Vera Muhinan ”Teollisuustyöläinen ja kolhoosinainen” – veistos. Kirjahyllyllä on myös valokuvat hääparista ja pienestä lapsesta. Sen alaosassa on myös 60-luvun musiikkilevyjä (tai ainakin niiden koteloita), sekä monitori. Monitorista voi katsoa filmipätkiä presidentti Urho Kekkosesta Virossa vuodelta 1964, Helsinki-Tallinna-laivareitti video vuodelta -65, naapurivisa vuodelta -66, Viru-hotelli Tallinaan video vuodelta -69, K-kaupan Väiskin lihatiski 70-luvulta, sekä iltatähti – ohtutäht video vuodelta -79. Yksi kirjahyllyn laatikoiden sisällä olevista tekstikylteistä kertoo kevyen musiikin kuuntelemisen vapaudesta Neuvostoliitossa suojasäänkaudella. Kirjahyllyn yläpuolella on kaksi tekstikylttiä, joista toinen kertoo betonielementtirakenteinen Mustamäen lähiön rakentamisen aloittamisesta vuonna 1962 ja toinen kertoo edellä mainitun monitorin sisältävän matkailumateriaalia Viron sosialistisesta neuvostotasavallasta.

Kirjahyllyn vasemmalla puolella on piironki, jonka ylin lipasto on auki. Lipaston lasin alta löytyy muun muassa pieni evankeliumikirja, syntymätodistus, työkirja, parantolakirjanen, ammattiyhdistyksen sekä kirjanystävät yhdistyksen jäsenkirjat Viron sosialistisesta neuvostotasavallasta, vodka-pullo, farkut, sukkahousut, kahvipaketti ja Marlboro-savukeaski. Piirongin päällä on kirjoituskone. Piirongissa kiinni oleva teksti-kyltti kertoi kyseisten esineiden merkityksistä 60-luvulla. Piirongin yllä on erilaisia julisteita ja sen vasemmalla puolella olevassa nurkassa on nahkainen nojatuoli ja sen vieressä on lehtiteline. Tuolin vasemmalla puolella on pöytä, jolla on matkasoitin. Tekstikyltti kertoo, kuinka matkasoittimien tuotanto alkoi Leningradissa radioteknisten laitteiden tehtaassa vuonna 1956. Pöydän toisella puolella on toinen nojatuoli ja pino matkalaukkuja, joiden päälle on asennettu monitori. Sillä voi pelata ”itämaan tietäjät” – tietovisaa. Monitorin vasemmalla puolella on taiteilija Oleg Lomakinin maalaus, joka esittää pääsihteeri Leonid Brezhneviä allekirjoittamassa Euroopan turvallisuus ja yhteistyö-kokouksen päätösasiakirjan Helsingissä elokuussa 1957. Sen alapuolella on kuuloke, josta voi kuunnella presidentti Urho Kekkosen englanninkielinen puhe Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökokouksen päätösasiakirjan allekirjoitustilaisuudessa. Näiden vasemmalla puolella on tietokyltti, jossa kerrotaan Venäjän toisinajattelijoiden juurten olleen 1800-luvun aatelittomien yhteiskunnallisessa heräämisessä. Neuvostoliitto kerrotaan jatkaneen Venäjän keisarikunnan perinteitä karkottamalla ja vangitsemalla henkilöitä, jotka esittivät virallista ajatussuuntaa vastustavia

mielipiteitä. Kyltissä todetaan myös nyky-Venäjäällä kriittiset kannanotot valtaa pitäviä kohtaan voivat johtaa vaikeuksiin.

Loppuosa suuresta salista

Matkasoitinpöydän vastakkaisella puolella olevalla seinällä on ”Kekkosen aika 1953–1982” – monitori. Sen etusivun alaotsikoina on ”Neuvostoimperiumin vallanpitäjät”, ”Kehittyvä ja kriisiytyvä neuvostotalous”, ”Utopiaa ja arkea neuvostojärjestelmässä”, ”Virallinen ja vaihtoehtoinen neuvostokulttuuri”, ”Neuvostoliitto kylmässä sodassa”, ”Suurvallan naapurina” ja ”Suomettunut kansa”. Ensimmäisenä osiona on ”Neuvostoimperiumin vallanpitäjät”, mikä sisältää ”Stalinin perilliset”, ”Rikokset paljastetaan”, ”Hruštšovin uudistukset” ja ” Brežnevin oppi” osiot. Seuraavaksi tulee ”Kehittyvä ja kriisiytyvä neuvostotalous”, joka sisältää ”Modernisoituva maatalous”, ”Teollisuus ja talous myötätulessa”, ”Ongelmana maatalous” ja ”Neuvostoliitto jää jälkeen” alaotsikot. ”Utopiaa ja arkea neuvostojärjestelmässä” sisältää ”Kommunismi ja kehittynyt sosialismi”, ”Ideologinen työ”, ”Hyvinvointia ja koulutusta” sekä ”Toinen talous” alaotsikot. ”Virallinen ja vaihtoehtoinen neuvostokulttuuri” sisältää alaotsikot ”Tasapainottelua”, ”Kulttuurin suojasää” ja ”Toisinajatteleva Neuvostoliitto”. Tämän jälkeen tulee ”Neuvostoliitto kylmässä sodassa” osion alaotsikot ovat ”Rauhanomaista rinnakkaiselo”, ”Sosialistinen leiri hajoaa”, ”Euroopan kahtiajako”, ”Kolmas maailma”, ”Prahan kevät” sekä myös ”Liennytyistä ja varustautumista”. Tämän jälkeen tulee ”Suurvallan naapurina” osio, mikä sisältää ”Puolueeton Suomi”, ”Kekkosen linja”, ”Henkilökohtaista diplomatiaa”, ”Yöpakkaset”, ”Nootti Suomelle”, ”Kauppaa itää ja länteen”, ”EEC ja poikkeuslaki”, ”Kasvava idänkauppa”, ”Helsingin henki” ja ”idän paine” alaotsikot. Viimeinen osio oli ”Suomettunut kansa”, jossa oli alaotsikot ”Suomettuminen”, ”Ystävyyttä ja ihailua”, ”Sosialismin juhlaa”, ”Neuvostomaa kutsuu” sekä ”Kisailua, kulttuuria ja koulutusta”.

Monitorin oikealla puolella on ”Aika pysähtyy” tekstikyltti. Se kertoo vuonna 1964 byrokraattisesta vallankumouksesta Neuvostoliitossa, jossa kommunistisen puolueen eliitti pakotti Hruštšovin eläkkeelle. Hänen tilalleen noussut Leonid Brezhnev vakautti Neuvostoliiton parantamalla sen kansalaisten elintasoja ja kiristämällä toisinajattelijoiden valvontaa. Kulutustarpeet ylittivät lopulta kuitenkin neuvostotalouden tuotantokapasiteetin, mikä johti epävirallisen vaihtokauppatalous. Kylmän sodan aikana pelättiin kapitalistien ja kommunistien välistä kolmatta maailmansotaa. Suomi pysyi

puolueettomana ja Helsingissä pidettiin kesällä 1975 Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssi. Leonid Brezhnevin allekirjoitettua konferenssin päätöskirjan, hän tuli velvolliseksi kohentaa Neuvostoliiton ihmisoikeustilannetta. Tämän seurauksena alkoi syntyä Helsinki-ryhmiä, jotka alkoivat vaatia tätä myös käytännössä. Suomi ei osallistunut Neuvostoliitolle asetettuihin talouspakotteisiin sen hyökättyä Afganistaniin vuonna 1979, vaan osallistui Moskovan kesäolympialaisiin. Tämän jälkeen maailmalla alettiin puhua suomettumisesta, kun Suomi teki kaikkensa välttääkseen Kremlin epäsuosiota.

Tekstikyltin oikealla puolella on lasikkoseinä. Lasikossa on kopio Leninin kävelykepeistä. Museolla oli aikoinaan hallussa alkuperäinen kävelykeppi, kunnes Urho Kekkonen vei sen lahjaksi Neuvostoliittoon vuonna 1970. Kävelykepin kopio saatiin korvaukseksi Moskovan Lenin-keskuseosta. Lasikon oikeassa reunassa olevassa tekstikyltissä kerrotaan muista lasikon sisällä olevista esineistä. Ensimmäiseksi on lasikon vasemmassa reunassa kävelykepin vieressä olevia kirjeitä presidentti Urho Kekkosen ja neuvostojohdon välisestä kirjeenvaihtoa ja myös Kekkosen pääsylippu Stalinin hautajaisiin. Seuraavaksi näiden alapuolella on Leonid Brezhnevin Kekkoselle lahjoittama Dulevon posliinitehtaan valmistaman maljakko, jonka pintaan on maalattu kosmonauttien Juri Gagarinin ja German Titovin kuvat. Tämän jälkeen tulevat Suomen Kommunistisen Puolueen jäsenkirja, Suomen Rauhanpuolustajat-järjestön jäsenkirja, sekä Suomen-Neuvostoliiton Rauhan ja Ystävyyden Seuran ja sitä seuranneen Suomi-Neuvostoliitto-Seuran jäsenkortit. Seuraavaksi on viiri ja Arabian posliinitehtaan valmistamaa koristelautanen. Näitä annettiin lahjoiksi Suomen ja Neuvostoliiton ystävyyssuhteita edistäneille järjestöaktiiveille. Lasikossa roikkuu sininen paita. Nuoret suomalaiset kommunistit näyttivät aatteellisia erojaan paidan väreillä. Punainen oli enemmistön väri, kun taas Neuvostoliittoa ihailut vähemmistö käytti sinistä väriä. Jäsenkirjojen ja -korttien oikealla puolella on maljakko, jonka unkarilaiset vieraat toivat Helsingissä vuonna 1962 järjestetyn Maailman nuorison ja ylioppilaiden VIII rauhan ja ystävyyden festivaalin järjestäjille. Tämän oikealla puolella on Neuvostoliitossa vuonna 1970 julkaistu Leninin 100-vuotisjuhlamitali. Mitalin takana on neuvostoliittolainen mikrofoni, joka oli käytössä Helsingin kulttuuritalossa. Mitalin oikealla puolella ja mikrofonin edessä on muistoesine, joka kuvaa Kostamuksen vuoriteollisuuskombinaattia. Lasikossa on mikrofonin ja muistoesineen oikealla puolella viiri, johon on kuvattu Moskovan 1980 kesäolympialaisten kisamaskotti Miska-karhu. Lasikossa on myös erilaisia julisteita, valokuvia

Svetogorskin metsä- ja paperiteollisuuskombinaatista sekä monitori. Monitorissa pyörivä sisältö kertoo muun muassa Suomen Naisten Demokraattisesta Liitosta. Lasikon yläpuolella on teksteillä varustetut valokuvat Tampereella Suomen ja Neuvostoliiton ystävyiden ja ydinaseettoman pohjolan marssista, sekä Helsingissä järjestetystä vappumarssista, jonka kylteissä ylistetään Suomen ja Neuvostoliiton ystävyyttä ja maakaasua ”ystävyyden liekkiä”.

Tämän lasikon oikealla puolella on toinen lasikko. Lasikon lasissa kerrotaan Suomen ja Neuvostoliiton vienti- ja tuonti prosenteista vuonna 1978. Suomen suurimmat vientituotteet olivat koneet ja kulkuneuvot (53%) sekä muut teollisuustuotteet (39%), kun taas suurin tuonti tuli öljystä ja energiasta (79%). Raaka-aineiden ja elintarvikkeiden vaihto oli vähäistä. Tämän lasikon kulmasta käännetyssä löytyy tekstikyltti, jossa kerrotaan lasikon sisällä olevien valokuvien sisällöstä. Ylimmässä valokuvassa esitetään mitä todennäköisimmin Porvoon öljyjalostamo, jossa Neuvostoliitosta ostettu raakaöljy jalostettiin ja myytiin maailmalle. Kuvan oikealla puolella on teksti, jossa kerrotaan Suomen ja Neuvostoliiton kauppasuhtesopimuksesta, joka kesti vuodesta 1950 vuoteen 1991.

Öljyjalostamokuvan alapuolella olevassa kuvassa esitellään jäänmurtaaja Jermakin laskemista Wärtsilän Helsingin telakalta vuonna 1974. Tämä oikealla puolella olevassa kuvassa on nosturi purkamassa Neuvostoliittolaista koivu puutavaraa 1970-luvulla. Nosturi kuvan alapuolella on kuva Ladan autotehtaasta Togliattissa 1970-1980-luvun vaihteessa. Sen vasemmalla puolella kuva Orion-lääkeyhtiön Neuvostoliiton vientilähetysten pakkauksesta vuonna 1981. Siitä alas on kuva Karjakunnan tiloista ja työläisistä leikkaamassa lihaa. Siitä oikealle on kuva mannekiinista esittelemässä vaateita Neuvostoliiton kauppaedustolle Katajannokalla vuonna 1964. Kaikkein alimmassa kuvassa on Jämsänkosken paperitehtaan paperikone, joka käynnistyi kesällä 1974.

Nurkan tekstikyltin vieressä on ”Euroopan aika 1982–2016” monitori. Sen etusivun alaotsikoina on ”Neuvostososialismia pelastamassa”, ”Imperiumin romahdus”, ”Uusi Venäjä” ja ”Suomi ja muutosten maa”. Ensimmäiseksi tulevan ”Neuvostososialismia pelastamassa” alaotsikot ovat ”Pääsihteeristä seuraavaan”, ”Reformien tarve”, ”Varovainen alku”, ”Talouden mullistukset”, ”Avointa keskustelua”, ”Perestroikan kulttuuri”, ”Tavoitteena Demokratisointi”, ”Lempää ulkopolitiikkaa” sekä ”Kansalliset heräämiset”. Toisena oleva ”Imperiumin romahdus” osio sisältää ”Kylmän sodan loppulaskenta”, ”Liitokset ratkeavat”, ”Venäjän kansallinen liike”, ”Kaksoisvallasta kaappausyritykseen”,

”Neuvostoliitto lakkautetaan” sekä ”Jälkikaikuja” alaotsikot. Kolmantena oleva ”Uusi Venäjä” osio sisältää ”Uudet valtiot”, ”Kurjistuva kansa”, ”Yhteispelejä ja ristiriitoja”, ”Vaikeudet jatkuvat”, ”Valtion vahva käsi”, ”Ulkopolitiikan siksak”, ”Arvot ja asenteet” sekä ”Massakulttuuria ja undergroundia” alaotsikot”. Viimeiseksi tulee ”Suomi ja muutosten maa” osio, jonka alaotsikkoina ovat ”Uusi johtaja, vanha linja”, ”Suomi suuntautuu länteen”, ”Idänkaupan romahdus”, ”Välit uudella vuosituhanella” ja ”Kohtaamisia”.

Monitorin viereisessä lasikko-nurkassa on erilaisia Leninin liittyviä esineitä. Ylimmässä hyllyssä on Leninin rintakuva ja pientä, lukevaa lasta esittävä veistos. Seuraavassa hyllyssä on pronssi- tai kuparilaatta, joka kuvaa Leniniä. Sen vieressä on jonkin sortin rasia, jonka kanteen on kuvattu Lenin. Toiseksi alimmassa hyllyssä on lautanen, johon on kuvattu Leninin patsas. Alimmassa hyllyssä on pienoismalli punaisesta talosta.

Lasikko-nurkasta kääntyessä saavutaan seinälle, jossa on tekstikylttejä ja viisi taulua. Teksti-kyltissä kerrotaan Leniniasta, mikä oli Neuvostoliittolainen taidesuuntaus. Leniniassa esitetään vallankumous johtaja Vladimir Lenin ikonisena hahmona. Julkisissa taideteoksissa Leniniä saattoi kuvata tekstin mukaan vain Neuvostoliiton ansioituneimmat taiteilijat. Kansantäiteessä Leniniä saattoi taas käsitellä vapaammin. Leninin hahmo on tekstin mukaan ikuistettu monilla eri tekniikoilla ja eri materiaaleihin, kuten sokeriin, riisiin, siemeniin, tekstiileihin ja puuhun. Taulujen vasemmalla puolella on Leninin patsas, joka näkyy heti näyttelyyn astuttaessa.

Seuraavaksi tarkastelemme salin keskellä olevaa vitriini-kokonaisuutta. Kysyin Lenin-museolle lähettämässäni haastattelussani, mistä sen muoto ja värivalinnat ovat saaneet inspiraationsa. Museon vastauksen mukaan sen muoto ja värit on neuvostoliittolaisen klassikko pelin Tetriksen innoittamia. Vitriinikokonaisuuden kulmikkuus sekä sen kylkiin maalatut Tetris paloja muistuttavat värialueet tuovat vahvasti mieleen kyseisen pelin. Ensimmäisillä näyttelykierroksilla en jostain syystä vain tajunnut kyseistä viittausta. (Liite 1.)

Aloitan vitriinikokonaisuuden kiertämisen olohuonenurkkauksesta ja kierrän sen vastapäivään. Kokonaisuus sisältää tekstikylttejä ja esineitä lasikoista. Olohuonenurkkauksen puoleisessa päädyssä on kaksi tekstikylttiä, valokuva ja lasikko. Valokuvassa asiakkaat näyttävät ostokuponkinsa myyjälle vuonna 1991. Lasikossa on kaksi ostokuponkia. Sen oikealla puolella olevassa tekstissä kerrotaan, kuinka Neuvostoliiton viimeisinä vuosina kulutushyödykkeiden myyntiä rajoitettiin ostokupongeilla ja esimerkiksi vodkaa, teetä, saippuaa ja bensiiniä sai ostaa vain rajatun määrän kuukaudessa. Tämän oikealla puolella on kuva Kuzbassin lakkoilevasta hiilikaivostyöläisestä. Käännymme kulmasta seuraavan lasikon luokse, jossa on viisi matrjoska-puunukkea. Niihin on kuvattu suurimmasta pienimpään Lenin, Stalin, Brezhnev, Gorbatšov ja Putin. Tämänlaisia nukkeja tuli myyntiin Neuvostoliiton uudistuspolitiikan myötä. Näiden oikealla puolella on kuva mielenosoittajista, jossa yksi (mahdollisesti toinen kantaja mahdollisesti kuvan ulkopuolella) kantaa liinaa, jossa lukee ”Vallankumouksen vuosipäivä – kansallisen tragedian päivä”. Neuvostoliiton hajottua mielenosoittamisesta tuli mahdollista. Sen yläpuolella on t-paita, jonka kuvassa on palava, punainen tähti, jonka sisällä on sirppi ja vasara. Kuvassa lukee ”the party is over”. Yhden lasin alla on yksityistämiskuponki. Teksteissä kerrotaan siitä, kuinka Neuvostoliiton uudistuspolitiikka johti valtion lakkauttamiseen vuonna 1991 ja Venäjän kansalaiset saivat yksityistämiskuponkeja, joiden tarkoituksena oli jakaa Neuvostoliiton omaisuus tasapuolisesti. Nämä päätyivät usein keinottelijoiden haltuun. Mielenosoitus kuvan oikealla puolella on Paul McCartney vuonna 1988 julkaistu Snova v SSSR -sooloalbumin, jonka McCartney halusi julkaista yksinomaan Neuvostoliitossa. Tämä johtui siitä, etteivät Neuvostoliitossa asuvat fanit eivät pystyneet hankkimaan pop-levyjä. Sen oikealla puolella on kuva henkilöstä, jolla on hihamerkki ja jonka takana on kuva kaksipäisestä kotkasta. Siihen liittyvässä tekstissä lukee ”kansallissosialismi ei ole outo ilmiö tämän päivän Venäjällä”. Kyseisen kuvan oikealla puolella on vihko, kirjanen, lippu, juliste, kaksi kynää ja heijastin. Lasikon alapuolella on kuva marssivasta kansanjoukosta. Siihen liittyvässä tekstissä lukee, että ”Naši on vuonna 2005 perustettu poliittinen ja isänmaallinen nuorisjärjestö, joka on lähellä presidentti Vladimir Putinia ja Yhtenäinen Venäjä-puoluetta”. Yhden tekstin mukaan ”Venäjällä toimii yli 70 rekisteröitynyttä puoluetta, joista suurimmat ovat Yhtenäinen Venäjä, Venäjän Federaation Kommunistinen Puolue, Venäjän Liberaalidemokraattinen Puolue ja Oikeudenmukainen Venäjä”. Naši kuvan oikealla puolella on kuva kahdesta sotilasupseerista ja sen päällä on lasikko, joka sisältää oranssimustaa Yrjön nauha. Kuvan yläpuolella on lasikko, joka sisällä on Neuvostoliiton ja Venäjän federaation kansanedustajien merkit ja Venäjän perustuslaki. Siihen liittyvässä tekstissä kerrotaan kuinka Neuvostoliiton korkein

neuvoston muututtua Venäjän federaation duumaksi, edustajien määrä laski 1500:sta 450:n. Yrjön nauhan oikealla puolella on kuva leipäjonosta Tie kohti kommunismia -kolhoosissa. Tekstissä kerrotaan siitä, kuinka kaksipäinen kotka palasi vaakunaan ja punalippu vaihtui trikoloriin vuonna 1993, kun Venäjän federaation kansallissymbolit otettiin käyttöön. Leipäjonokuvan alapuolella on kuva kerjäläisistä. Tekstissä kerrotaan kerjäläisten palanneen katukuvaan 70 vuoden jälkeen. Leipäjonokuvan ylä-oikealla on monitori, jossa pyörii filmimateriaalia Neuvostoliiton hajoamisesta. Monitorin alla olevassa lasikossa on muki, jossa on Putinin kuva. Sen tekstissä lukee, kuinka Presidentti Vladimir Putin valittiin ensimmäiselle virkakaudelleen vuonna 2000 ja hänen kuvilla koristeltuja esineitä myydään ympäri Venäjää.

Vitriinikokonaisuuden lipunmyyntitiskin puoleisessa päässä on lasikko, jonka sisällä on tekoruusu ja Anna Politkovskajan teos ”Demokratian raunioilla – Putinin Venäjä. Venäläinen päiväkirja”. Sen oikealla puolella olevassa lasikossa on kangas, jossa lukee isoilla kirjaimilla ”Ei EU”. Samassa lasikossa on myös pinssi, Esko Seppäsen ”EU vai Ei” – teos, sekä Jari Luoton toimittama ”Kyllä Euroopalle – Entä sitten?” – teos. Lasikon alla on kuva Euroopan Unionin kannattajista ja vastustajista keskustelemassa kansanäänestyksen alla jäsenyyden vaikutuksista. Kuvan viereisessä lasikossa on Suomen sinikantinen passi ja EU:n jäsenvaltion punainen passi. Tämän yläpuolella olevassa lasikossa on Tampereella valmistetut kengät. Niihin liittyvän tekstin mukaan Neuvostoliiton hajottua tamperelainen kenkäteollisuus hävisi kilpailun halpatyömaiden tuontijalkineille. Kenkälasikon oikealla puolella on kuva pelastusarmeijasta jakamassa ruoka-apua Helsingissä 1993. Kuvan alapuolella on toinen kuva, jossa esitellään työttömien 4.11.1993 järjestämää Murrostorstain suurmielenosoitusta. Tämän kuvan yläpuolella on t-paita, jossa lukee ”minäkin olen työtön” ja siinä on numero 505260 (mahdollisesti työttömien lukumäärä) ja karikatyyriset kuvat kolmesta henkilöstä. Sen yhteydessä olleessa tekstissä kerrotaan T-paidan muistuttavan ”päättäjiä Suomen onnettomista talous- ja työllisyystilanteista 1990-luvun alussa”. T-paidan oikealla puolella olevassa lasikossa on Martti Ahtisaaren presidentinvaalikampanjan mainostuotteena olleet henkselit. Samassa lasikossa on Mauno Koiviston presidentinvaalikampanjan aikana jaettuja tarroja. Näiden alapuolella on kuva Presidentti Mauno Koivistosta ja pääministeri Kalevi Sorsasta vierailmassa Neuvostoliitossa vuonna 1984. Henkseleiden ja tarrojen oikealla puolella on kuva Venäjän presidentti Boris Jeltsinistä vastaanottamassa Suomen presidentti Martti Ahtisaaren vuonna 1994 Kremlissä. Tästä oikealla

olevassa lasikossa on Leningrad Cowboys-yhtyeen tunnusmerkkeinä olleet pitkät kärjistä kapenevat kengät. Viimeisessä lasikossa on t-paita, jossa lukee glasnost. Se juhlisti pääsihteeri Mihail Gorbatšovin uudistuspolitiikkaa.

Menemme takaisin kokonaisuuden toiselle puolelle (ei olohuone-nurkkauksen puoli). Sen lähellä on lasikko-pilari. Lasikko-osuus on pilarin alaosassa ja sen sisällä on kumollaan olevia pienoismalleja kaadetuista Leninin patsaista. Lenin-patsaita alettiin kaataa Venäjällä ja muissa entisissä sosialistimaissa Neuvostoliiton hajottua. Yhdellä pilarin neljästä sivusta on kuva mielenosoittajista Aleksanteri II:n patsaan luona Helsingissä syksyllä 1991. Mielenosoittajien kylteissä vaaditaan ”lisää liksaa” ja kannatetaan ammattiyhdistyksiä. Kolmella muulla sivulla on sama teksti suomeksi, englanniksi ja venäjäksi. Tekstin otsikkona on ”Imperiumin loppu”. Se alkaa kuvailulla Neuvostoliiton heikosta taloudesta 1980-luvun lopulla, mikä johtui suurilta osilta asevarustelusta, tehottomasta tuotannosta, korruptiosta ja ympäristöongelmista. Mihail Gorbatšov kannatti avoimuutta, salli pienyrittäjyyden ja yksityisomaisuuden sekä halusi lopettaa kylmän sodan. Itä-Euroopan maat saivat päättää itse sisäisistä asioistaan ja kommunistit menettivät valtansa vapaissa vaaleissa. Puolue-eliitti yritti vallankaappausta, mutta Venäjän federaation johtajan Boris Jeltsinin kannattajat estivät sen. Neuvostoliitto lakkautettiin joulukuussa 1991, kun neuvostotasavallat julistautuivat itsenäisiksi. Suomi oli varuillaan Venäjää kohtaan ja se kääntyi ulkopolitiikassaan lännen suuntaan. Suomi liittyi EU:n jäseneksi 1995. Venäjän valtio siirtyi kapitalismiin, suurin osa kansasta köyhtyi ja harvat rikastuivat. Venäjän painoarvo heikkeni maailmalla. Vladimir Putin halusi palauttaa Venäjän suurvalta-aseman ja hänen johdolla kansalaisyhteiskunta sivuutettiin valtion aseman eduksi. Kansa tuki Putinin päättäväisyyttä, varsinkin talouskasvun ja elintason lähdettyä nousuun öljyn ja kaasun markkinahintojen tahdissa. Lopuksi teksti tiivistää muutamassa lauseessa Suomen ja Venäjän yhteisen historian 1800-luvun lopulta nykypäivään ja se toteaa kulttuurin, talouden ja politiikan sitovan maat toisiinsa tulevaisuudessakin. Teksti päättyy toteamukseen: ” Lenin-museon tehtävänä on nyt auttaa meitä katsomaan eteenpäin ja ymmärtämään suomalaisten ja venäläisten yhteistä historiaa”.

Lopuksi käsittelen museossa vielä olevat kaksi kohdetta. Ensiksi on moottoripyörä, jonka sivuvaunussa istuu Leniniä esittävä vahanukke. Taustalla seisoo Stalinin vahanukke. Hänen hattunsa on ikkunalaudalla. Museovieras voi pukea päälleen ajajan vaatteet ja nousta kuvattavaksi

moottoripyörälle. Ikkunalla oleva tekstikyltti ilmoittaa moottoripyörän olevan ukrainalainen Dnepr K-650 moottoripyörä ja kertoo sen ominaisuuksista. Viimeiseksi menemme moottoripyörästä takavasemmalle olevaan nurkkaan. Siellä on hätäuloskäynti, neuvosto-aikaan liittyviä pilapiirroksia ja taustalla olevalla ääniraidalla kuuluu suomeksi ja englanniksi Neuvostoliittoon ja Venäjään liittyviä vitsejä. Näyttelystä on vielä mainittava se, että kaikki ikkuna on peitetty läpikuultavalla mustavalkoisella kuvatarralla, jossa näkyy kaupunkinäkymiä.

Vuoden 2017 puolella tekemissäni lisäkuvauksissa huomasin Lenin-museon lisännen Suomi 100-vuotta tapahtuman kunniaksi näyttelyyn muutamia asioita. Leonid Brezhnevin taulun vasemmalla puolella on kyltti, jossa lukee ”Suomi Finland 100”. Tähän saliin oli myös lisätty 15 kartion mallista valaisinta, joissa oli kuvia henkilöistä, heidän nimensä ja vuosilukuja. Nämä henkilöt ovat kirjailija Leo Tolstoi (1828–1910), menševikki Vera Zaslutš (1849–1919), Leninin murhaa yrittänyt Fanni Kaplan (1890–1918), runoilija ja kirjailija Anna Ahmatova (1889 – 1966), kirjailija ja historioitsija Aleksandr Solženitsyn (1918–2008), runoilija, laulaja ja näyttelijä Vladimir Vysotski (1938–1980), ydinfyysikko, demokratia- ja ihmisoikeusaktivisti Andrei Saharov (1921–1989), kirjailija Julija Vožnesenskaja (1940–2015), aktivisti ja toisinajattelija Vladimir Bukovski (1942), runoilija Josif Brodski (1940–1996), kirjailija ja toisinajattelija Andrei Sinjavski (1925–1997), historioitsija ja ihmisoikeusaktivisti Ljudmila Aleksejeva (1927) & ydinfyysikko ja ihmisoikeusaktivisti Juri Orlov (1924), sekä journalisti Anna Politkovskaja (1958–2006). Nämä kaikki henkilöt ovat tunnettuja toisinajattelijoita.

Lenin-museon vuoden 2016 näyttelyn analyysi

Näyttely etuovelta Suomen itsenäistymiseen saakka

Analysoin tässä luvussa näyttelyn tekstejä, narratiivia, sisältöä ja rakennetta. Ensimmäiseksi analysoin näyttelyn osion, joka käsittää Lenin-museon tervetuliaisvideolta ”Suomen itsenäisyyden askeleet” tekstikyltille. Tämä osio näyttelystä käsittää Venäjän Keisarikunnan aikaa 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa, sekä bolševikki-puolueen toimintaa ja Lokakuun vallankumousta. Lenin-museon tervetuliaisvideon, sen kummallakin puolella olevien pilareiden, sekä videon vastapuolella olevien valokuvien väliin muodostuu aulamainen tila, joka toimii ikään kuin prologina tulevalle näyttelylle. Tämä vaikuttaa selkeältä, varsinkin silloin kun katsoo näyttelyn suuntaan ”Enteet”-lasiteoksen linssien

läpi. Teoksen sisällä olevia kuvia katsoessa tuntuu siltä, että katsoisi linssin läpi menneisyyteen. Tämä on tavallaan totta, sillä näyttely rakentaa menneisyyden representaatiota teoksen toiselle puolelle. Museovieras lähtee prologi-tilasta menneisyyteen ja kävelee sen läpi takaisin nykyisyyteen. Videon mustavalko- ja vanhat värifilmipätkät yhdistettynä mustavalkoisiin piirustuksiin antavat videolle nostalgisen ja tuttavallisen tunnelman. Kertojan äänensävy ja taustalla olevat kerontaa värittävät taustäänet, kuten kansanhuudot, ammuskelun äänet ja ovien avautumiset, korostavat tunnelmaa ja virittävät museovieraat näyttelyä varten. Kertojan käydessä läpi Leninin elämää, Suomen ja Neuvostoliiton suhteita, sekä Lenin-museon historiaa, minulle tulee mieleen 70-luvun näyttelyn analyysin esiin tuoma ”Lenin on Suomen ystävä” – diskurssi. Tampere on videossa esitelty tärkeänä paikkana, missä Lenin ja Stalin kohtasivat ja missä myös Lenin maistoi paikallista verimakkaraa ja julisti, että ”Kansa, jolla on tällainen makkara, ansaitsee itsenäisyyden”.

Videon vastapuolella olevat valokuvat voidaan jakaa mielestäni kolmeen kategoriaan. Ensimmäiseksi on kuvia arvovieraista ja muuten merkittävistä henkilöistä. Näihin kuuluu muun muassa kuvat presidentti Urho Kekkosesta, kuvataiteilija Aleksanteri Ahola Valosta, Leningrad Cowboys rock-yhtyeestä ja tunnetun kommunisti vallankumouksellisen Che Guevaran vanhimmasta pojasta, Camilo Guevarasta. Toiseksi on kuvat museon tapahtumisista ja arkityöstä. Näihin kuuluu muun muassa kuvat Yuri’s Night – tapahtumasta, neuvostodiskosta, sekä nuorisosta tutustumassa museoon 70-luvun lopulla. Viimeiseksi on kuvia Lenin museon tiloista ja historiasta. Näihin kuviin kuuluu muun muassa Tampereen työväentalosta, sen kolmannessa kerroksessa toimineesta biljardisalista, sekä museon remontista sen liittyessä osaksi Työväenmuseo Werstasta. Näillä kuvilla on elokuvan filmin reikäreunat ja vanhojen valokuvafilmiä reunat. Nämä reunat saavat ne näyttämään osalta valokuva-albumia. Valokuva-albumeihin laitetaan yleensä kuvia tärkeistä ja rakkaista hetkistä. Nämä kuvat ovat muistoja museolle tärkeistä ja säilyttämisen arvoisista hetkistä ja niiden sisältö kertoo paljon museon arvostamista asioista. Näitä ovat vieraat, tapahtumat ja historia. Tämä luo näyttelylle kotoisan ja helposti lähestyttävän tunnelman, joka mahdollistaa henkilökohtaisen suhteen muodostamisen näyttelyyn.

Aion käsitellä tämän näyttelyn osuuden Suomi-, Venäjä-, sekä Lenin-teemojen kautta. Esineistön ja tekstiaineiston pohjalta saadaan kuva Suomesta Venäjän keisarikunnan edistyksekköisimpänä osana.

Suomessa lukutaito yleistyi aikaisemmin kuin muualla keisarikunnassa. 1900-luvun alussa tulleet kolmikieliset katukyltit kertovat Suomen, Venäjän ja Ruotsin kielten tasavertaisesta asemasta. Suomi alkoi teollistua 1800-luvun puolessa välissä, mutta maataloudella oli vieläkin suuri asema. Suomalaisilla oli oma osuutensa Venäjän talouden kehittymisessä ja varsinkin Pietarissa moni suomalainen löysi työpaikan. Suomeen muutti myös paljon venäläisiä, etupäässä upseereita, virkamiehiä ja liikemiehiä. Suomalaisen työväen toimintaan kuului sekä reformien vaatimista, bolševikki-vallankumouksellisten tukemista, työväenkaartiin toimintaa, sekä iltamatoimintaa. Suomalaiset vastustivat keisarikunnan venäläistämisyrityksiä, joita pidettiin Suomessa laittomina, monin eri tavoin adresseista taideteoksiin ja jopa väkivallalla. Vuoden 1905 tammikuussa Pietarin verisunnuntain tapahtumat toivat suurlakon ja levottomuudet Suomeen. Venäjän väliaikaisen hallituksen aikana Suomessa valitsi anarkian aika, jonka seurauksena työväenkaartit ja suojeluskunnat nousivat ylläpitämään järjestystä. Näyttelyssä korostetaan Leninin ja Suomen hyviä suhteita, mutta sitä ei enää ylistetä yksipuolisesti. Esimerkiksi pääministeri P. E. Svinhufvudin kerrotaan menneen Petrogradiin ”pakon edessä”, sillä hän piti bolševikkeja vallananastajina.

Venäjän keisarikuntaa kuvaillaan rakoilevana, teknologisesti takapajuisena, suureksi osaksi lukutaidottomana maana, jossa ortodoksinen usko oli vahva. Venäjän keisarikunta oli suurimmaksi osaksi maatalousvaltainen valtio, mutta sen teollisista saavutuksista mainitaan Bakun öljyntuotantokeskus, joka oli yksi maailman ensimmäisistä öljyntuotantokeskuksista. Venäläinen työväestö kärsi huonoista oloista, esimerkiksi kaivostyöläiset kärsivät kaivosten vaarallisista työoloista. Venäjän keisarikunnan suhtautuminen Suomeen 1900-luvun alussa oli heikkoa. Tähän vaikutti Suomen erillisasema, taloudellinen asema, omat valtionlaitokset sekä keisarin halu yhtenäistää keisarikunta. Keisari Aleksanteri III:n seuraaja Nikolai II:n jatkoi keisarikunnan yhtenäistämistä, mikä huipentui helmikuun manifestiin ja sortokausiin. Pietarin verisunnuntain seuraukset saivat keisarin myöntymään kansanedustuslaitoksen perustamiseen. Ensimmäisen maailmansodan tappion jälkeinen sekasorto pakotti lopulta Nikolai II:n luopumaan kruunustaan. Näyttelyssä kerrotaan väliaikaishallituksesta seuraavasti. Aleksandr Kerenskin johtama hallitus julisti kansalaisten perusoikeudet, vapautti poliittiset vangit sekä palautti vähemmistökansojen oikeudet. Petrogradin työläisten ja sotilaiden edustajien neuvostosta muodostui hallitukselle vahva kilpailija, joka lopulta yritti bolševikkien innoittamana vallankaappausta. Se kukistettiin, mutta kenraali Lavr Kornilov yritti sen jälkeen kaapata vallan ja

pelastaa Venäjän sotilasdiktatuurin avulla. Väliaikainen hallitus ja bolševikit yhdessä estivät kaappauksen, mikä nosti bolševikkien asemaa. Lopulta bolševikit saivat enemmistön Petrogradin ja Moskovan neuvostoissa, minkä jälkeen he tekivät nopean ja lähes huomaamattoman vallankaappauksen. Sosialistinen Neuvosto-Venäjä syntyi ja väliaikainen hallitus katosi. Vallankumouksen roihu tekstikyltissä kuvasi väliaikaisen hallituksen sotaa Venäjän tasavallan luomiseksi ”toivottomaksi”.

Seuravaksi käsittelen Leniniä ja bolševikkeja, sekä niitä uusia asioita, joita näyttely tuo näistä aiheista verrattuna 70-luvun näyttelyyn. Ensimmäiseksi on tietokyltti, joka kertoi puolueen tekemistä pankkiryöstöistä. 70-luvun näyttelyssä kerrotaan vallankumouksellisesta toiminnasta, mutta ei pankkiryöstöistä. Tämä tietokyltti viestii museovieraalle, että näyttely ei kerro pelkästään hyviä asioita Leninistä ja hänen puolueestaan. ”Leninin aika” – monitori sisältää suurimman osan Leniniin ja bolševikkien vallankumouksesta. Nadežda Krupskajan kanssa naimisissa ollut Lenin oli myös rakkaussuhteessa Inessa Armandin kanssa. Tekstin mukaan Nadežda ”hyväksyi hiljaisesti kumppaninsa touhut”. Hän oli myös vaatinut Leninin hautaamista Kremlin muuriin Inessan viereen. Tekstin mukaan Leninin ollessa sairaana, hän menetti työhalunsa ja alkoi hautoa itsemurhaisia ajatuksia. Lenin ei kestänyt ajatusta työkyvyttömyydestä. Leninin kerrotaan kehottaneen Stalinin erottamista pääsihteerin virasta ja nimesi Trotskin puolueen keskuskomitean kyvykkäimmäksi. Teksteissä kerrotaan Leninin jälkeensä jättämien ideoiden olleen ristiriitaisia ja niissä kerrotaan myös Leninin-kultin syntymisestä sekä siitä, kuinka propaganda koneisto tarkisti kaiken, mitä Leninistä julkaistiin. Lenin ei ole enää se epiikan sankari, mikä hän oli 70-luvun näyttelyssä. Hänellä on heikkouksia ja hänen puolueensa teki myös moraalisesti arveluttavia ja lainvastaisia asioita vallankumouksen eteen. Leninistä kerrotaan toki myös hyviä asioita, mutta hän ei ole enää virheetön. Hän oli vain ihminen, vikoineen päivineen. Yksi Leniniin ja Staliniin liittyvä ja näyttelyssä toistuva diskurssi on ”mestari ja oppipoika”. Näyttelyn eri tekstien mukaan Leninin kuoltua Stalin esiintyi mestarinsa työn jatkajana ja kuoltuaan hän pääsi takaisin mestarinsa luokse. Lenin kuvataan mestarina ja Stalin hänen oppipoikanaan. Tämän diskurssin synty on suurelta osin peräisin Leninin henkilökultista. Vaikka olen kertonut tässä paljon siitä, miten 2010-luvun näyttely eroaa sisällöltään 1970-luvun näyttelystä, totean paljon myös säilyneen. Leninillä on edelleen monia niistä sankarillista ominaisuuksista (kuten uutteruus ja älykkyys) ja hänellä kuvataan edelleen olleen hyvät suhteet Suomeen.

Tässä näyttelyn osan narratiivisissa tärkeimpinä esitetään Lenin ja hänen puolueensa, Venäjän keisarikunta, Venäjän väliaikainen hallitus ja Suomi. Hyvin yksinkertaistetusti nämä voitaisiin kuvata seuraaviin rooleihin. Suomi on keisarikunnan mielivaltaa taisteleva uhri, jonka kansalaisista osa tuki ja uskoi Leninin tuomaan pelastukseen, kun taas osa uskoi väliaikaishallitukseen. Keisarikunta on antagonistina, jolla ei ole juurikaan hyviä puolia. Väliaikaishallitus yritti näyttelyn mukaan ”toivottomasti” tehdä Venäjästä tasavallan. Kysymys kuuluukin, tuliko toivottomuus bolševikkien toiminnasta, vai jostain muusta muuttujasta. Lenin ja hänen puolueensa ovat protagonistin roolissa, mutta protagonistia ei ole enää täydellinen tai virheetön. He olivat joko sankarillisia vallankumouksellisia tai vallankaappajia suomalaisten näkökulmasta.

Tämä osa näyttelystä on suhteellisen valoisa ja avara. Seinät eivät ole tasaisia ja suorita, vaan epäsymmetrisiä ja vaihtelevan näköisiä. Kaarevassa kulmauksessa on suorita, harmaa-valkoisia lautoja, kun taas suurin osa on valkoisia ja ilman lautoja. Ylhäällä seinissä on lippuja ja julisteita, kun taas lasikkotornit on koristeltu sanomalehtien kuvilla ja otsikoilla. Näyttelyn sisältö on monipuolinen ja se saa museovieraan pysymään virkeänä. Tämä osa näyttelystä ei ole vierailijan näkökulmasta suoraa ja monotonista, vaan se sisältää monenlaista sisältöä. Sisällön monipuolisuus kertoo taas niistä monista eri näkökulmista, joiden kautta tätä aikaa ja aihetta voi tarkastella.

Näyttely sisällissodasta YYA-aikaan saakka

Siirryn seuraavaksi sisällissotien ja toisen maailmansodan osioon. Käsittelen aihetta Suomen, Neuvostoliiton ja Josif Stalinin näkökulmista. Suomen sisällissotaa kuvataan näyttelyssä julmaksi, jossa lähes 40000 suomalaista kuoli taistelussa, terrorissa ja vankileireillä. Valkoisten sotilaiden kuvataan puhdistaneen valtaamansa alueet määrätietoisesti ja osa heistä halusi jatkaa heimosotia bolševikkien halussa olevien sukulaiskansojen pelastamiseksi. Punaisten johto kielsi kuolemanrangaistukset ja yritti hillitä terroria, mutta kurittomiksi kuvatut punakaartilaiset murhasivat silti 1500 sivullista. Sisällissodan jälkeen valkoiset kielsivät kommunistisen toiminnan, ammattiliitot laitettiin ahtaalle ja toisinajattelijoita vangittiin. Antautuneet punaiset päätyivät vankileireille. Demokratia alkoi nousta Suomessa ja äärioikeisto lietsoi ryssävihaa ja kommunisminvastaisia

heimosotia. Vasemmistolaisia pakeni rajan yli Neuvostoliittoon, menettääkseen vain henkensä. Suomen ja Neuvostoliiton välille ei tullut ystävyyttä ja kaupankäyntiä Tarton rauhan solmimisen jälkeen. Fasismi alkoi nousta Euroopassa, joista esimerkkinä äärioikeistolainen Lapuan liike toimi Suomessa.

Sisällissodan aikana sekä Suomen että Neuvostoliiton punaiset olivat omalta osaltaan syyllisiä julmuuksiin, mutta talvisodan syttyessä näyttely laittaa kaiken syyn Mainilan laukaukset järjestäneelle Neuvostoliitolle. Kumpikin valtio harjoitti sotapropagandaa ja kummallakin oli sotavankeja. Suomalaisilla oli vähintään 67000 vankia, joista noin joka kolmas menehtyi. Suomeen palasi Neuvostoliitosta vajaa 2000 vankia. Sotien aikana (sisällis-, talvi- ja jatkosodan) Suomessa otettiin kiinni poliittisia vankeja ja talvisodan aikana nämä vangit lähettivät lahjan Otto Wille Kuusiselle vankien valmistaman piipun lahjaksi. Suomalaiset hävisivät Talvisodan, mutta säilyttivät itsenäisyytensä. Haaveet suur-Suomesta ja saksalaisten avustus sai suomalaiset lähtemään jatkosotaan. Talvella saksalaisten sotaonni kääntyi ja Suomi joutui solmimaan erillisrauhan, maksamaan sotakorvaukset ja ajamaan saksalaiset pois maasta. Suomi jäi ainoaksi Saksan liittolaismaaksi, joka jäi lopulta valtaamatta. Sotakorvauksien maksaminen lopulta teollisti Suomen. Suomen aloitteesta solmittiin YYA-sopimus ja Paasikiven linjasta tuli Suomen linja. YYA-sopimuksessa käsiteltiin muun muassa Suomen velvollisuuksista omien rajojensa puolustamiseksi, jos Saksa tai sen liittolaiset hyökkäisivät Suomen kautta Neuvostoliittoon. Neuvostoliitto oli myös velvollinen antamaan Suomelle tarpeen vaatiessa tukea. Hyvät ja toimivat naapurussuhteet takasivat YYA-linjan toteutumisen. 1940-luvun lopulla Suomessa pelättiin kommunistien vallankumousta, kunnes sosiaalidemokraatit voittivat kommunistisen puolueen vuoden -48 vaaleissa. Huhuja liikkui myös oikeistovallankaappauksesta. Liittoutuneiden valvontakomissio saapui vuonna 1944 Helsinkiin valvomaan Moskovan välirauhansopimuksen toimeenpanoa. Se ei onnistunut löytämään kaikkia asekatkója, mikä saattoi hillitä kommunistien vallankaappausajatusta. Näyttelyn mukaan näinä aikoina ei ollut yhtään osapuolta sodissa, joka olisi ollut viaton. Suomen ja Neuvostoliiton suhteet olivat laskussa YYA-sopimuksen solmimiseen asti, minkä jälkeen suhteet alkoivat parantua, kun välttämättömyydestä tehtiin hyve.

Tämän näyttelynosan mukaan Neuvostoliitossa bolševikkien nousu sai aikaan muutoksen nimenantamisessa ja lapsille alettiin antaa Leninin inspiroimia nimiä, kuten Arlen, Vilen ja Vinun. Neuvostoliiton sisällissota oli julma ja siinä kuoli näyttelyn mukaan 9 miljoona ihmistä. Venäjän

punaiset ja valkoiset olivat yhtä julmia ja Venäjän valkoiset vieraannuttivat mahdolliset liittolaiset hyökkäämällä ja sortamalla viattomia ihmisiä. Venäjän valkoiset vastustivat Suomen itsenäistymistä, minkä vuoksi maiden valkoisten välille ei tullut liittoa. Sodan jälkeen Neuvostoliitto harjoitti laillista mielivaltaa ja terroria. Bolševikki-puolue pysyi vallassa aluksi karkean sotakommunismin avulla, mutta se joutui siirtymään sekatalouteen rauhoittaakseen maan. Puolue jatkoi Venäjän keisarikunnan perinteitä perustamalla vankileirejä maan työllistämiseksi. Vankileirien julmuuden käänköpuolena oli näyttelyn mukaan vahva talouskasvu. Näyttelyssä olleen taulukon mukaan nousukausia oli muun muassa 1917 pohjalukemasta 1940-luvulle, jolloin toinen maailmansota sai talouden laskuun vuoteen 1945, jonka jälkeen alkoi vuoteen 1956 kestänyt nousukausi. Bolševikkien vankileirien osuus talouskasvuun täsmää ajallisesti näyttelyn antamiin tietoihin. Neuvostoliitto oli äärimmilleen keskitetty ja byrokraattinen valtio, minne mahtui vain yksi kommunistinen puolue ja yksi ideologia. Vallankumouksen edistykselliset arvot ja aatteet taantuivat 1930-luvulta eteenpäin. Tasa-arvo, feministisyys ja internationalismi taantuivat hierarkkisuuheen, patriarkkaalisuuheen ja nationalismiin. Toisessa maailmansodassa Neuvostoliitto yritti saada hyvitystä edellisen maailmansodan menetyksille. Neuvostoliitto lavasti Mainilan laukaukset ja kertoi sen jälkeen räikeän valheen, että he taistelivat Suomen ”oikean hallituksen” puolesta. Tämä kääntyi lopulta heitä vastaan. Stalin hermostui suomalaisten puolustusvoimaan talvi- ja jatkosodassa. Sotien jälkeen YYA-sopimus päätti vanhan vastakkainasettelun ja Suomi nähtiin liittolaisena. Toisen maailmansodan jälkeen Stalin otti itselleen kunnian natsien voittamisesta. Näyttely kertoo Neuvostoliitosta muun muassa tällaisia yksityiskohtia. Siellä oli yleinen äänioikeus, uutterimmat työn tekijät saivat työn sankarin-arvonimen. Sodan jälkeen neuvostotalouden heikkous loi pimeät markkinat ja ihmiset joutuivat varastamaan selviytyäkseen. Neuvostoliiton kansalaiset kuvataan näyttelyssä kärsivän sekä puolueen alla, että Leningradin piirityksen aikana.

Stalinia näyttely kuvaa hänen nuoruudesta asti. Nuori Josif Džugašvili kasvoi näyttelyn mukaan Gorin kaupungissa temperamenttiseksi katutappelijaksi, joka oli poikkeuksellisen älykäs ja karismaattinen. Ankaran ja väkivallan täyttämän elämän seurauksena Josifin vasen käsivarsi oli oikeaa lyhyempi, vasemman jalan varpaat kasvoivat yhteen ja isorokko arpeutti kasvot. Suutari-isä toivoi hänestä suutaria ja pyykkäri-äiti piispa. Hän opiskeli Gorin hengellisessä koulussa ja Tbilisin pappisseminaarissa, missä hänestä tuli primus. Josif perehtyi Darwinin ja Marxin teoksiin ja hänestä

tuli ateisti. Lopulta hänet erotettiin seminaarista huonon käytöksen ja maksamattomien koulumaksujen vuoksi. Bolševikkien rivissä hän harjoitti pankkiryöstöjä, rikkaiden sieppauksia, öljy-yhtiöiden kiristämistä ja merirosvousta. Vuonna 1912 hän otti itselleen nimen Stalin (teräsmies). Hän harjoitti toisinajattelijoiden puhdistuksia jo Venäjän sisällissodan aikana. Leninin kuoleman jälkeen Stalin nousi valtaan ja aloitti vallan keskittämisen itselleen ja hän jatkoi edelleen puhdistuksiaan. Vallan mukana tuli vainoharhaisuus. Stalinista tuli todellinen diktaattori. Näyttely käyttää Stalinista nimitystä diktaattori tietyissä kohdissa. Hän käynnisti teollistumisen ja mullisti maatalouden. Stalin oli myös Lenin-kultin takana ja hänelle muodostettiin oma henkilökultti. Lyhytkasvuinen Stalin halusi kuvattavan itsensä aina suurena ja propaganda hehkutti hänen nerouttaan. Mediassa hän esiintyi aina hymyilevänä ja Suomessakin hän sai lempinimen Isä Aurinkoinen. Ennen kuolemaansa Stalin eristäytyi maailmasta ja hänen alaisensa pelkäsivät mennä tarkistamaan, oliko hän kuollut. Stalin haudattiin Leninin viereen ja näyttelyn sanojen mukaan ”mestari ja oppipoika olivat jälleen yhdessä. Näyttelyssä myös kerrotaan Stalinin perhe-elämästä. Tekstien mukaan Stalinin ensimmäisen vaimon kuolema aiheutti sen, että ”hänen lämpimät tunteensa kuolivat vaimon mukana”. Toinen avioliitto oli myrskyisä ja vaimon mielenterveysongelmien varjostama. Se päättyi vaimon itsemurhaan, mikä viimeistään ”lamautti Stalinin mielen”. Hänen lapsilla ei ollut helppoa, sillä Stalin ei esimerkiksi hyväksynyt lapsiensa ura- tai puolisovalintoja. Stalinin vainoharhaisuus ulottui lopulta hänen lapsiinsakin. Stalinin henkilö rakentuu näyttelyssä älykkäänä ja karismaattisena ikävien tapahtumien uhrina, joka ajautui julmuuteen.

Näyttelyn tämän osion teksteistä ja diskursseista voidaan todeta seuraavasti. Suomella (sekä valkoisella oikeistolla ja punaisella vasemmistolla) oli oma osuutensa julmuuksiin. Suomen sankarilliset teot ovat talvisodan voitto häikäilemätöntä Neuvostoliittoa vastaan ja sotakorvausten maksaminen. Jatkosota johtui saksalaisliittolaisten avustuksesta ja Suur-Suomen unelmasta. Neuvostoliiton taustalla olleet edistykselliset arvot katosivat. Stalin edusti lähes kaikkea Neuvostoliiton pahuutta. Hänellä oli toki hyviä puolia, kuten älykkyys ja karismaattisuus, mutta hän oli myös aggressiivinen, vainoharhainen ja vallanhimoinen. Hänen lapsuutensa ja perhesuhteensa selittävät käyttäytymistä, mutta eivät oikeuta sitä. Tämä oli synkkää aikaa, mikä näkyy näyttelyn rakenteessa. Tämä osa näyttelystä on ahtaampi ja hämärämpi, mikä sopii synkkään tunnelmaan. Ahtaampi tila tuo aiheen myös lähemmäksi museovierasta. Museo-objekteja on edelleen monipuolisesti, mikä pitää museovieraan tarkkaavaisena.

YYA-aikaa käsittelevä seinä on melkein kokonaan valokuvien ja tekstien peitossa, mikä voi tuntua yksitoikkoiselta ja ehkä jopa ylivoimaiselta luettavalta.

Suuri sali: vuodet 1953 –1982

Aloitan suuren salin analysoinnin jakamalla sen kahteen osaan. Aloitan käsittelemällä ”Kekkosen aika 1953–1982” – monitorin käsittelemää aikaa. Olohuone nurkkaus ja seinien lasikot kuuluvat tähän teemaan. ”Euroopan aika 1982–2016” – monitori liittyy salin keskellä olevaan vitriini-kokonaisuuteen ja ”Imperiumin loppu” - tekstikylttiin. Lopuksi katson Leniniana-seinän, ”vitsinurkkauksen” ja Suomi 100 -juhluvuoden lisäykset.

Vuodet 1953–1982 -osio kuvaa Suomea lännen ja idän välissä tasapainottelevana maana. Näyttelyn mukaan toisen maailmansodan jälkeen Suomi alkoi muutoksen maatalousvaltaisesta maasta kehittyneeksi teollisuusmaaksi ja alkoi luoda pohjoismaista hyvinvointivaltiota. Vuonna 1956 Neuvostoliitto luopui sotilastukikohdastaan Suomessa ja Nikita Hruštšov kutsui Suomea ensimmäistä kertaa puolueettomaksi maaksi. Suomi henkilöityy näyttelyssä presidentti Urho Kekkoseen. Kekkosta kuvaillaan näyttelyssä ”rauhanomaisen rinnakkaiselon takuumieheksi” ja ”tasapainottelevana sillanrakentajana idän ja lännen välillä”. Kekkosen kerrotaan hoitaneen ulkopoliittisia suhteita itään henkilökohtaisen diplomatian avulla, mikä toimi hyvin, kunnes Brezhnev nousi valtaan. Venäläisviha ja neuvostouhka väistyivät suomalaisten mielistä hänen aikanaan. Kekkosen ulkopoliittisiin saavutuksiin kuului yöpakkasista ja noottikriisistä selviäminen, Neuvostoliitolta saatu lupa tehdä sopimuksia EEC:n kanssa ja Helsingissä kesällä 1975 pidetty Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssi. Kyseinen konferenssi vahvisti maailmalla Suomen puolueetonta mainetta. Leonid Brezhnev allekirjoitti konferenssin päätösasiakirja, minkä jälkeen hän näyttelyn mukaan oli velvollinen kohentamaan Neuvostoliiton ihmisoikeustilannetta, mutta mikä samalla vahvisti Euroopan etupiirijakoa. Toisinajattelijat perustivat Helsinki-ryhmiä, jotka alkoivat vaatia sitä käytännössä. Suomi pääsi EFTA:n ulkojäseneksi ja se liittyi myös Pohjoismaiden neuvostoon ja YK:hon. Suomi edisti myös pohjoismaiden yhteistyötä ja esitti Pohjolan ydinaseettoman vyöhykkeen perustamista. Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin jälkeen idänsuhteet alkoivat heikentyä, kun Neuvostoliitto halusi lisätä sotilaallista yhteistyötä Suomen kanssa YYA-sopimuksen mukaan. Suomalaiset tulkitsivat YYA-sopimusta taas puolueettomuuden näkökulmasta. Neuvostoliitto miehitti Afganistanin vuonna 1979

eikä Suomi ei osallistunut sitä vastaan asetettuihin talouspakotteisiin. Suomi osallistui länsimaiden boikotoimiin Moskovan kesäolympialaisiin. Maailmalla syntyi suomettumisen käsite. 1970-luvulla idänkauppa lähti nousuun öljykriisin takia ja 80-luvulla Neuvostoliitto alkoi velkaantua Suomelle. Suomi vaurastui Neuvostoliiton kanssa käydyssä clearing-kaupassa, jossa kumpikin osapuoli sitoutuivat käyttämään vientitulonsa yhtä suuriin vastaostoihin. Taloudellisia kytköksiä kuvasti muun muassa Kostamuksen vuoriteollisuuskombinaatti, joka rakennettiin Neuvostoliittoon suomalaisvoimin 1970- ja 80-luvuilla. Suomen ja Neuvostoliiton välejä tuki Suomen Rauhanpuolustajat-järjestö, Suomen-Neuvostoliiton Rauhan ja Ystävyyden Seura ja sen toimintaa jatkanut Suomi-Neuvostoliitto-Seura 70-luvulla suomalaiset opiskelijat ihailivat Neuvostoliittoa kritiikittä, mahdollisesti protestina nationalistiselle historialle ja sisällissodan historialle. Muita aikakauteen liittyviä tapahtumia oli Maailman nuorison ja ylioppilaiden VIII rauhan ja ystävyyden festivaali Helsingissä vuonna 1962, Leninin satavuotispäivä 1970 ja YYA-sopimuksen 25 vuosipäivä 1973. Suomen ja Neuvostoliiton suhteista kertoo myös ystävyysmatkat, työ- ja opiskelumatkat ja ryhmämatkat Neuvostoliiton. Neuvostoliitto teki vaikutuksen suomalaisiin urheilukentillä. Kulttuurissa taas käännyttiin enemmän länteen päin.

Neuvostoliittoa näyttely kuvasi pääasiassa Nikita Hruštšovin ja Leonid Brezhnevin henkilöiden kautta. Stalinin kuoltua valta meni pääministeri Georgi Malenkoville, joka lopulta syrjäytettiin talouspoliittisen epäonnistumisten takia. Häntä seurasi ”talonpoikaisen rehdisti ja rempseästi” Nikita Hruštšov, joka tuomitsi Stalinin ajan rikokset ja vaati sosialistista laillisuutta yhteiskuntaan. Vangit vapautettiin leireiltä ja vainojen aika loppui. Vainot itsessään eivät loppuneet, mutta mielivaltainen toiminta väheni. Toisinajattelijoina tukahdutettiin edelleen. Hyvinvointi, henkilökohtainen taloudellinen vapaus sekä ilmaisunvapaus sallittiin. Kansan tyytyväisyys oli huipussaan 60-luvulla. Hruštšovin aikana kommunistipuolueen yksinvallasta, tuotantovälineiden omistuksesta ja sosialismin vallasta Itä-Euroopasta ei luovuttu. Hänet yritettiin syöstä vallasta 1957, mutta yritys epäonnistui.

Vuonna 1961 Stalinin ruumis siirrettiin pois Leninin mausoleumista. Hruštšovin aikana Neuvostiede sai mainetta Sputnikin laukaisun ja Juri Gagarinin avaruuslennon seurauksena. Talonpojat nousivat köyhyydestä Hruštšovin modernisoimiskampanjan aikana ja ulkopolitiikassa oli valloillaan rauhanomaisen rinnakkaiselon oppi. Kolhoosien ihmiset saivat itselleen liikkumavapauden ja oikeuden

valita elinpaikkansa. Neuvostoliiton maailmankauppa jäi vähäiseksi, koska taloudessa pyrittiin omavaraisuuteen. Länteen myytiin pääasiassa polttoainetta ja raaka-aineita, kun taas sosialistisiin maihin myytiin teollisuustuotteita ja sotatarvikkeita. Neuvostoliiton rajat avautuivat jopa turismille. Hruštšovilla kerrotaan olleen myös heikkouksia. Häntä kuvataan impulsiiviseksi, tempoilevaksi ja kouluttamattomaksi ja hänen politiikkaansa ristiriitaiseksi. Sosialistinen leiri alkoi hajota itä-Euroopassa ja ulkopoliittisella uhkapelillä ja epäonnistuneilla maatalousuudistuksilla oli seurauksensa. Kommunistisen puolueen eliitti teki vuonna 1964 byrokraattisen vallankaappauksen ja pakotti Hruštšovin eläkkeelle. Hänen seuraajaksi nousi Leonid Brezhnev, joka oli vallassa vuoteen 1982. Hruštšovin suojasään kausi vaihtui Brezhnevin pysähtyneisyyden kaudeksi. Hruštšovia kuvataan näyttelyssä hyvin positiivisessa hengessä.

Leonid Brezhnevin aikaista Neuvostoliittoa kuvaillaan seuraavasti. Hän varmisti Neuvostoliiton vakauden ensinnäkin kohottamalla kansalaisten elintasoja ja samalla kiristäen toisinajattelijoiden valvontaa. Työ ei rasittanut enää neuvostokansaa ja palkka riitti elämiseen. Valtion kulutustarpeet kasvoivat kuitenkin nopeammin kuin se pystyi niihin vastaamaan. Teknologinen kehitys pysähtyi ja talousoptimismi alkoi kadota. Maatalouden suurinvestoinnit eivät tuottaneet tarpeeksi tuloksia, mikä vaan pahensi tilannetta elintason noustessa ja kulutustottumusten muuttuessa. Asevarustelu rasitti taloutta. Tuottavuus oli heikko, työvoima tehotonta ja työvoimapula kasvoi. Työvoiman, pääoman ja luonnonvarojen lisäämiseen perustunut talouskasvun rajat tulivat vastaan. Ulkomaankauppa lähti hetkellisesti nousuun Lähi-Idän öljykriisin myötä, mutta onni kääntyi, kun raakaöljyn hinta romahti ja länsimaat vastasivat Neuvostoliiton Afganistanin miehitykseen talouspakotteilla. 70-luvun liennytysoptimismi päättyi miehitykseen ja varustautuminen sotaan alkoi. Syntyi rinnakkainen vaihtokauppatalous ja puolilaittomat markkinat (blat), jossa ihmiset autoivat toisiaan tavaroiden ja palveluiden hankinnassa. Kylmän sodan aikana neuvostotankit ”tuhosivat tšekkoslovakialaisten vaaliman ihmiskasvoisen sosialismin” ja Yhdysvallat pommittivat vietnamia. Allekirjoitettuaan Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin päätösasiakirjan Brezhnev oli velvollinen kohentamaan ihmisoikeustilannetta. Brezhnevin aikana toisinajattelijat alkoivat mobilisoitua.

Tämä osio näyttelystä kertoo Neuvostoliitosta yleisemmällä tasolla muun muassa näistä aiheista. Näyttely kertoo Venäjän toisinajatteliijoista, joiden juuret olivat 1800-luvun aatelittomien

yhteiskunnallisessa heräämisessä. Tekstien mukaan Neuvostoliitto ”jatkoi Venäjän Keisarikunnan perinteitä karkottamalla ja vangitsemalla henkilöitä, jotka esittivät virallisen ajatussuunnan vastaista mielipidettä”. Neuvostoliiton ideologia kolhiintui. Neuvostoihmisten ideaalin rakentaminen ideologisen työn kautta kohtasi haasteita kansalaisten koulutuksen noustessa ja kansainvälisten suhteiden lisääntyessä. Taiteessa kukoisti sosialistinen realismi ja 60-luvulla syntyi avantgardetaidetta. Teatterit ja elokuvat olivat koko kansan taidetta. Taiteessa kritiikki oli piilotettu rivien väliin. Näyttely myös kertoo siitä, kuinka kylmän sodan verisimmät taistelut käytiin kolmannessa maailmassa.

Olohuonenurkkaus syventää näyttelyä Neuvostoliiton arkielämään. Venäläiset perinteet ja kulttuuri elivät muun muassa hohlomakoisessa maalauksessa, teekulttuurissa ja Matryoshka-puunukkejen koristuksissa. Vuodenvaihteen ainoa juhla oli uusi vuosi. Kamerat ja matkasoittimet kuuluivat kodin teknologiaan. Suojasään aikana kevyttä musiikkia saattoi kuunnella vapaammin. Suomalaiset salakuljettivat erinäisiä tavaroita neuvostovaltioihin. Näihin kuului uskonnollinen kirjallisuus, farkut, lenkkarit, sukkahousut, kahvipaketit, savukkeet ja purukumit. Esineistö sisältää Neuvostoliiton saavutuksia ja ideologiaa esitteleviä Sputnik-pienoismalleja sekä maljakon, johon on kuvattu kuvanveistäjä Vera Muhinan veistos ”Teollisuustyöläinen ja kolhoosinainen”. Vodka oli osa arkea ja juhlaa. Lisäksi se oli merkittävä tulonlähde ja samalla kansanterveydellisten haittojen syy. Tämä osa näyttelystä on ulkomuodoltaan hyvin nostalgisoiva. Vaikka tämä osio keskittyi olohuoneen esineistöön ja niiden osuuteen neuvostokansalaisten arkielämässä, sen taustalla voi huomata myös monia muita asioita. Suomalaiset saattoivat salakuljettaa erinäisiä esineitä neuvostovaltioihin ja maksaa matkansa niillä. Oliko länsimaiden kulttuuri rappiollista vai estettiin näiden tuotteiden neuvostotalouden suojelemiseksi protektionismin avulla. Tähän kysymykseen näyttely ei vastaa. Uskonnollinen kirjallisuus estettiin Neuvostoliiton ateistisen maailmankuvan tukemiseksi.

Suuri sali: vuodet 1982 –2016

Seuraavaksi käsittelen vuosia 1982–2016 ja tetrisvitriinin sisältöä Suomesta ja Neuvostoliitosta kerrottujen seikkojen valossa. Suomessa valtaan nousi presidentti Mauno Koivisto, sosiaalidemokraattien edustaja, joka toimi vuosina 1982–1994. Koiviston aikana ulkopoliitikassa korostettiin parlamentarisuutta ja presidentti lisäsi pääministerin ja hallituksen toimivaltaa. Ulkopoliittinen keskustelu vapautui, mutta Koivisto valvoi julkista keskustelua. Hän ei ollut

ulkopoliittisesti aloitteellinen, vaan hoiti tehtävänsä kirjediplomatian ja valtiovierailujen kautta. Koivistolla oli luottamukselliset välit Gorbatšovin kanssa ja hän tuki pääsihteerin uudistuspolitiikkaa. Koivistoa on myöhemmin kritisoitu hänen varovaisesta suhtautumisestaan Baltian maiden vapautusliikkeisiin. Koivistoa seuranneesta Martti Ahtisaaresta näyttelyssä kerrotaan vain se, että hän kannatti Euroopan unioniin liittymistä. Presidentti Tarja Halosesta ja presidentti Sauli Niinistöstä kerrotaan sen verran, että edellisellä oli tiiviit ja ystävälliset välit presidentti Vladimir Putinin, kun taas jälkimmäisellä on asialliset ja avoimet välit Venäjän ylimpään johtoon. Halosen suhteita Putiniin on kritisoitu liian tiiviiksi ja liian ystävällisiksi. Suomen ja Neuvostoliiton kauppa oli suurimmillaan vuonna 1983. Kauppa alkoi kärsiä öljyn hinnan romahdettua ja Neuvostoliitto alkoi velkaantua Suomelle. Taitavimmat yrittäjät alkoivat tässä vaiheessa kääntyä kohti länttä. Neuvostoliiton romahdettua vuonna 1991, YYA-sopimus purkautui ja Suomessa oltiin poliittisesti varuillaan. Baltian maiden itsenäisyydestä ei puhuttu ääneen. 1990-luvun alun syvä lama ja idänkaupan jyrkkä lasku tekivät hallaa Suomen taloudelle, minkä seurauksena vuonna 1993 Suomessa oli yli 400 000 työtöntä ja 4.11.1993 järjestetty murrostorstai-mielenosoitus keräsi toistakymmentä tuhatta osallistujaa eduskuntatalolle. Lokakuussa 1994 Suomessa pidettiin neuvoa-antava kansanäänestys, jossa 56,9 % äänestäjistä kannatti Suomen liittymistä Euroopan unioniin, johon liitettiin vuonna 1995. Samalla ulkopolitiikka siirtyi länttä kohti. Venäjän kauppa elpyi 2000-luvulle tultaessa, ja se oli vuonna 2007 Suomen suurin kauppakumppani. Venäjä maksoi Neuvostoliiton clearing-kaupan velat vuonna 2013. Vuonna 2014 Ukrainan kriisin romahdutti idänkaupan. Näyttelyn tekstien mukaan ”Suomessa seurataan herkeämättä itänaapurin kehitystä”. Näyttely esittää Suomen presidenttejä henkilöinä, jotka vastaavat Suomen suhteista Neuvostoliittoon ja Venäjään. Näyttelyn narratiivi ylistää niitä presidenttejä, jotka pystyivät hoitamaan diplomatian itänaapurin kanssa hyvin. Koen tämän liittyvän näyttelyn tehtävään saada museovieraat ymmärtämään maiden välisten suhteiden historiaa ja mahdollistaa toimivat naapurisuhteet myös tulevaisuudessa. On tosin mielenkiintoista havaita, miten vähän talvi- ja jatkosodan aikaiset presidentit Carl Gustaf Emil Mannerheimista ja Risto Rytistä puhutaan varsinaisessa näyttelyssä. Heistä kerrotaan monitorien henkilögalleriassa, mutta he eivät saa monitorien ulkopuolella suurempaa näkyvyyttä näyttelyn narratiivissa verrattuna esimerkiksi Urho Kekkoseen ja Mauno Koivistoon.

Leonid Brezhnev kuoli marraskuussa 1982 ja hänen seuraajakseen tuli KGB:n entinen johtaja Juri Andropov. Hän tunsi neuvostotalouden ongelmat ja varovaisena uudistajana hän yritti kohottaa työmoraalia ja kitkeä korruptiota. Uudistukset eivät ehtineet tuottaa tulosta ja Andropov kuoli vuonna 1984 sairauteen. Hänen jälkeensä pääsihteerinä toimi vanhoillinen Konstantin Tšernenko noin vuoden ajan. Vuosina 1985–1991 Neuvostoliiton johdossa toimi Mihail Gorbatšov. Hän yritti tehdä neuvostososialismista vetovoimaisen järjestelmän, mutta valtion vanhat vaikeudet jatkuivat. 1980-luvulla USA:n asevarustelun kiihtyminen ja itä-Euroopan maiden vaatimukset demokratian saamiseksi alkoivat rikkoa Neuvostoliiton sisäistä vakautta. Varovaisen alun jälkeen Gorbatšovin varsinainen uudistuspolitiikka julkistettiin puoluekokouksessa vuonna 1986. Siihen kuului perestroika, glasnost ja demokratisointi. Gorbatšoville puolueen uudistaminen ei riittänyt, vaan hän yritti saada aikaan yhteiskunnallisen murroksen. Uudistuspolitiikan seurauksena sallittiin jälleen pienyrittäjyys ja yksityisomaisuus. Neuvostoliitto antoi itä-Euroopan maiden päättää itse sisäisistä asioistaan. Gorbatšov kannatti kylmän sodan lopettamista ja supervaltojen vastakkainasettelu lientyi. Stalinin ajan venäläistäminen ja Gorbatšovin uudistukset johtivat sosialistisen järjestelmän purkaantumiseen itä-Euroopassa ja kansalliseen heräämiseen. Liikehdintä sosialistissa maissa lähti käyntiin. Gorbatšovin suojatti Boris Jeltsin nousi Gorbatšovia vastaan. Gorbatšov koitti pelastaa vanhan vallan solmimalla tasavaltojen kanssa uuden liittosopimuksen, mutta vanhoilliset yrittivät vallankaappausta varapresidentti Gennadi Janajevin johdolla päivää ennen sopimuksen allekirjoittamista. Boris Jeltsinin kannattajat kuitenkin estivät sen. Vuonna 1991 Gorbatšov ja kommunistit menettivät valtansa vapaissa vaaleissa ja Venäjän federaatio nousi Neuvostoliiton perilliseksi. Elintarvikkeita jouduttiin säännöstelemään ja kulutushyödykkeiden myyntiä rajoitettiin ostokupongeilla, jolloin esimerkiksi vodkaa, teetä, saippuaa ja bensiiniä sai ostaa vain tietyn määrän kuukaudessa. Neuvostoliiton kaaduttua Venäjän kansalaiset saivat yksityistämiskupongin, jonka tarkoituksena oli jakaa valtion omaisuus tasapuolisesti. Ne eivät lopulta päätyneet kansalaisille tasapuolisesti vaan Oligarkit vaurastuivat niiden avulla. Näyttelyn teksteissä esitetään syitä Neuvostoliiton tuhoon: Järjestelmän puutteet, puolueen kriisi, kiilu valtaapitävien ja kansan välillä, moraalin rappeutuminen, uskonnon ja nationalismin vahvistuminen, ideologian väljähtyminen, Yhdysvaltojen painostuspolitiikka, asevarustelu sekä Afganistanin sodasta.

Näyttelyn mukaan Venäjällä siirryttiin kapitalismiin nopeasti ja huonosti valmistautuneena. Se johti superinflaation ja kansa köyhtyi. Demokraattisia oikeusvaltioita ei syntynyt sosialistimaiden tilalle, sillä vallanpitäjät eivät suostuneet päästämään vallastaan irti. Venäjän federaatio halusi itselleen IVY:n (itsenäisten valtioiden yhteisö) johtoaseman. Venäjän federaation, Ukrainan ja Kaukasuksen maiden välille syntyi jännitteitä, kun jälkimmäiset halusivat itselleen itsenäisempää asemaa. Venäjän sotilaallinen merkitys nousi, kun se piti itsellään Krimin laivastotukikohdan ja sai haltuunsa ydinaseet Ukrainasta, Kazakstanista ja Valko-Venäjältä. Oligarkit nousivat rikkaiksi yksityistämiskuponkien kavallusten myötä. Päihitteet, rikollisuus, nälkä ja sairaudet johtivat monen kuolemaan. Neuvostoliiton perillisenä Venäjän federaatio sai myös sen suurvalta aseman. 1990-luvulla Venäjän ja Lännen välille syntyi ongelmia, kun Venäjä koki, etteivät länsimaat kohdelleet sitä riittävällä arvovallalla. Lännen antamaa tukea Baltian maiden kansallisuuspolitiikalle, Jugoslavian hajoamista ja Yhdysvaltojen asemaa maailmanpolitiikassa ei katsottu hyvällä Kremlissä. Tšetšenian sodan takia Venäjän maine kärsi lännessä. Presidentti Boris Jeltsiniä pidettiin näyttelyn mukaan itsevaltaisena, holtittomana ja sairaanloisena. Hän päätti hajottaa duuman, mikä tämän jälkeen yritti peruuttaa presidentin valtaoikeudet, mikä taas johti vuoden 1993 perustuslakikriisiin.

Nykypäivän Venäjä henkilöityy vahvasti vuonna 1999 Jeltsinin tilalle presidentiksi nousseeseen Vladimir Putiniin, joka toimi ennen KGB:ssä. Hän toimi presidenttinä vuoteen 2008 asti. Vuosina 2009–2012 presidenttinä toimi Dmitri Medvedev. Putin jatkoi presidenttinä oloa Medvedevin valtakauden jälkeen. Putin loi keskitetyn johtamis- ja kontrollointijärjestelmän, taisteli korruptiota vastaan, teki mediayhtiöistä vasallejaan ja sai oligarkit luopumaan poliittisesta vallastaan. Oligarkit saivat kuitenkin jatkaa liiketoimiaan. Putinin toiminnan seurauksena järjestäytynyt rikollisuus väheni ja kansantulo kasvoi. Näyttelyn mukaan Putin loi uskoa paremmasta elämästä, minkä vuoksi hän on suosittu kansan keskuudessa. Näyttelyn tekstien mukaan Venäjä on muodollisesti monipuoluejärjestelmään perustuva demokratia, mutta käytännössä sen hallintojärjestelmä on autoritääriinen. Venäjän poliittisen järjestelmän kipupisteet ovat vaalirahoitus, julkisuuden epätasainen jakautuminen, sensuroidut ja itsesensuroidut tiedotusvälineet, heikko oikeuslaitos ja syvälle juurtunut korruptio. 2010-luvulla luottamus vallanpitäjiin on laskenut ja näyttelyn tekstien mukaan mielenosoitukset ovat vain jäävuoren huippu. Nyky-Venäjän ja lännen heikkoihin suhteisiin ovat syynä sekä Venäjän ihmisoikeustilanne, että Länsimaiden taipumus sivuuttaa Kremlin maailmanpolitiikassa.

Pahin välirikko sai alkunsa Itä-Ukrainan sodasta ja Krimin valloituksesta vuonna 2014, mikä johti Venäjän taloutta vahingoittaneeseen taloussaartoon. Näyttelyn tekstien mukaan Neuvostoliiton hajottua ”menestyksen moraalikoodi ja aineelliset arvot korvasivat neuvostoideologian”. Läntinen arvoliberalismi ei kuitenkaan menestynyt samalla tavalla kapitalismin rinnalla, vaan yhä useampi epäilee läntistä elämäntapaa ja eriarvoisuus saa monet kaipaamaan neuvostoaikaa. Länsimaisen markkinaliberalismin vastavoimaksi nousi uusisänmaalisuus, joka heijastuu Putinin politiikassa ja muukalaisvastaisissa liikkeissä. Ukrainan sodan aikana tämä on muuttunut länsivastaisuudeksi, minkä seurauksena presidentin suosio ja kansallisuusylpeys ovat vahvistuneet. Kansallissosialismi ei ole ilmiönä outo taikka vieras tämän päivän Venäjällä. Esimerkiksi vuonna 2005 perustettu Naši on poliittinen ja isänmaallinen nuorisjärjestö, joka on lähellä sekä presidentti Vladimir Putinia, että Yhtenäinen Venäjä-puoluetta.

Ortodoksinen usko korvasi neuvostoideologian Venäjällä ja 70% venäläisistä pitää itseään ortodokseina. Vallankumousta edeltävää kirjallisuutta alettiin julkaista ja vanhoja paikan nimiä otettiin käyttöön Neuvostoliito romahdettua. 1990-luvulla kulttuuri oli lamaantunut, kun valtion tuki sekä taiteilijaliitosten omaisuus loppuivat. Markkinatalouden myötä korkeakulttuuria ei tuotettu kaikille kansalaisille tasavertaisesti. Internet ja kasvanut kielitaito toivat länsimaisen kulttuurin lähemmäksi venäläistä nuorisoa. Vuosina 1999–2008 tapahtunut talouden nousu paransi kulttuurin asemaa. Massakulttuurin lisäksi Venäjällä on käynnissä underground hankkeita, pienilevikkisiä lehtiä, yksityisiä näyttelytiloja, klubikeikkoja ja radikaalia nykytaidetta. Neuvostoliiton hajottua oli mahdollista osoittaa mieltä edesmennyttä valtaa vastaan. Nykyään Venäjällä toimii yli 70 rekisteröitynyttä puoluetta, joihin kuuluu Yhtenäinen Venäjä, Venäjän Federaation Kommunistinen Puolue, Venäjän Liberaalidemokraattinen Puolue ja Oikeudenmukainen Venäjä. Neuvostoliiton korkeimpaan neuvostoon valittiin 1500 jäsentä, kun taas Venäjän federaation duuman kuului 450 kansanedustajaa. Kaksipäinen kotka ja trikolori lippu otettiin Venäjän federaation kansallissymboleiksi vuonna 1993. Neuvostoliiton hajottua työttömyydestä tuli osa Venäläistä todellisuutta. Samoin tuli myös leipäjonot ja kerjäläiset. Neuvostoliiton hajottua Lenin-veistoksia alettiin kaataa entisissä sosialistimaissa.

Suuri sali on avara. Sen väreihin kuuluu valkoinen, punainen ja paikoittain musta. Punainen viestii ilmiselvästi vasemmiston ideologiasta, mutta punainen on myös aktivoiva väri. Se voi saada museovieraan rauhattomaksi ja kulkemaan museon läpi nopeasti. Tetriskokonaisuuden ympäri museovieras saattaa kiertää nopeasti, eikä suuremmin perehtyä siihen. Rikkonaisesti esitetty kokonaisuus saattaa tuntua museovieraasta vaivalloiselta kiertäältä. Olohuone-nurkkaus on rauhoittavampi ja kodikkaampi. Museovieras, joka on oppinut olemaan museossa koskematta mihinkään, saattaa kuitenkin karttaa olohuoneen kaappien lipastojen avaamista. Näyttelyn kyltit kuitenkin kehottavat niiden avaamiseen. Lopussa oleva Leninin ja Stalinin vahanuket, joiden kanssa itsensä voi kuvauttaa, sekä vitsinurkkaus, tarjoavat kevyen lopetuksen näyttelylle.

Mihinkään aikaan erityisesti kuulumattomat näyttelyn osiot

Nyt käyn läpi näyttelystä ne kohdat, jotka eivät liity erityisemmin tiettyyn aikaan. Leniniana – taidesuuntausta esittelevä seinä kertoo, kuinka vain Neuvostoliiton ansioituneemmat taiteilijat saivat kuvata Leninin ikonisena hahmona julkisessa taiteessa, kun taas kansantaiteessa häntä saattoi kuvata vapaammin. Vitsinurkkauksessa kuuluu Neuvostoliitto ja venäläisvitsejä ja sen seinällä on pilapiirroksia. Niitä kuulemalla ja katsomalla löytää niiden pääasialliset teemat, kuten venäläinen juomakulttuuri, neuvostojärjestelmän ristiriitaisuudet ja Stalinin turvallisuuspoliisin tehokkuuden. Suomi 100-juhlavuoden lisäyksessä voi katsoa, kuinka 15 lamppua palaa 16 henkilölle, joista yksi on edelleen hengissä. Näitä voisi ajatella melkein hautakenttilöinä, mutta niitä voisi myös ajatella toivon, ajatusten tai jonkin muun henkisen valon lähteenä. Viimeinen sivu ”Euroopan aika 1982–2016” monitorissa ja ”Imperiumin loppu” – tekstikyltti paljastavat näyttelyn ydinsanomien. Suomi ja Venäjä ovat olleet ja todennäköisesti tulevat vielä olemaan vuorovaikutus suhteessa keskenään.

Maantieteelliset tosiseikat, kulttuuri, talous ja politiikka ovat yhteydessä toisiinsa. Meillä on paljon yhteistä historiaa. Kumpikin on kokenut kärsimystä sotavuosien ja sisällissotien aikaan. Kumpikin on menestynyt kaupan välityksellä. Kumpikin maa on tarjonnut uuden kodin ja työpaikan tarvittaessa naapurikansalaisille. Vaikka Venäjä maana on joillekin tuntematon ja etäinen, se on osa historiaamme niin hyvässä, kuin pahassa. Lenin-museon näyttelyn tekstit toteavat, että ”toisen tuntemus on edellytys politiikassa, taloudessa kuin kulttuurissa”, ja että Lenin-museon ”tehtävänä on nyt auttaa meitä katsomaan eteenpäin ja ymmärtämään suomalaisten ja venäläisten yhteistä historiaa”. Näyttelyn tekstit luovat toivoa paremmasta tulevaisuudesta lännen ja idän välille.

Seuraavaksi käsittelen valtaa ja sen käyttöä nykyisessä Lenin-museossa. Lenin-museolla taustalla ei ole enää Neuvostoliittoa tai Suomi-Neuvostoliitto-seuraa. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen suomettuminenkin haalistui ajan myötä pois. Mistä Lenin-museo saa valtansa ja mihin se sitä käyttää? Lenin-museon valta perustuu minun mielessäni sen institutionaaliseen asemaan yhtenä Suomen ammatillisesti hoidetuista erikoismuseoista. Museo ei päättänyt kuolla pois, vaan pyrki sopeutumaan Neuvostoliiton jälkeiseen maailmaan. Näitä kahta näyttelyä analysoidessani havaitsin, että museo ei ole pelkästään kehittynyt sen sanomassa, vaan myös ammattitaidossa. 2016 vuoden näyttely on huomattavasti paremmin rakennettu kuin 1972 vuoden näyttely. Yksitoikkoisesti rakennettu näyttely on kehittynyt monimuotoiseksi ja moninäkökulmaiseksi kokonaisuudeksi. Myös se, että Lenin-museo on pystynyt jatkamaan toimintaansa Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen, kertoo paljon muun muassa sen omistautumisesta aiheeseensa ja halusta kehittyä ammatillisessa mielessä. Mutta mihin museo käyttää nykyään valtaansa? Näyttelyn lopussa museo määrittä tehtäväkseen ”auttaa meitä katsomaan eteenpäin ja ymmärtämään suomalaisten ja venäläisten yhteistä historiaa”. Lenin-museo perustettiin alun perin Suomen ja Neuvostoliiton ystävyuden symboliksi ja nykyään se jatkaa tehtäväänsä kertomalla Suomen ja Venäjän/Neuvostoliiton yhteisestä historiasta. Sekä maailma että museo ovat muuttuneet, mutta museon tehtävä on pysynyt enemmän tai vähemmän samana. Enää museo ei kerro virheettömästi Neuvostoliitosta ja sen ystävydestä Suomeen, muttei se myöskään ole kääntynyt täysin vastakkaiseen näkökulmaan Neuvostoliiton hajottua. Lenin-museo kertoo tasapainoisesti sekä positiivisista että negatiivisista asioista. Lenin-museo käyttää edelleen valtaansa luodakseen sillan meidän ja itänaapurimme välille, mutta suomettuminen ja propaganda Leninin sankarillisesti kuvatusta elämästä on korvattu historia syvällisemmällä luotaamisella molemmilta puolilta tarkasteltuna.

Näyttelyn rakentuminen

Käsittelen tässä alaluvussa syvällisemmin näyttelyn fyysistä olemusta: Värejä, valoja, tilankäyttöä sekä esillepanoa. Näyttelyn värit ovat musta, valkoinen, punainen ja harmaa. Nähdäkseni punainen edustaa sosialismin ideologiaa. Kuten aikaisemmin mainitsin, punainen on värinä aktivoiva, mikä voi saada museovieraan kiirehtimään näyttelyn läpi. Koin itse näyttelyä dokumentoidessani tarpeen edetä nopeasti näyttelyssä eteenpäin. Musta, valkoinen ja harmaa toimivat ainakin osittain neutraaleina taustaväreinä, mutta voisoin kuvitella niillä olevan myös näyttelyn sisällä jonkin verran symbolisia ominaisuuksia, joita käyn läpi seuraavaksi. Näyttelyn ensimmäinen osan (aivan näyttelyn alusta

Suomen itsenäisyyden alkuun asti) on väritykseltään suhteellisen vaalea ja harmaan sävyinen. Väritys yhdistettynä hämärähköön valaistukseen ja hieman ahtaalta tuntuviin tiloihin saattaa viitata kyseisen ajan epävarmuuteen. Venäjän keisarikunnan ja väliaikaisen hallituksen loppu, sekä itsenäisen Suomen ja Neuvostoliiton epävarma tulevaisuus korostuvat näyttelyn väreissä, valaistuksessa ja tilankäytössä.

Näyttelyn toinen osa, sisällissodista YYA-aikaan, on taas selkeästi ahtaampi, hämärämpi ja värimaailmaltaan tummempi verrattuna näyttelyn muihin osiin, mikä kuvastaa selkeästi kyseisen ajan julmuuksia ja epävarmuutta. Sekä Suomen että Venäjän sisällissotien eri osapuolien tekemät julmuudet, Stalinin ajan mielivaltaisuus, sekä talvi- ja jatkosodan kauhut korostuvat näyttelyn tunnelmassa. Suuri sali on näyttelyn ensimmäiseen puoliskoon verrattuna valoisampi ja avarampi. Vaikka salin sisällön käsittämään ajanjaksoon kuului myös epävarmoja aikoja (kuten vaaran vuodet, yö pakkaset ja Neuvostoliiton romahtaminen), se on silti paljon vapaampi ja vakaampi kuin näyttelyn ensimmäinen puolisko. Salin valaistukseen vaikuttavat suuret ikkunat, joiden päälle on teipattu läpikuultavia mustavalkoisia kaupunkikuvia. Näyttelyn värit ja valaistus ovat aina sidottuna toisiinsa, enkä voi erikseen sanoa valaistuksesta mitään sen erikoisempaa.

Seuraavaksi käsittelemuseo-objektien esillepanoa ja tilan käyttöä. Näyttelyn tilankäyttö on mielestäni hyvin suunniteltu. Museovieraille, teksteille ja museo-objekteille on kaikille sopivasti tilaa näyttelyssä. Museo-objektien ja tekstien keskinäiset etäisyydet, sekä niiden esipano on hyvin harkittua, sillä museovieraan on helppo nähdä, mitkä museo-objektit ja tekstit muodostavat yhdessä tietyn kokonaisuuden ja mitkä taas kuuluvat eri ryhmään. Esimerkiksi ”Vallankumouksen roihu”-tekstikyltin luona olevat pienet lasikot kuuluvat selkeästi yhteen lasikoiden esillepanon ja keskinäisten etäisyyksien mukaan. Lasikot ovat yhdenmukaisia ja ne ovat lähellä toisiaan. Ne on helppo erottaa oikealla puolella olevasta monitorista ja vasemmalla puolella olevasta kirjoituspöydästä ja taulusta. Monimuotoinen ja vaihteleva esillepano, sekä hallittu etäisyyden ja tilan hallinta saavat näyttelyn virtaviivaiseksi ja museovieras pääsee etenemään näyttelyä pitkin saman lailla kuin vene jokea pitkin, luontevasti johdateltuna. Välillä näyttelyssä on paikkoja, joissa on tavallista enemmän museo-objekteja tai tekstejä. Yksittäisille esineille jää näissä kohdissa vähemmän omaa tilaa, mutta ne kuuluvat samaan teemaan, jolloin tilan ahdas käyttö on perusteltua. Esimerkiksi osa lasikoista ja YYA-sopimusta käsittelevä seinä ovat ahtaasti aseteltuja.

Näyttelyssä on muutamia kohtia, jotka ovat esillepanon kannalta ongelmallisia. Katon rajassa olevat tekstit ja objektit saattavat mennä museovieraalta korkeutensa vuoksi kokonaan ohi. Myös Miska-karhun kuvalla varustettu viiri pitää tietää etsiä lasikon pohjalta teksti-kytlin takaa. Näyttelyn teemoille on annettu omat tilansa ja rajansa näyttelystä, vaikka niihin liittyvät objektit ja tekstit joutuvat välillä olemaan ahtaasti keskenään. Tämä helpottaa museovieraan näyttelyssä oloa, sillä hän voi helposti jakaa näyttelyn pienempiin osiin pelkällä katsauksella. Esillepanosta totean vielä sen, että Lenin-museo on osannut käyttää mielikuvitusta näyttelyn suunnittelussa. Varsinkin olohuonenurkkaus ja Tetris-pelin inspiroima lasikkokokonaisuus ovat hyvin toteutettu. Näyttelyssä ei ole juurikaan yksitoikkoisia kohtia, mikä parantaa museovieraan viihtyvyyttä ja virkeyttä.

Näyttelyn tekstit

Tämä alaluku käsittää tekstien osuuden näyttelykokonaisuudessa. Aikaisemmissa alaluvuissa olen käsitellyt tekstien sisältöä, mutta nyt keskityn suurempaan kokonaisuuteen. Jaan Lenin-museon tekstikyltit kolmeen luokkaan. Ensimmäiseksi on näyttelyn narratiivia kantavat tekstikyltit. Näihin kuuluu suurin osa otsikoilla varustetuista tekstikylteistä, kuten ”Mestari ja oppipoika” ja ”Vallankumouksen roihu”, sekä monitorien tekstit. Nämä tekstit kertovat museon omista historian tulkinnoista ja ne toimivat näyttelyn narratiivia koossa pitävänä lankana. Toiseksi on yksittäisiä museo-objekteja käsittelevät tekstikyltit. Ne kertovat esineistä ja valokuvista, niiden taustoista ja osuudesta näyttelyn suurempaan narratiiviin. Ne myös omalta osaltaan värittävät näyttelyn kokonaisuutta. Kolmanneksi ovat opastavat tekstikyltit, jotka opastavat museovieraita kokeilemaan näyttelyn interaktiivisia ominaisuuksia. Ne opastavat näyttelyvieraan kuuntelemaan esimerkiksi Urho Kekkosen puhetta Euroopan turvallisuus ja yhteistyökokouksessa, tai katsomaan lipaston kaappeihin olohuonenurkkauksessa. Nämä kolme tekstikyltiluokkaa toimivat tasapainoisesti yhdessä sekä näyttelyn narratiivin rakentamiseksi, että museovieraiden johdattamiseksi sen läpi.

Näyttelyn tekstit ovat ulkomuodoltaan selkeitä, asiallisia ja yhdenmukaisia. Tämä helpottaa näyttelyn välittämän tiedon vastaanottamista. Suurin osa näyttelyn tekstien otsikoista on enemmän runollisia kuin

tieteellisiä, kuten esimerkiksi ”Imperiumin loppu”. Tämä on ymmärrettävää ajatellen sitä, että Lenin-museo mainosti etusivullaan olevansa sekä ”viihdyttävä että vakava”, että myös ”elämys, joka naurattaa ja itkettää hyvän teatteriesityksen tavoin” (Lenin.fi – Lenin-museon etusivu). Tämä asenne näkyy koko näyttelyn läpi. Nykymaailmassa ei enää riitä se, että museot vain välittävät tietoa. Jotta museot kykenisivät houkuttelemaan vieraita, niiden on oltava myös viihdyttäviä. Lenin-museon näyttelyn otsikot ja tekstit onnistuvat hyvin tasapainottelemaan vakavuuden ja viihdyttävyyden välillä. Ne pystyvät kertomaan vakavista asioista olematta tylsiä tai vastavuoroisesti pelleilemättä liika. Vakava tiedon välittäminen ei ole aina ristiriidassa viihteellisyyden kanssa.

”Kriittinen diskurssianalyysi” – luvussa mainitsin tekstien ideationaalisen, interpersonaalisen ja tekstuaalisen funktion. Näyttelyn tekstien tekstuaalinen funktio on välittää museon tulkinnan historiasta sen yleisölle. Näyttelytekstien ideationaalinen funktio on taas rakentaa kyseinen tulkinta historiasta. Näihin kuuluu ne erinäiset tavat, joilla museo kuvaa historiaa. Esimerkiksi 2016 vuoden näyttelyssä kerrotaan, kuinka sekä Suomen että Venäjän sisällissodat olivat julmia. Tässä tulkinta rakentuu siihen, että kummassakin sodassa kumpikin osapuoli osallistui julmuuksiin, eikä siihen, että olisi vain yksi julma antagonisti. Lopuksi on interpersoonallinen funktio, mikä rakentaa näyttelyn hahmojen, kuten Lenin ja Stalin, identiteetit ja vuorovaikutussuhteet. Esimerkiksi Lenin ja Stalin kuvataan vuoden 2016 näyttelyssä mestariksi ja oppipojaksi näyttelyn teksteissä.

Kriittiseen diskurssianalyysiin kuuluu tekstien sosiaalisten seurausten pohtiminen. Lenin-museo määrittä näyttelyssä tehtäväkseen ”auttaa meitä katsomaan eteenpäin ja ymmärtämään suomalaisten ja venäläisten yhteistä historiaa”. Museon tavoitteena on luoda ymmärrystä Suomen ja Venäjän välille. Tämä olisi tekstin tekijän kannalta ihanteellinen seuraus, mutta tekstin tekijä ei ole ainoa osa tekstiä. ”Kriittinen diskurssianalyysi” – luvussa kerroin tekstin koostuvan tekstin tuottamisesta, tekstistä itsestään ja sen vastaanotosta. Tekstin tekijän toive tekstin seurauksista on selvä, mutta loppu riippuu sen vastaanottajista. Minä olen lopulta vain yksi museovieras ja olisi lopulta mahdotonta saada kokonaiskuvaa näyttelyn ja sen tekstien seurauksista. Voin kuitenkin todeta sen, että museo on onnistunut yhdistämään tekstien ja näyttelyn fyysisten rakenteiden eri ominaisuudet toimivaksi näyttelyksi, jossa tunnelma on kohdallaan. Näyttely on saavuttanut ihanteellisen ja optimaalisen tasapaino viihteellisyyden ja informatiivisuuden välillä hyödyntämällä tekstejä ja näyttelyn fyysisiä

rakenteita. Tunnelma on yksi tapa, jolla näyttelyt voivat vaikuttaa viestien välittämiseen ja tulkitsemiseen edes jollain tasolla.

Näyttelyn narratiivin rakentumisessa on mielenkiintoista se, kuinka näyttelyn tarinan tyyli muuttuu sen edetessä. Näyttelyn alusta Suomen itsenäisyyteen asti näyttelyn narratiivi käsittelee Leninin ja Suomen taistoa sortovaltaa vastaan. Sisällissodista YYA-aikaan osio taas käsittelee punaisten ja valkoisten vastakkainasettelua sekä Suomessa että Neuvostoliitossa ja se kertoo myös maiden välisistä sodista. Suuri sali taas käsittelee paljon enemmän taloutta, arkielämää ja maiden politiikkaa. Suureen saliin astuttaessa tuntuu siltä, että oltaisiin siirrytty sotatarinasta ulkomaan uutisiin. Olohuone nurkkaus vahvistaa kyseistä tunnelman muutosta.

LOPPUPÄÄTELMÄT

Loppupäätelmässäni sidon yhteen havaintoni Lenin-museon näyttelyissä luodun Suomen suhteista Neuvostoliittoon, Venäjään, kommunismiin ja Leniniin 1970-luvun ja vuoden 2016 näyttelyissä. Aloitan museon nimikkohenkilöstä, Vladimir Leninistä. 1970-luvun näyttely rakentui Leninin henkilön ympärille. Hänet kuvattiin neuvostoliittolaisen positiivisen sankarin esikuvana ja esitettiin kuin myyttisen epiikan sankarina, virheettömänä, aina oikeassa olevana ja kaikki vaikeudet lopulta voittavana. Lenin kuvattiin myös Suomen ystävänä ja itsenäisyyden antajana. Vuoden 2016 näyttely taas avaa verhon 1970-luvun näyttelyn Leninin kulisseihin. Vuoden 2016 näyttely paljastaa Stalinin luoneen sekä Leninin että oman henkilökulttinsa. Siinä, missä 1970-luvun näyttely esitti Lenin-kultin sanomaa, vuoden 2016 näyttely taas esittää Leniniä enemminkin inhimillisenä olentona vikoineen päivineen kuin virheettömänä sankarina. Esimerkiksi naimisissa oleva Lenin oli rakkaussuhteessa toiseen naiseen. Sairaana Lenin menetti työhalunsa, hautoi itsemurha-ajatuksia ja koki turhautumista puolueen tulevaisuudesta, kun hän yritti saada Stalinin eroamaan pääsihteerin virasta. Näyttely kuvaa myös Leninin jälkeensä jättämiä ajatuksia ristiriitaisiksi. Leninille kuitenkin kuvataan myös monia niistä ominaisuuksista, joita hänelle kuvattiin 70-luvun näyttelyssä. Hän oli luokkansa paras oppilas, hän oli ahkera työntekijä ja hän oli valmis antamaan Suomelle itsenäisyyden.

Lenin-museon 1970-luvun näyttely käsitteli Suomen ja Neuvostoliiton suhdetta pääasiassa Leninin kautta ja se korosti maiden välistä ystävyyttä. Vuoden 2016 näyttely käsittelee Suomen suhdetta Venäjään ja Neuvostoliittoon samoin valtaapitävien henkilöiden kautta. Autonomian aika oli Suomelle varsin hyvää aikaa, kunnes keisari Aleksanteri III ja hänen seuraaja Nikolai II Yrittivät venäläistää Suomen. Venäjän keisarikuntaa seuranneen Aleksandr Kerenskin johtaman Venäjän väliaikaisen hallituksen ja Suomen suhteesta ei juuri puhuta näyttelyssä. Kyseinen aika oli Suomessa kaoottista. Osa suomalaisista piti Leniniä ja bolševikkeja vallananastajina heidän kaapatessaan vallan väliaikaiselta hallitukselta. Suomen sisällissota kertoi maan jakautuneesta suhtautumisesta Neuvostoliittoon ja kommunismiin. Sisällissodan jälkeen maiden suhteet olivat huonot, kunnes Paasikiven YYA-linja ”teki välttämättömyydestä hyveen”. Stalinin kuoleman jälkeen näyttely luo kuvan siitä, että maiden päämiesten suhde oli tärkein maiden välisen suhteen määrittävä muuttuja. Näyttely nimittäin kuvaa Neuvostoliittoa vahvasti sen päämiehen kautta. Neuvostoliiton romahdettua näyttely kuvaa Suomen ja Venäjän suhdetta varovaisesti. Venäjä henkilöityy presidentti Vladimir Putiniin ja Suomen suhde

Venäjään henkilöityy presidentti Tarja Halosen ja presidentti Sauli Niinistöön. Museon suhde itänaapuriin vaihtelee näyttelyiden aikoina. 70-luvulla Lenin-museo näki Neuvostoliiton ystävänä. 2016 vuonna museo näkee Venäjän maana, jolla on potentiaalia muuttua demokraattisemmaksi maaksi. Lenin-museo toteaa sen tehtävän olevan auttaa sen museovieraita ymmärtämään maiden välistä historiaa ja ”auttaa meitä katsomaan eteenpäin”.

Tutkielmassani olen kuvannut laajasti sitä muutosta, mikä on tapahtunut 1970-luvun ja vuoden 2016 näyttelyiden välillä. Vaikka näyttely on tuotu myös teknisesti nykypäivään, mielestäni tärkein muutos Lenin-museossa näkyy sen lähestymistavassa aihettaan kohtaan. 1970-luvun näyttelyn tarkoitus oli esittää oman aikansa virallista todellisuutta ja vahvistaa Lenin-kultin kuvaa Leninistä Suomen ystävänä. Samalla korostui Neuvostoliiton rooli Suomen ystävänä. 1970-luvun näyttely oli yksipuolinen ja polarisoiva. Se kertoo oman totuutensa vastakohtana valkoisten antamaan ”täysin väärään” kuvaan historiasta. Vuoden 2016 näyttely menee ainakin omasta mielestäni eri rataa aiheensa esittelyssä. Kuten aikaisemmin mainitsin, Lenin-museo yrittää luoda sillan meidän ja itänaapurimme välille esittelemällä aihetta sekä Suomen, että Neuvostoliiton ja Venäjän näkökulmista. Lenin-museo ottaa kuitenkin suhteellisen neutraalin kannan aiheeseen. Se ei ylistä Neuvostoliittoa virheettömäksi, eikä se demonisoi sitä tai nyky-Venäjää. Näyttely esittää aihettaan eri näkökulmista ja se pystyy ottamaan kriittisesti kantaa historiallisiin epäkohtiin, joita aiemmassa näyttelyssä ei esitelty.

Lenin-museon näyttely pyrkii ottamaan neutraalin ja kriittisen kannan historiaan maailmassa, joka näyttää vain polarisoituvan päivä päivältä. Tämä yhdistettynä Lenin-museon näyttelyn vakavuuden ja viihdyttävyyden tasapainoon saa aikaan näyttelyn, johon kuka tahansa voi mennä oppimaan ja viihtymään. Lenin-museolla on toki oma tulkintansa historiasta, jonka se osaa esittää ilman menemättä äärimmäisyyksiin. Tämä on merkittävä kehitysaskel mille tahansa historiaa käsittelevälle museolle.

2016 vuoden näyttely on ehdottomasti parempi 1970-luvun näyttelyyn verrattuna tunnelman luonnissa. Tämä johtuu museon hyödyntämästä nykyaikaisista näyttelyrakennustekniikoista. Näyttelyn rakenne on fyysisesti kehittynyt yksitoikkoisesta valokuvien ja kirjoitusten riveistä siksi monimuotoiseksi

matkaksi halki maiden välisen historian, mikä se tänään on. Monitoreja, monenlaisia museo-objekteja ja erilaisia sisältävä näyttely pitää museovieraan virkeänä ja viihdytettynä.

LÄHTEET

Kenttätöaineisto

- Lenin-museota koskevat valokuvat: 472 valokuvaa.
- Lenin-museota koskevat äänitteet: 13 tiedostoa
- Lenin-museota koskevat videot: 5 tiedostoa

Kenttätöaineisto on tekijän hallussa

Kirjallisuus

- Fairclough, Norman 2004: *Analysing discourse: textual analysis for social research*. London: Taylor & Francis.
- Kratz, Corinne A. 2011: *Rhetorics of Value: Constituting Worth and Meaning through Cultural Display*. *Visual Anthropology Review* 27 (1), 21–48.
<http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.jyu.fi/doi/10.1111/j.1548-7458.2011.01077.x/full>
- Laakso, Arvi 1971: *Tampereen Lenin-museo 1946-1971*. Tampere: Lenin-museo.
- Laakso, Arvi 1972: *Lenin-museo: selostava luettelo*. Helsinki: Suomi-Neuvostoliitto-seura.
- Lenin-museon etusivu 2016. [Lenin.fi](http://lenin.fi), 16.10.2016.
- Lenin.fi – Museon Esittely 2016. http://lenin.fi/?page_id=62 16.10.2016.
- Lenin.fi – Miksi Tampereella on Lenin-Museo 2016. http://lenin.fi/?page_id=60 16.10.2016.
- Lenin.fi – Nykyiset Näyttelyt 2016. http://lenin.fi/?page_id=60 17.10.2016.
- Lewin, Moshe 2006: *Neuvostoliiton vuosisata*. Helsinki: Like: Suomen rauhanpuolustajat.
- Lilja, Pekka 1980: *Positiivisen sankarin tulo neuvostovirolaiseen romaaniin: tausta ja toteutus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Moser, Stephanie 2010: *The Devil is in the Detail. Museum Displays and the Creation of Knowledge*. *Museum Anthropology* 33 (1): 22–32.
<http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.jyu.fi/doi/10.1111/j.1548-1379.2010.01072.x/full>
- Museoliitto 2016. *ICOM:in museomääritelmä*. <http://www.museoliitto.fi/mikamuseo/icom>, 6.12.2016.
- Numminen, Jaakko; Opetusministeriö 1987: *Lenin ja Suomi: Osa 1*. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Numminen, Jaakko; Opetusministeriö 1989: *Lenin ja Suomi: Osa 2*. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

- Pearce, Susan M. 1992: Museums, objects and collections: a cultural study. Leicester: Leicester university press.
- Pietikäinen, Sari 2000: Discourses of differentiation: ethnic representations in newspaper texts. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Pietikäinen, Sari ja Mäntynen, Anne 2009: Kurssi kohti diskurssia. Tampere: Vastapaino.
- Potinkara, Nika 2015: Etnisyyden rakentuminen kahden saamelaismuseon perusnäyttelyissä. Jyväskylä: University of Jyväskylä
- Pynnönen, Anu 2013: Diskurssianalyysi: Tapa tutkia, tulkita ja olla kriittinen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto – JYX-julkaisuarkisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-5471-0>
23.10.2016
- Rastas, Anna 2016: Toimijuus edellä: näyttely analyysina yhteisöistä ja kulttuurisista muutoksista – Jouhki, Jukka (Toim.) & Steel, Tytti (Toim.): Etnologinen tulkinta ja analyysi: kohti avoimempaa tutkimusprosessia. Helsinki: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry
- Turpeinen, Outi 2005: Merkityksellinen museoesine: kriittinen visuaalisuus kulttuurihistoriallisen museon näyttelysuunnittelussa. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu

LIITTEET

Liite 1. (Vastaus saatu 13.1.2017) (Vastaja Mia Heinimaa, Linda Heinonen ja Kati Lehtinen)

HAASTATTELU LENIN-MUSEOLLE.

1. Mitä oli bolševismi? Kertoisitteko lyhyesti bolševikki puolueesta ja sen taustoista.

Venäjän sosiaalidemokraattinen työväenpuolue (VSDTP) oli perustettu Minskissä vuonna 1898. Työväenpuolueen jäsenistöön kuului eri tavoin ajattelevia sosialisteja. Vuonna 1902 V. I. Lenin julkaisi teoksen Mitä on tehtävä – polttavia kysymyksiä liikkeessämme, jossa hän määritteli työväenpuolueen toimintatavat. Leninin mukaan puolueen tuli edistää vallankumousta, toimia salaisesti ja valikoida jäsenensä. Lenin halusi luoda puolueesta kurinalaisen ammattivallankumouksellisten joukon.

Kysymys Venäjän sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen linjasta synnytti kiistan, jonka seurauksena puolue jakautui kahteen siipeen vuonna 1903. Leninin tukijoita alettiin kutsua bolševikeiksi (enemmistöläisiksi) ja maltillisempia sosialisteja menševikeiksi (vähemmistöläisiksi). Muodollisesti puolue pysyi yhtenäisenä vuoden 1912 Prahan puoluekonferenssiin, jonka jälkeen bolševikit alkoivat julkaista Pravda-lehteä sekä esiintyivät omana ryhmänään valtioneudumassa. Virallisesti puolueet erosivat toisistaan vasta vuoden 1918 seitsemännen edustajakokouksen jälkeen, jolloin bolševikit ottivat nimen Venäjän kommunistinen puolue.

V. I. Lenin oli bolševikkien pääideologi ja määritteli aatteen teoreettiset lähtökohdat teoksessaan Mitä on tehtävä. Bolševismin käsite saatetaan ajoittain rinnastaa leninismin käsitteeseen. Venäjän vallankumouksen jälkeen bolševismi merkitsi länsimaissa etnistä ja ideologista toiseutta, joka synnytti pelkoa ja vihaa.

2. Missä Lenin-museoita on nykyään/on ennen ollut?

Lenin-museot Neuvostoliitossa / Venäjällä

Maan tärkein Lenin-museo oli Punaisen torin reunaan Moskovan kaupungin Duuman entiseen rakennukseen vuonna 1936 avattu Lenin-museo.

31.5.1924 muutama kuukausi Leninin kuoleman jälkeen Venäjän kommunistisen puolueen (bolševikit) XIII edustajakokouksen päätöksellä perustettiin maan ensimmäinen Lenin-museo.

Vuosina 1924 – 1931 Lenin-museo on V.I.Lenin instituutin osasto (Moskova)

1931-1935 Lenin-museo on Marx-Engels-Lenin instituutin osasto Yleisliittolaisen kommunistisen bolševikkipuolueen keskuskomitean alaisuudessa

15.4.1936 Moskovan kaupungin Duuman entiseen rakennukseen Vallankumouksen aukiolla avattiin V.I.Leninin keskusmuseo

V.I.Leninin mausoleumi (ei varsinainen museo) yhä toiminnassa

1955 avattiin Bakun Lenin-museo (Keskusmuseon alaosasto)

17.4.1987 avattiin maan 13. Keskusmuseon alaosasto Krasnojarskiin

1993 presidentti Boris Jeltsinin ukaasilla Lenin-keskusmuseo suljettiin. Museon kokoelmat ja rakennus kuuluvat nyt Valtion historian museolle (GIM) Lenin-museo Gorki-Leninskoje. Leninin viimeinen asuinpaikka. Yhä toiminnassa.

Moskovan rautateiden museossa sijaitsee GIM:n alaosasto ”Leninin surujuna museo”. Tämä juna kuljetti Leninin ruumiin Moskovaan. Yhä toiminnassa

Leninin kotimuseo Uljanovskissa. Yhä toiminnassa

Leninin asuntomuseo Uljanovskissa. Yhä toiminnassa

Kazanin Lenin-museo (kertoi Leninin elämästä kaupungissa 1887-1889)

Leninin Kokuškinossa (Leninin lapsuus ja nuoruusvuodet, ja ensimmäinen karkotus)

Kuibyšev (Uljanovien perhe-elämä 1889-1893)

Šušenskoje Leninin Siperian karkotuksen muistomuseo – yhä toiminnassa

Ufan Lenin-museo. (Leninin vaimo Nadežda Krupskaja oli karkotuksessa Ufassa.)

Pihkova. (Lenin kävi täällä keskusteluja Iskra-lehden perustamisesta 1900)

Riika. (Huhtikuussa 1900 Lenin kävi siellä laittomasti tapaamassa latvialaisia sosiaalidemokraatteja)

Podolsk (Lenin asui täällä kesällä 1900)

Kostino (Lenin oleskeli täällä 17.1.-1.3.1922)

Kremlin Leninin työhuone museo, Moskova

Pietarissa (ent. Leningradissa) on 11 Leninille nimettyä asuntomuseota. Hän asui kaupungissa vuosina 1894 – 1895 ja 1917-1918. Useat niistä on yhä edelleen toiminnassa.

Heinäsuovamuseo Šalaš, Siestarjoki . Yhä toiminnassa

Frunze: Lenin-museo. Suljettu

Tbilisi. Lenin-museo. Suljettu

Lvov: Lenin-museo. Suljettu

Samara. Lenin-museo. Toiminnassa.

Viipuri: Lenin-museo. Yhä toiminnassa.

Uzbekistan: Taškentin Lenin-museo. Suljettu

Ukraina: Kiovan Lenin-museo. Suljettu

Lenin-museot ulkomailla:

Tšekkoslovakia: Praha, Bratislava, suljettu. Prahassa: Kommunismin museo, yksityinen

Puola: Varsova, Krakova, + 2 muuta. Suljettu

DDR: Leiptzig. Suljettu

Mongolia: Ulanbator. Suljettu

Suomi: Tampere. Yhä toiminnassa. Hakaniemen muistohuone Hki, suljettu

Ranska: Pariisin asuntomuseo. Suljettu

Aivan kaikissa neuvostotasavalloissa ei ollut Lenin-museota, mutta jokaisessa suuressa kaupungissa oli Leninin katu tai prospekti. Lenin-patsaita oli kaikkialla Neuvostoliitossa.

3. Kertoisitteko hieman, kuinka suunnittelitte näyttelyssänne kuljettavan. Oletan sen alkavan tervetuloa Lenin-museoon videosta eteenpäin. Tosin ensimmäisellä kertaa lähdin kiertämään tiskin puolelta, koska se tuntui jotenkin avoimemmalta ja kutsuvammalta.

Kun kävijä saapuu Lenin-museoon, hän kohtaa aulatilaa, jossa on museokauppa ja lipunmyyntitiski. Ostettuaan lipun museoon, neuvostotyylisiin pukeutunut museovirkailija ohjeistaa kävijän näyttelyn alkuun. Ulkovaatteet ja kassit voi jättää lukittavaan lokerikkoon, jota somistavat Lenin-museossa vuosikymmenien aikana vierailijoiden henkilöiden nimet ja humoristiset luonnehdinnat. Näyttelysuunnittelun yhtenä ajatuksena oli, että museokäynti on kokonaisvaltainen elämys. Uusi Lenin-museo alkaa esittelyelokuvalla, jonka kävijät katsovat ensimmäisenä. Elokuva pyörii non-stoppina. Näyttelyn kulkusuunta määräytyi elokuvaesityksen vuoksi alkamaan tilojen hämärämmältä puolelta, jossa ei ole isoja ikkunoita. Näyttelyn tarina on kronologinen. Lopussa on Neuvostoliiton hajoaminen ja viihteellinen, kävijöitä osallistava osio.

4. Teidän näyttelyssänne on ne vitriini-tasanne, jossa oli muun muassa Leningrad Cowboysin kengät, Mauno Koiviston ja Martti Ahtisaaren vaali-tuotteita, sekä kaksi Suomen passia. Vitriini tasanteen erikoinen ja epäsymmetrinen muoto ja sen kyljissä olevat värit olivat minusta mielenkiintoisia ja haluaisin tietää mitä oli sen suunnittelun takana olleet ajatukset ja tarkoitukset.

Kyseinen kokonaisuus on saanut muotonsa Tetris-pelistä, joka oli neuvostoliittolainen keksintö. Tetrisin suunnitteli Aleksei Pazitnov vuonna 1984. Peli on mm. Museum of Modern Art:n kokoelmissa <https://www.moma.org/collection/works/152403>.